

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Матеріали міжвузівського міського
науково-практичного семінару

**ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ,
(PHILOSOPHY IN THE AXIOSPHERE
OF THE GLOBALIZING SOCIETY)**

Присвяченого Всесвітньому Дню філософії

16 -17 листопада 2023 р.

Харків 2023

У збірнику подано тези доповідей міжвузівського міського науково-практичного семінару «Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму», присвяченого Всесвітньому дню філософії. Розглянуті актуальні питання філософського дискурсу сьогодення за такими напрямками: філософія у системі соціогуманітарного знання; людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу; проблеми сучасної науки та аерокосмічної техніки: новації і інновації. У роботі конференції прийняли участь професори, доценти, викладачі та здобувачі I - III ступенів освіти різних Харківських вищих навчальних закладів, а також викладачі: Київського національного університету будівництва і архітектури та Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Затверджено до друку рішення Вченої Ради Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 5 від 27.12.2023).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ СЕМІНАРУ

Співголови оргкомітету:

ПРОЦЕНКО Ольга (д. філос. н., проф., НАУ «ХАІ»);

ТАРОРОЄВ Яків (д. філос. н., проф., НТУ «ХПІ»).

Члени оргкомітету:

КУЗНЕЦОВ Анатолій (д. філос. н., проф., НАУ «ХАІ»);

БІЛЬЧУК Наталя (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»);

УШНО Ірина (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»);

ШИРОКА Світлана (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»).

Секретаріат оргкомітету:

ГАПЛІВЕСЬКА Ольга (ст. викладач, НАУ «ХАІ»).

Доповіді пленарного засідання

Philosophical foundations of the study of the ethos phenomenon

*Anatoliy KUZNETSOV, Professor KhAI
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»*

If yesterday the apologists of the society of global economy, culture, politics tried to prove the globality of the processes taking place in the world, today their ideas have really found confirmation – the world is in a global social crisis. It is because of today's events that it becomes clear that among all the dangers that threaten society – economic, technological, terrorist, medical, etc. – the most important danger is the possibility of disintegration of society, statehood. Thousands of years of history can be destroyed instantly, previously united communities split into irreconcilable enemies. In these situations, usually post factum, the actors of social mise-en-scène are asked sacramental questions – why?, what was not taken into account?, was it possible to prevent such collisions? The proposed research involves searching for answers to such complex questions. We are sure of the urgency of the problem and the possibility, if not to find all the solutions, to get closer to the answer – what to do in order to preserve one's own identity, both state and spiritual, cultural, metaphysical, in the chaos of loss of social subjectivity. Introducing the concept of "metaphysical identity" into academic circulation, we wanted to emphasize that it is not always possible to formalize the characteristics of social communities. The central concept of our study is an unfairly little used concept in the conceptual frameworks of ethnological and ethnographic theories – ethos, which should be understood as habits, mental states, all that is metaphysical, which distinguishes it from the natural, corporeal. According to the latest population census, there are more than 130 ethnic groups in Ukraine. Each of them is the bearer of a peculiar cultural code – ethos, and elements of the latter are not only formalized phenomena in academic science, but also epiphenomena. This question is an invariant for most European countries, which are faced with the problem of the invasion of new ethos into the ethnic picture of the world in such countries as England, Germany, and France. The social health of the state largely, if not entirely, depends on harmony between ethos. For the quantitative interpretation of this harmony, the study introduces the concept of «scale of complementarity», in the framework of which ethos is supposed to be evaluated in the context of their positivity (positive complementarity) or negativity (negative complementarity), despite prejudices regarding these categories and the theory of sociogenesis in general. To a large extent, these prejudices are based on the ideological commitment of the author, but we do not doubt the certain creativity of the analyzed concepts, despite prejudices against these categories and the theory of sociogenesis in general.

The result of this kind of research will be new methodological constructs updated by modern social problems for the academic understanding of challenges that disrupt the conventional status quo and allow a more adequate assessment of the situation from within the mosaic field of ethos that coexist both in Ukraine and in the world, and if not harmonized, to eliminate possible and real social conflicts and tensions.

Відбудова, суспільство – ризики та переваги

Віктор ЯЦЕНКО, д-р архіт., професор

Тетяна КОРОТКОВА, асистентка

Київський національний університет будівництва і архітектури

Мабуть найскладнішим процесом є відбудова матеріального та стабілізація суспільного стану держави після військових дій.

По-перше, знищено все, що людина, суспільство будували для забезпечення стабільного життя праці, відпочинку на протязі століть в одну мить, що дуже важко усвідомити, а по-друге, переоцінка суспільством ральності життя взагалі. І тут виникають дуже багато позитивних і негативних аспектів, або як сьогодні, в процесі аналізу прийнято говорити – ризики і переваги. В даному випадку – це не CVOT аналіз, а спроба звернути на саме сьогодні популярні терміни.

Відбудова здається зрозумілим по суті всім, щось потрібно привести до попереднього виду або як подібні процеси: реконструкція, реставрація, революція тощо. Це, зрозуміло, але що здебільшого ми бачимо, чуємо сьогодні, що стоїть за цим процесом і хто яке відношення має до його виконання. Розгубленість від того, що сталась породила ряд ризикованих кроків, багато з яких після, в свою чергу, перебудовувати, а це вже набагато складніше. Затратна частина не має такої специфіки як повторення і почати вже знову не можливо, нові ідеї, нові плани, нові будівництва.

Дуже важко дивитись на зруйноване житло людей уже похилого віку, які його будували все життя, а тепер дивляться на згарище. Так, відбудова потрібна, але що? На новому місці поставити контернейні містечка, а зруйноване залишити на потім як проблему для майбутніх поколінь, а що екологія поки зачекає? В нас не така безкрайня країна, щоб можна було б так розбазарювати землі, покинути занедбані і піти на нові. Мабуть в світі немає землі яка була б настільки цінною для людства, а саме в здатності годувати його тому поки таке бездушне відношення не можливе.

Нинішня політика відбудови викликає дуже багато незрозумілих ситуацій та запитань. Все більше питань з позиції реальності пропозицій. Взагалі відчуття якогось багатовекторного процесу. Суспільству потрібне одне, керівництво вбачає друге, в реальності відбуваються зовсім інколи безглузді речі.

Що може бути більш зрозуміло – відбудова матеріального та стабілізація суспільних принципів життя. Сьогодні, чомусь, хоч і можна передбачити, головна проблема вбачається у відбудові матеріального у різних видах, різними вітчизняними та за кордоном пропозиціями і майже ніхто не згадує за соціальні проблеми, а яке суспільство буде жити на цій відбудованій території.

В нашому розумінні суспільство завжди було трьох категорій – це діти, працездатне населення та люди похилого віку. Така градація закладалася у всілякі норми та закони – це і соціальне забезпечення і житло, і інженерна інфраструктура, система розселення та плани розвитку населених пунктів. Сталість суспільства забезпечувала його існування та поступовий розвиток.

Війна змусила переглянути суспільні принципи на зрозумілі до, і складно не зрозумілі після, а війна закінчиться. От тільки суспільство за один-два роки не зможе відновити свій сталий стан. І, якщо в нас було три головних категорії, то тепер буде багато, які потрібно буде об'єднати не лозунговими обіцянками та нездійсненими ідеями, а реальністю, можливістю їх знаходити спільну мову, бачення, бажання будувати майбутнє. Майбутнє зруйнованих міст в яких будуть жити люди, які все бачили, відчули, відстояли і вони, скоріше, не захочуть знову повертатись до дуже багатьох несправедливих речей, що були до війни і які її спонукали. Люди, які маючи спільний простір для існування, а це відбудовані міста не заради відбудови, а задля можливості кожного знайти своє місце де б вони не знаходились на відпочинку, працювали, в транспорті та відчували, що вони в цьому просторі не одні і тільки тому людей, які в ньому бережуть історію, знають ціну сьогодення та пам'ятають хто вони.

Мабуть така стала концепція відбудови де в основі буде відновлення та розбудова сталих принципів суспільства і має стати стратегією відбудови матеріального та соціального майбутнього країни.

І в даному процесі дуже важливо мінімізувати ризики хибних кроків, які можуть виникати, а це некомпетентність професійної діяльності, хибна компетентність коли інтерпретація реальності опирається на якісь надумані ілюзії, бажання неусвідомлених пропозицій, які в подальшому суспільство змушене буде признати помилковими тощо.

А переваги процесу відновлення та соціалізації суспільства є усвідомлення, що країну відбудувати здатні тільки самі люди, які в цій країні будуть жити, працювати, відпочивати, виховувати нові покоління

Вплив феноменології на сучасну людину: рефлексія та сприйняття

Артур МАЛЮГА, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Феноменологія, як філософський напрям, що покладає акцент на прямий досвід та інтуїцію, має визначальний вплив на сприйняття світу та власного "Я" у сучасному суспільстві. У кінці XIX - на початку XX століття Едмунд Гуссерль висунув ідею повернення до самих явищ, що відкриває нові перспективи в розумінні індивідуальної та колективної свідомості. Феноменологія відкриває перед сучасною людиною можливість глибшого самопізнання та осмислення оточуючого середовища. У цій статті розглянемо вплив феноменології на різні аспекти життя і суспільства, а також виявимо, як цей філософський підхід визначає наше розуміння культури, мистецтва та моралі у сучасному світі.

Феноменологія, як метод, акцентує на внутрішньому досвіді, що дозволяє сучасній людині розглядати своє "Я" в контексті унікального життєвого шляху. Цей аспект впливає на формування особистісного розвитку та дозволяє краще розуміти власні емоції, переконання та цінності. У психології феноменологія

допомагає розкривати та аналізувати психічні явища, надаючи можливість глибокого розуміння людської свідомості. Цей підхід стає основою для розвитку терапевтичних методик, спрямованих на самопізнання та самовдосконалення. Феноменологія сприяє розумінню культурних явищ через призму особистого досвіду. В мистецтві це дозволяє краще сприймати та оцінювати враження від творів, в той час як в науці це сприяє вивченню культурних взаємодій та впливу нашої свідомості. Спрямовуючи увагу на індивідуальний досвід, феноменологія розкриває складність соціальних взаємодій та взаємин. Це важливо для розбудови емпатії та розуміння власного місця у суспільстві. Феноменологія стала ключовим елементом філософського мислення, сприяючи розвитку критичного та аналітичного підходу до питань існування та пізнання. Цей вплив визначає тон та напрям сучасної філософії, сприяючи розгляду нових аспектів людської природи та світу.

Феноменологія, використовуючи свій унікальний підхід до вивчення світу через прямий досвід та інтуїцію, має значний вплив на сучасну людину. Зокрема, цей філософський напрям визначає рефлексивне мислення, сприйняття себе та сприйняття оточуючого середовища. Отже, феноменологія виявляється не лише теоретичним концептом, але й практичним інструментом для розвитку індивідуального та колективного свідомого сприйняття життя, що надає сучасній людині засоби для розкриття глибин сенсу і значущості власного існування.

Українські піонери авіа- та ракетобудування

Надія СЕВЕРИН, канд. філос. наук, доцентка

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Наука в Україні завжди знаходилася на високому рівні. Сьогодні є нагода з'ясувати внесок українських вчених у розвиток авіа- та ракетно-космічної техніки, оскільки Україна – авіаційна та космічна держава з багатим минулим та впевненим потенціалом на майбутнє, незважаючи на сьогоднішні реалії й тимчасові труднощі, викликані російською агресією. Досліджуючи цю дуже значущу для науки проблему – авіабудування, ракетобудування – ми дивуємося, як мало ми знаємо про наших видатних українців, які присвятили життя розвитку цієї галузі. Ми часто не знаємо їхніх імен, не говорючи вже про їхні неоціненні для науки здобутки. А про них треба пам'ятати, пишатися ними. Скільки талановитих українців доклали значних зусиль до створення турбін, гвинтів, аеропланів, гелікоптерів, літаків, космічних кораблів! Своїм талантом, своєю працею, своїми унікальними науковими відкриттями вони прославили Україну в світі. І не лише прославили. Більшість з них віддали своє життя за те, що були українцями. Сьогодні ми можемо відкрито говорити про те, що радянська влада знищила талановитих українців: авіаконструкторів-винахідників, основоположників української авіації чотирьох братів Касянєнків, талановитого авіаконструктора Костянтина Калініна та багатьох інших. Їх, як істинних українців, романтиків революційних перетворень, які вважали, що Україна повинна мати свій повітрошлях, свою авіацію, свої конструкції, свої авіазаводи

– все, що слід мати нормально розвинутій сучасній державі, – зіслали до Гулагу, розстріляли, знищили... Різних утисків, неправдивих обвинувачень, в'язниць зазнавали й С.П. Корольов (був відправлений на 10 років до виправно-трудових таборів на Колімі видобувати золото), В.П. Глушко та інші. Але історія свідчить, що без їхніх розробок авіація і космонавтика відстали б на десятки років.

Досліджуючи зазначену тему, ми з'ясували, що вона цікавила багатьох вчених, її вивчали такі автори, як М. Семенова, М. Згуровський, В. Крамаренко, В. Дернова, А. Троценко, С. Бондаренко, В. Дем'яненко, Д. Стефанович, А. Горяшко, А. Пелагенко, Я. Янчак та інші. Нам хотілося б назвати тих авіа- та ракетно- «творців», які здобували освіту в Київському політехнічному університеті, об'єднавши їх у так звану міцну та успішну «київську школу».

Серед таких вітчизняних фахівців авіа- та ракетобудування нам слід назвати Ігоря Сікорського, Сергія Корольова, Архипа Люльку, братів Касяненків, Федора Терещенка, Дмитра Григоровича, Степана Гризодубова, Миколу Делоне (хоча народився в Росії, та з 1906 по 1915 р. працював професором кафедри теоретичної механіки Київського політехнічного інституту), Олександра Мікуліна (який також народився в Росії, але з 1901 р. проживав у Києві, в 6 років почав навчатися в Катеринінському реальному училищі, у 1908 р. зустрівся в Києві з М.Є. Жуковським – своїм дядьком по матері, та І. Сікорським; з 1912 по 1914 рр. був студентом Київського політехнічного інституту (КПІ) та ін. Відомі також інші київські авіаконструктори 1910-х років: А. Фальц-Фейн, І. Ільницький, Р. Фрейман. Також киянин Федір Андерс, який у 1918 р. закінчив КПІ, побудував перший дирижабль м'якої конструкції «Київ» об'ємом 850 куб. м, на якому здійснив 160 польотів, перевізши близько 200 пасажирів. У 1924 р. Ф. Андерс розробив оригінальний проєкт дирижабля жорсткої конструкції. Київський конструктор Дмитро Григорович побудував перший у світі літаючий човен, використовуваний російським військово-морським флотом у роки Першої світової війни. І, звичайно, кожному відоме прізвище Петра Нестерова – вітчизняного авіатора, який пов'язав свою долю з Києвом. Це він вперше в історії авіації здійснив політ по замкненій кривій у вертикальній площині – так звану «мертву петлю», згодом названу «петлею Нестерова». Через два тижні він так само вперше очолив груповий політ з посадками на незнайомій території за маршрутом Київ-Остер-Ніжин-Київ; потім кілька рекордних дальніх перельотів, зокрема за маршрутом Київ-Гатчина у травні 1914 р.

Відомо чимало інших авіаконструкторів та ракетобудівників, які заклали підґрунтя такої важливої галузі науки та доклали багато зусиль до вітчизняного авіабудівництва та створення космічної могутності України. Всі вони здобули освіту в Київському політехнічному інституті, який завжди був флагманом у авіа- і ракетобудуванні та підготовці фахівців для цих галузей. Нам варто знати про неоціненні розробки своїх видатних земляків, пам'ятати про них і пишатися ними.

Як сьогодні не згадати видатного українця, конструктора, академіка Архипа Михайловича Люльку! Цього року йому виповнилося б 115 років з дня

народження. Харків'яни пишаються ним, на фасаді Національного аерокосмічного університету «ХАІ» встановлено меморіальну дошку на знак пошани до цього видатного піонера-авіатора. Він народився 23 березня 1908 року в селі Саварка на Київщині, зацікавився точними науками завдяки викладачеві Київського політехнічного інституту, академіку Михайлові Кравчуку, який порадив, ба навіть наполіг на вступі талановитого хлопця до КП. У 1934 році, вже будучи аспірантом, Люлька переводиться до Харківського авіаційного інституту, де вивчали можливість розкручувати турбіну літака за допомогою гарячої пари. Однак Архип створює ескіз нового турбогазового двигуна. Харківські професори по-різному сприйняли цю ідею, деякі з них порадили показати креслення у Москві. Там ідея українця була сприйнята позитивно, і його одразу направили в Петербург очолити конструкторське бюро [1]. Так, у квітні 1941 року Архип Люлька отримує патент на свій винахід. Однак війна завадила впровадити нову технологію, і лише у 1944 році було створено реактивний двигун для експериментального винищувача СУ-11. Вже у 1947 році було створено літак, який летів на висоті 5 тисяч кілометрів на швидкості 950 км за годину. Відтоді всі винищувачі серії СУ літали на двигунах українця. У 1954 році авіаконструктор Архип Люлька створив двигун АЛ 7Ф-1 для літака СУ-7, який летів зі швидкістю 2120 км за годину, встановивши 4 світові рекорди зі швидкості та набору висоти. Архип Люлька створив наприкінці життя свій надпотужний двигун АЛ-31Ф, який виводив винищувач на висоту 15 тисяч метрів за 76 секунд і розвивав швидкість у 2,5 тисячі метрів за годину [1]. Отже, наш український конструктор першим у світі запропонував схему двоконтурного турбореактивного двигуна (ТРД), що є основою сучасних двигунів та використовується у пасажирській і військовій авіації. Він створив двигуни, які дозволяли перевищити швидкість звуку. Це надзвичайно вагомий і визначний внесок у розвиток авіабудування в Україні.

Література:

1. Українець Архип Люлька створив двигуни, які дозволяли перевищити швидкість звуку / https://24tv.ua/ukrayinets_arhip_lyulka_stvoriv_dviguni_yaki_dozvolyali_perevishhiti_shvidkist_zvuku_n924016

Жінки в історії філософії

Таїсія РЕДЬКО, здобувачка освіти

Науковий керівник – Яна КУНДЕНКО, канд. філос. наук, доцентка

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

В історії філософії довгий час домінували чоловічі голоси, залишаючи внесок жінок-вчених у тіні. Незважаючи на величезні виклики та системні упередження, кілька видатних жінок-філософів зуміли подолати бар'єри свого часу, кинувши виклик традиційним нормам і змінивши ландшафт філософської думки. У середні віки та сучасність такі жінки-філософи, як Сюзанна Лангер, Гертруда Елізабет Мід (G.E.M.) Анскомб, Сімона де Бовуар та Ханна Арендт,

стали піонерами, розсуваючи межі філософського дискурсу та залишаючи тривалий вплив на цю сферу. Ця дискусія досліджує виклики, з якими стикаються ці жінки-вчені, їхні унікальні погляди на ключові філософські питання та безцінні надбання, які вони привнесли у сферу філософії.

У середньовічному періоді, так само як і в античності, жінки мали обмежені можливості для отримання вищої освіти та участі в філософських дискусіях через соціокультурні обмеження статусу жінок. Однак деякі жінки-філософи зуміли перетнути ці обмеження і здійснити значний вплив на філософію свого часу.

Наприклад, Гипатія Александрійська (355–415 н.е.) була провідним філософом, а також викладачкою філософії, математики та астрономії в Александрії. Її вплив на філософську думку часто недооцінюється, але вона була важливим лідером свого часу, вивчала та розвивала філософські ідеї неоплатонізму сприяла обміну ідеями в александрійській філософській спільноті. Гипатія, з її толерантністю до християн, сподівалася що неоплатонізм і християнство могли мирно співіснувати. Натомість її вбивство християнами повністю зруйнували мир та спонукали неоплатоніків вважати християнських єпископів «небезпечними, ревливими особами, які також були абсолютно нефілософськими». Гипатію стали розглядати як «мученицю за філософію», і її вбивство спонукало розуміти ідентичності філософів як язичницьких традиціоналістів відокремлених від нефілософських християнських мас.

У стародавній філософії Азії жінки також зробили важливі внески. У найстарішому тексті Упанішад бл. 700 р. до н. е. жінки-філософи Гаргі та Майтрейї є частиною філософських діалогів із мудрецем Яджнавалк'єю. У Китаї відомо про Пан Чжао (45–116), що написала кілька важливих історичних і філософських текстів, серед яких «Уроки для жінок», керівництво для поведінки жінок, основоположний текст конфуціанського фемінізму. Серед видатних жінок-мусульманських філософів є Рабія з Басри (714–801), представниця школи аскетів (зухд), героїня численних ісламських притч, що прославляють безкорисливу любов до Бога.

Тож деякі жінки-філософи були прийняті як вчені в середньовіччі та сучасну епоху, але жодна не стала частиною західного філософського канону до 20-го сторіччя, коли наукові джерела вказують на Сюзанну Лангер, ГЕМ Анскомб, Ханну Арендт і Сімону де Бовуар, як на тих жінок-філософів, що увійшли до філософського канону вчених.

Однією з головних ідей Сюзанни Лангер (1895-1985) була ідея про те, що людське мислення є символічним. Метафори – це ключовий засіб для вираження цього символічного мислення. Вона розглядає метафору як спосіб виразу основних філософських понять та відносин. Лангер вважала, що мистецтво є важливим засобом для вираження та розуміння смислу. Вона досліджувала способи, якими мистецтво передає емоції і ідеї через використання символів і метафор. Лангер вірила в важливість чуттєвого пізнання у процесі розуміння світу. Вона підкреслювала роль сприйняття та чуттєвого досвіду у формуванні знань і розумінні.

Гертруда Елизабет Мид (ГЕМ) Анскомб (1919-2001) була британською філософкою, вченою та письменницею, яка визнавала ідею доленосності як центрального аспекту етики. Вона розвинула концепцію етики в контексті вірності правилам, обов'язкам і зобов'язанням, досліджувала питання інтенціональності (свідомої мети) в контексті етики і вчила, що інтенції є ключовим аспектом оцінки дій, критикувала етичний натуралізм, доводячи, що поняття моралі і справедливості не можуть бути повністю зведені до натуральних явищ.

Сімон де Бовуар (1908-1986) близькою подругою та партнеркою Жана-Поля Сартра і грали важливу роль у розвитку екзистенціалістської філософії. Вона розглядала питання свободи, відповідальності та вибору як ключові для людського існування. Її найвідоміше філософський твір, "Друга стать" ("TheSecondSex"), є класичною роботою в сучасній феміністичній філософії. У цій книзі вона вивчає положення жінок у суспільстві і аналізує статево дискримінацію.

Видатна вчена-філософ Ханна Арендт (1906-1975), нащадок єврейської сім'ї торговців чаєм з Кенігсберга, навчалася у знаменитих філософів початку 20 сторіччя, була студенткою Мартіна Гайдеггера, німецького філософа-екзистенціаліста, чий філософські ідеї про існування та аутентичність відзначено присутні у роботах Арендт.

Історії жінок-вчених у галузі філософії є свідченням стійкості, інтелекту та непохитного прагнення до знань. Попри історичну відстороненість, ці жінки не лише зуміли увійти у філософський дискурс, а й збагатили його свіжими поглядами та глибокими розуміннями. Дослідження Сюзання Лангер символічного мислення та мистецтва, Глибокий аналіз етики та інтенціональності ГЕМ Анскомб, новаторська феміністична філософія Сімони де Бовуар та екзистенціальні роздуми Ханни Арендт стали невід'ємними складовими філософського канону. Коли ми розмірковуємо про подорожі цих незвичайних жінок, стає очевидним, що включення різноманітних голосів є не просто питанням рівності, а необхідністю для цілісного розвитку філософії. Їхня боротьба та перемоги нагадують нам про важливість усунення гендерних бар'єрів, заохочення інклюзивності та охоплення широкого спектру точок зору у філософському дискурсі. Визнаючи та відзначаючи внесок цих жінок-науковців, ми прокладаємо шлях до більш яскравого та збагаченого філософського ландшафту, який відображає справжнє розмаїття людської думки та досвіду.

Глобалізація та культурна ідентичність

Вікторія ЛАПТІЙ, здобувачка освіти

Науковий керівник – Віктор МІЩЕНКО, старший викладач

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Глобалізація – це процес, що набуває все більшого значення в усіх аспектах життя, від економіки до культури. Культурна ідентичність, в свою чергу, є важливим аспектом індивідуальної та колективної існування є об'єктом

суттєвого впливу процесів глобалізації. Глобалізація впливає на культуру у різних аспектах, їх відносини можуть бути і діаметрально протилежними.

З одного боку, деякі аспекти культур зберігаються та підсилюються завдяки глобалізації, оскільки люди стають більш свідомими своєї ідентичності. Глобалізація призводить до збільшення спільних культурних елементів, вона сприяє міжнародній торгівлі та обміну товарами, що призводить до поширення культурних продуктів та впливу. Зростання зв'язку та доступу до інформації завдяки технологічним інноваціям робить можливим більш інтенсивну взаємодію між культурами. Сучасні технології, зокрема інтернет та соціальні медіа, сприяють полегшенню та підсиленню взаємодії між різними культурами. Міграція осіб з різного культурного середовища спричиняє процес змішування індивідуальної культурної ідентичності та створює нові аспекти глобальної культурної ідентичності.

З іншого боку, глобалізація може призвести до втрати традиційних цінностей та практик. Хоча, глобалізація створює можливості для взаємодії та обміну, але також ставить виклики щодо збереження та розвитку культурних особливостей в умовах зростаючого впливу глобальних тенденцій, різниця в цінностях може призводити до конфліктів між культурами. Такі локальні конфлікти трапились між Індією і Пакистаном в штаті Кашмір, справжні війни велись між сунітами і шиїтами Іраку і Ірану, розбіжності у релігійних і культурних цінностях визначають сучасну війну між Ізраїлем та Палестиною. Глобалізація може призвести до втрати традиційних цінностей та знань, до змішання культур, а також до воєн через різницю в цінностях і ідентичності. Завдяки глобалізації виникають питання про те, як індивіди та спільноти визначають свою культурну ідентичність в умовах глобального світу.

Отже, глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки для культурної ідентичності, і розуміння цих аспектів важливо для філософського аналізу сучасного світу. Але, важливе бачити не тільки полярні боки цього процесу взаємодії, але й можливість взаємозбагачення культур. Глобальна взаємодія сприяє культурному обміну, що може призвести до нових інновацій та ідей. Вона може показувати іншим народам приклади шанобливого ставлення до жінок, повагу до старших. Глобалізація відкриває нові можливості для обміну ідей, культурних цінностей і досвіду, що збагачує наш розуміння різноманітності та розширює наші горизонти. Тому важливо зберігати баланс між глобальними і локальними цінностями, зберігати та вдосконалювати спадщину, але також бути відкритими до нового та готовими вчитися від інших культур. Діалог і взаєморозуміння мають стати ключовими складовими для спільної побудови глобального суспільства, де кожен може відчувати себе учасником і допомагати в збереженні та розвитку культурної різноманітності.

Секція I. Філософія у системі соціогуманітарного знання

Освіта в умовах віртуалізації: постановка проблеми

*Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філософських наук, професорка,
Світлана ЧМИХУН, кандидатка філософських наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сучасна соціокультурна парадигма відрізняється від попередньої об'єктивною потребою у переході до віртуальних способів передачі, освоєння та зберігання інформації в усіх галузях людської діяльності: фундаментальній науці, виробництві, медицині, освіті тощо. Ця потреба визначається необхідністю технічної інтеграції концептуального та технологічного моделювання діяльності людини.

За такої постановки проблеми використання віртуальних засобів передачі, освоєння, зберігання інформації, наприклад, у системі освіти, інтенсифікує формування ключових компетенцій та компетентностей як викладача, так і студента чи школяра. А також дозволяє уявити процеси та явища мікро- та макросвіту у форматі реального часу та простору, і, як наслідок, сприяє віртуалізації культури та представлених у образно-символічному варіанті ідеалів, норм, цінностей.

Але складно не помітити, що нова модель системи освіти з властивою їй тенденцією віртуалізації навчального комунікативного простору демонструє посилення суперечностей між використанням педагогічних технологій на основі віртуальної реальності та інерцією багаторічних традицій освітньої практики.

Під знаком питання також залишаються такі аспекти віртуалізації освітнього процесу, як особливості особистісного сприйняття, фальсифікація та верифікація знань, адекватна передача ідеологічних та культурних смислів.

Нарешті, віртуальна передача знань виносить за рамки процесу навчання та виховання такі важливі для формування повноцінної особистості компоненти, як особистий авторитет та приклад Вчителя.

Молода людина сучасного інформаційного суспільства, все частіше опиняючись у віртуальному просторі, спочатку змінює, а потім і вбудовує свій стиль мислення, фокус і концентрацію уваги, мотивацію і навіть поведінку загалом у систему віртуальних ціннісних орієнтирів.

Сучасні вітчизняні вчені найретельніше досліджують віртуальну інноваційність, яка «усе більше перетворюється в друге штучне середовище, поряд з культурою, сконструйованою людиною» [1, с. 288]. На сьогодні надзвичайно важливо звернути увагу на те, що основним змістом інноваційних процесів є внесення змін у традиційні, сформовані системи, що стали масовими, й засоби прогресивного досвіду.

Одним із таких процесів у освіті став феномен «віртуальної педагогіки» [1]. Тому необхідно розуміти, що мається на увазі під так званим процесом віртуалізації. Адже у фокусі уваги як інтерактивне середовище, яке імітує фізичну реальність за допомогою новітніх технологій, кіберпростору,

інформаційного простору глобальної мережі Інтернет, так і світ розумових процесів і навіть снів. Виходить, що «віртуальне» може бути протилежністю «реального», визначеного за допомогою понять інформаційного суспільства.

Виникає цікаве питання: з яких позицій, у якому контексті розглядати феномен «віртуальної реальності» (а цей феномен вже став складовою міждисциплінарних досліджень) – з погляду потмодерністської теорії (авторитетний закордонний підхід) або ж з позицій онтології.

Визначитися з базисом розуміння природи феномена, актуалізувати філософський аналіз предмета необхідно, оскільки тенденція нарощування обсягів віртуальної педагогіки є очевидною. Багато дослідників звертають увагу на міф про те, що поняття «віртуальна реальність» (virtual reality) ввів американський вчений Жерон Ланье в 80-х рр. XX ст., коли створив фірму «VPL Research», що випускала комп'ютерні системи, які включають шолом та рукавичку для інтерактивної взаємодії в штучно створеному середовищі, імітуючому реальність (раніше також використовувалися такі поняття, як «штучна реальність», «кіберпростір», «електронна реальність»). У результаті масового виходу віртуальних комп'ютерів на ринок у повсякденній свідомості термін «віртуальна реальність» став асоціюватися саме з комп'ютерами, породивши ідею кіберкультури.

Проте категорія віртуальності використовувалася в античній філософії, схоластиці, філософії Нового часу, пройшовши через всю історію філософської думки. Тим важливіше дослідити історико-філософську спадкоємність розуміння віртуального для встановлення місця цієї категорії в сучасній науковій системі координат. Адже філософський зміст віртуального впродовж багатьох років охарактеризувався складними відношеннями можливого і дійсного, актуального і потенційного, а також ідеального і суцього.

Література:

1. Пашков В. В. Віртуалізація освіти: пріоритети і ризики / В. В. Пашков // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 86. - С. 288-291. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_86_74
2. Половая Н. О. Віртуальне навчання як головний вектор нової інформаційної епохи / Н. О. Половая // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 3. – С. 56-62.

Axiological aspect of educational losses in the digitalizing society

Svitlana SHYROKA, Associated Professor

Heorhii PIVEN, Senior Lecturer

National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institut»

Today's digital transformations in the field of education in our country are not only a manifestation of the global trend of technology development. Distance learning, computer testing, including online, scientometric analysis of the results of the creative work of teachers and scientists (number of published works, citation indices), and formal checks of the originality of student theses are now being widely implemented. It is difficult to deny some of the advantages of these and other information

technologies, which are based on the growing capabilities of computer infrastructure and global communication systems. However, it is worth paying attention to the «reverse side of the coin». In addition, we must add that digitization in Ukraine is partly forced: in the dramatic conditions of war and under the influence of many stressful factors. Of course, we can be proud of the fact that even in such circumstances the education system works, but it would be dangerous to ignore the negative consequences of this process.

Recently, more and more attention of researchers has been directed to the so-called educational losses, which indicates the desire to restore the full functioning of the educational system and efforts to develop mechanisms for normalizing the educational trajectories of students. However, the problems of educational losses are often equated with training losses or lack of specific knowledge and specific skills, academic regression of the student, which arise as a result of a long break in the educational process [1, p.7]. There are some approaches to their measurement, evaluation, and compensation, where success means primarily the achievement of minimal quantitative deviation from standard indicators of learning outcomes [2]. But such a narrowing of the subject leaves out of consideration the axiological dimension of educational losses. Thus, this study can make it possible to clarify the concept of educational losses.

This aspect of studying the situation is important due to the fact that a fundamental change in the existence of a person and society in the conditions of a full-scale war leads to serious socio-psychological consequences, especially in those regions where the educational process through hostilities is carried out exclusively in a remote format. Not only the level of academic success is under attack, but also the accompanying, background, but not less important competencies of the student. Higher education, in particular, is in a critical state now, which is designed to form a certain cognitive and communicative culture, and, ultimately, a specific worldview system in addition to professional knowledge and skills. This situation becomes particularly acute in the conditions of a «divided society» that exists between the threat of the disappearance of man as an intelligent and social being and the transition to a new period of his development, where the basis of interaction is electronic communication. What will be the image of this new man, «homo digitalis», the future will show. But now is the time to analyze the changes in the worldview of young people in the digital educational environment.

Speaking about obtaining a higher education, it is worth remembering that its purpose is not limited to the acquisition of professional competences. The essence of university education is not to just transfer knowledge. Its purpose is to help the student realize his intellectual and spiritual potential in the broadest possible sense of understanding these phenomena. It is about the formation of the personality of a professional.

The non-specialized interests, skills, and attitudes formed by college are extremely difficult to categorize. Following Michael Polanyi, we will call them «tacit knowledge» [3, c.26], which is difficult to formulate write down or transfer in a material format. This worldview basis of professionalism and activity of a specialist is

formed by the academic environment itself, including the infrastructure, which is practically impossible to reproduce, being «on the other side of the screen». Tacit knowledge refers to the large, unspoken, unwritten store of knowledge that is based on observations, emotions, experiences, intuitions, perceptions, and informal information and is acquired primarily through relationships with other people. This is knowledge obtained from personal context and experience: values, cultural beliefs, mental models, creativity, spontaneity, leadership ability, ability to work with non-verbal information, moral decision-making skills, organizational and professional «know how», observation, the ability to formulate and argue one's own point of view, facing the presence of possible counterarguments, as well as the ability to conduct a productive dialogue about the process and results of joint activities.

With the introduction of information technologies in education, this human and social factor is gradually «put aside», and the affective sphere remains «conditionally existing». But it is precisely this sphere that distinguishes man as a special kind from all other creatures. It was this aspect that prompted Aristotle to declare in his «Politics» that people are political animals, because moral decision skills help people in creating a social life world. And, unfortunately, it is moral and social skills that risk being lost in the system of modern education. A person «detaches» from society and the environment: the ethical, axiological, existential and emotional spheres of his being are deformed [4, c.167]. Among the typical features of the life world of a modern student of education, the following can be distinguished:

- uncertainty of the purpose and goals of education;
- loss of critical, analytical, abstract thinking skills;
- demonstration of memorization instead of assimilation;
- impossible requirements for teachers;
- consumption of information instead of active search;
- separation of theoretical knowledge from practical application;
- decrease in practical professional skills;
- excessively playful thinking;
- dehumanization;
- loss of reflection and self-education skills;
- uncertainty or blurring of moral values;
- lack of responsibility for tasks performed, information provided or decisions made;
- unpreparedness for real moral challenges;
- transformation of participants of the educational process into users of the information space;
- lack of feedback;
- loss of non-virtual communication skills, cooperation skills, working in groups;
- narrowing of the understanding of social reality.

Ultimately, the competitiveness of the future specialist in the labor market is at risk. The purpose of high education is not limited to the acquisition of professional competences, but primarily to help the student develop the ability to think critically. That is, to develop such competencies as independence and responsibility for one's own

actions (first of all, in choosing a research topic and problem), the ability to search for and work with information of a different nature, the ability to formulate and, most importantly, argue one's own point of view, facing the presence of possible counterarguments. The student must be able to conduct a productive dialogue about the process and results of his research with colleagues. But it is impossible to make up for such «tacit knowledge» through independent study, and distance education cannot yet artificially create that elusive academic atmosphere where explicit and implicit knowledge is created, nurtured and preserved. In addition, it is no secret that sincere interest in the subject and profession often begins with admiration for the teacher's personality, with that elusive «spark» that can ignite during personal communication. In the conditions of digitalization, unfortunately, the connection between a teacher and a student loses its spiritual and existential status, turning into an exchange of information.

Thus, in the system of higher education, educational losses taking into account can be defined as a set of gaps in specific knowledge and specific skills, measurable academic regression of the student, and the elimination of axiological, existential and communicative aspects of higher education. As a way out of this situation, it would be possible to suggest changing approaches to education, implementing interactive education methods aimed at turning the presentation of material into a learning experience, developing special courses that would develop soft skills, creating, ultimately, «safe educational environment» and return to classrooms, laboratories and libraries... But all these strategic educational projects require significant time, organizational and economic costs, and the results promise to be significantly delayed. Therefore, individual pedagogical, scientific and educational work with students is more relevant than ever for teachers interested in preserving the humanistic content of education. Direct human interaction remains almost the only practical way of transferring individual experience, ideas, values, emotions, a condition for creating an environment of intellectual and emotional community and interaction, as well as overcoming isolation in social relations.

References:

1. Топузов, О., Головка, М. Локшина, О. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації // Український Педагогічний журнал. 2023. №1. С. 5–13.
2. Назаренко, Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. [Електронний ресурс] URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf
3. Polanyi, M.: The logic of personal knowledge: essays presented to M. Polanyi on his seventieth birthday. Routledge, London. 2016. 256 p.
4. Shyroka S., Bilchuk N., Piven H.: Dehumanization in the digital educational process: the experience of socio-philosophical reflection. Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 47, pp. 163-170.

**Візуальний аспект іміджевих стратегій
в соціально-комунікативному просторі**

*Лідія КОМКОВА, здобувачка III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Новітній етап філософської рефлексії характеризується інтенсивною увагою до інтегративних процесів. Поняття «імідж» набуло надзвичайного поширення як у повсякденності, так і в лексиці представників цілої низки наук – соціології, психології, культурології, політології, менеджменту. Особливий акцент робиться на знаково-символічному опосередкуванні соціальних відносин, де імідж і іміджеві стратегії стають ключовими в практично всіх галузях людської діяльності, особливо у вимірах конкуренції, що зростає, та стають важливим чинником визначення позиції індивіда, компанії, корпорації чи підприємства в умовах активної боротьби за перевагу.

У сучасному інформаційному просторі, охопленому процесами цифровізації та віртуалізації соціокультурної комунікативності, стратегія використання візуальних форм і видів значно збільшується. Такі візуальні елементи як знаки, зображення, образи, інфографіка, анімація, графічний та промисловий дизайн, реклама, електронні ресурси тощо, визначають та кодують суттєві процеси у всіляких сферах людського життя. Цими багатогранними візуальними елементами користуються для передачі ідей та інформації, але не обмежуються тільки ними, та визначають певну мету в різних галузях мистецько-комунікативного простору, таких як культура, політика, економіка та наука.

Візуальний вид спілкування частково або повністю ґрунтується на зорі. Сучасні високорозвинені візуальні комунікації виконують чималі завдання, завдяки активному використанню новітніх технологій. Візуальна комунікація визнана ключовою складовою ЗМІ та соціальних мереж. В суспільстві сьогодення вона більше не виконує роль пасивного посередника, а навпаки набуває яскраво вираженого маніпулятивного характеру і активно впроваджує в себе різноманітні коди, особливо в контексті рекламних цілей. Таким чином, сприйняття інформації під час візуальної комунікації можна порівняти із "зчитуванням" візуального коду.

Характер візуальності формується під впливом соціальної дискурсивності, ментальних і мовних практик поведінки, зажаданих в тій чи іншій соціокультурній ситуації [2].

Переглядаючи низку дисциплін і предметних галузей, зокрема: історія мистецтва, бізнес, когнітивні науки, комунікативні дослідження, нейронаука, фотографія, соціальна семіотика, статистика та візуальна культура, стає зрозуміло, що імідж ніколи не є єдиною, статичною річчю. Швидше, імідж може бути концепцією, об'єктом, зображенням або засобом – і всіма цими речами разом. Іміджеві стратегії, або процеси створення іміджу, вимагають поєднання теорії та практики, кращого розуміння візуальної культури та образів, намагання критично мислити [3].

Людство використовує візуальну комунікацію з доісторичних часів. Поняття іміджу формувалось з давнини та було важливою складовою осмислення проблеми сутності людини. Проблематика філософського аналізу іміджу людини у його історичному розвитку простежується в творах давньогрецьких і -римських філософів (Платон, Арістотель, Сенека), у класичних філософських творах епохи Відродження (Дж. Мірандола, М. Фічіно, Данте. Н. Макиавелі), у філософії Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо) та у німецькій класичній філософії (Г. Гегель, А. Шопенгауер).

В епохи модерну і постмодерну найбільших результатів отримали представники соціології (Е. Фромм, Г. Бекер, П. Штампка, Дж. Грейді), психології (З. Фройд, Е. Канетті, Е. Гофман, Р. Чалдіні), культурології (У. Еко, У.-Т. Мітчел, Р. Парк, Н. Мірзоефф), теорії комунікації (Ж. Бодріяр, М. Маклюен, Е. Берн, Дж. Кілборн), а також лінгвістики та семіології (Р. Водак, Ф. Поятос, С. Мангани, Т. Кресс). У культурі постмодерну категорія візуальності стає ключовою. Саме вона трансформувала погляд сучасної людини на світ і на саму себе, детермінуючи технологічний або структурний процес бачення [1]. Ми живемо в переважно візуальну епоху. Сучасність передбачає гегемонію бачення та візуальних медіа [4] .

Наразі для української реальності феномен іміджу набуває принципового значення. Від того, як сприймаються культурні, політичні, економічні, наукові, особистісні проблеми українського суспільства, обумовлені викликами сьогодення, безпосередньо залежить рівень відгуку світової спільноти. Тому поняття іміджу потребує додаткового філософського осмислення, як одна із проблем часу, що постає своєрідним орієнтиром для людей нашої історичної епохи. Це поняття стає універсальним тому що воно легко адаптується до багатьох сфер і галузей знань і професійної діяльності, зокрема і до авіаційної галузі.

Загальний принцип іміджевої стратегії міститься у створенні для кожної авіакомпанії найбільш вдалого образу відповідального та надійного партнера, що піклується про споживачів. Візуальний імідж складається з кількох структурних компонентів, таких як репутований бренд, фирмовий стиль, питання безпеки і екологічності авіаперевезень. Ретельна реалізація іміджевих стратегій займає важливе місце в списку пріоритетів кожної авіакомпанії. Візуальні прийоми презентації авіакомпаній, зокрема лівреї, логотипи, слогани, колірні схеми та інші аспекти, відіграють величезну роль у підвищенні впізнаваності бренду, формуванні його образу, що надалі закріплюється у суспільній і індивідуальній підсвідомості соціального суб'єкта, де цей образ перетворюється на об'єкт, що викликає довіру.

Література:

1. Бондаренко І.С. Іміджологія у системі гуманітарних знань: культурно-освітні стратегії: монографія. Запоріжжя, 2016. – 305 с.
2. Bryson J.M., Einsweiler R.C. Strategic Planning: Threat and Opportunities for Planners. Planner Press. 1988. pp. 91-92.
3. Manghani Sunil Image Studies: Theory and Practice. New York, 2013. – 271 p.
4. Mitchell W. J. T. Showing seeing: a critique of visual culture // Journal of visual culture. London, 2002. Vol. 1, n 2. pp. 165-181.

Діалектика критичного мислення

Євгеній КАЧУРОВ, канд. філософ. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет «ХАІ»

Світлана КАЧУРОВА, канд. філософ. наук, доцентка

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

За результатами соціологічних опитувань, проведених нещодавно серед двохсот провідних світових корпорацій та компаній, з'ясувалося, що вони, приймаючи на роботу випускників ВНЗ, хотіли б констатувати в них звичку *«мислити критично»* (дослідження Інституту майбутнього (IFTF). Б. Тріллінг). У відповідь академічна наука відреагувала численними публікаціями. З'явилися статті, монографії, підручники та перші навчальні курси, в яких назва *«критичне мислення»* міцно з'єдналася з титулом *«наука логіки»*. Підстави для такого зв'язку цілком зрозумілі. Замовлення було на освічену людину, яка не просто розкидається праворуч і ліворуч оціночними висловлюваннями подібно *«добре–погано»*, *«розвинуто–примітивно»*, *«унікально–посередньо»* тощо, а вміє їх *аргументувати*, оволодівши у ВНЗ відповідними логічними формами .

Але тут раптово виявився якийсь *«підводний камінь»*, який перешкоджає спокійному впровадженню цієї нової наукової дисципліни у систему вже існуючих наук. Різко заявила про себе проблема поєднання в одному двох абсолютно різнопланових поглядів на світ: судження про нього з погляду об'єктивності – суджень **описових** (дескриптивних) і суджень з погляду суб'єктивності – суджень **нормативних, оціночних** (динамічних Ч. Стівенсон). Нагадаємо, що розділ *«Судження»* є центральним у логіці. Він знаходиться посередині між розділами *«Поняття»* та *«Умовиводи»* і багато в чому визначає їхню специфіку.

Про сумнівність такого поєднання недвозначно попереджають досить авторитетні логіки ХХ століття. Наприклад, Р. Карнап, А. Айсер, Ч. Стівенсон та інші, прагнучи відокремити так звані *«протокольні висловлювання»*, що верифікуються, від метафізичних (в рамках своєї концепції), пропонують взагалі винести оціночні судження з логіки у сферу етики, психології чи соціології. Справді, як можна зазнати логічного аналізу висловлювання типу *«Адольф Гітлер – поганий, а Альберт Ейнштейн – гарний»*?

Ось цю проблему найчастіше оминають автори, які намагаються надати рангу академічній дисципліні *«Логічне та критичне мислення»*. Чи не є зауваження їхніх противників – неопозитивістів, які категорично поділяють обидві складові цієї дисципліни, яскравою застереженням не змішувати в одну дві протилежності, що заперечують один одного? Та чи можна взагалі *«в один віз впрягти коня і трепетну лань»*? Чи це не є ознакою того самого божевілля, про яке попереджав колись цим рядком поет?

Тим не менше, прихильники об'єднання логіки і критики, на перший погляд цілком справедливо вказують на те, що в історії традиційної філософії ці дві форми думки йшли пліч-о-пліч. Платон і Аристотель, Августин і Тома, Декарт і Спіноза, Кант і Гегель вважали найважливішим поєднання у межах своїх систем теоретичного та практичного знання, позиції свідомості та

самосвідомості. Спіноза свій головний логічний трактат називає «Етика», а Кант титул «Критика» навіть розміщує як назву своєї філософії. Зрештою, навіть сам близький до неопозитивістів К. Поппер використовує як самоназву словосполучення «Критичний раціоналізм».

Їхні антагоністи, приймаючи цей «історико–філософський аргумент», зауважують, що, справді, «всередині» кожної системи великих філософів питання моральності та методологія їхнього оцінювання проникають один в одного органічно. *Тільки* «між» ними за фактом не проглядається жодного зв'язку. Тобто, на їхню думку, саме подібне «вторгнення» логіки зі сфери чистої методології (проблеми верифікації) в етику і «роздробило» історію філософії на окремі, нехай і прекрасні самі по собі (окремо), але хаотичні по відношенню один до одного фрагменти. Саме тут заявлена спроба реалізації академічної дисципліни «Логіка та критичне мислення» підняла глибинний пласт проблем, що стосуються горизонту існування сучасної філософії як такої.

І все ж, як бути: *поєднати в одному полі наукового дослідження суб'єктивні та об'єктивні висловлювання, оціночні та дескриптивні судження, методологічні позиції «судді» та «спостерігача» чи все ж таки розвести з різних боків і не давати зближуватися в жодному разі?*

1. Для вирішення цієї проблеми, за якою ховається якийсь суттєвий конфлікт сучасної та класичної форм філософії, пропонуємо порівняти підхід двох їхніх яскравих представників: критичну філософію трансцендентального ідеалізму (І. Кант) та логічного позитивізму (Р. Карнап). Цей вибір обумовлений прямим ставленням цих напрямів до питання як за формою, так і за змістом.

Відразу кидається в око тотожність важливих задум Канта і Карнапа. Карнап прагне звести «Фундамент єдиної науки», який *має об'єднати* знання точних наук. Канта ж цікавлять трансцендентальні (загальні) межі *вже існуючої* науки. Але вводячи поняття «трансцендентне» Кант як би споконвічно закладає ідею, що існують ще й інші форми пізнання. Понад те, цим він натякає те що, що, контактуючи друг з одним, вони (ці форми) мають здатність «незаконно» вторгтися» межі одне одного. Це припущення веде його до ретельного дослідження цих знань, які «перельоти» межі своєї компетенції зобов'язує дослідника, тобто, його філософію, зайняти місце судді.

На це Карнап категорично заперечує. Він хоче зводити жодних систем філософії. Для нього все це – метафізичні, жодним чином не верифіковані роздуми, що межують з *вигадками*. Що ж лежить у підставі настільки різкого розбіжності двох досліджень, що виходять, як здавалося, з однієї й тієї ж такого доброго посилу – визначення межі наукового пізнання?

Відповідь на це, як здається приватне, що стосується лише історії філософії, питання, безпосередньо торкається проблеми відносини логічного і критичного знання тому, що він знову і знову призводить до питання, яке стало альфою і омегою всієї західноєвропейської історії. Це питання про **істину**. У форматі нашого дослідження він звучатиме так: дихотомія «істинно–хибно» відноситься до ряду дескриптивних дихотомій типу «біле–чорне», «пряме–

криве» тощо, або ця дихотомія відноситься до ряду нормативних (оцінних) – типу «добре–погане», «примітивне–розвинене»...?

Не тільки Кант, а й вся класична філософія від Парменіда до Гегеля визнає, що питання про істину є *супер* нормативним питанням хоча б тому, що до його змісту входить збіг суб'єктивного та об'єктивного, мислення та буття. Тому, те, що Кант змушений взяти на себе роль *судді*, який визначає межі «дозволеності» всіх форм пізнання (і не тільки науки), призвело його послідовників до розробки загальної форми пізнання, що виправдовує цю роль (Фіхте, Шеллінг і Гегель).

Згаданий вище напрямок сучасної філософії так само визнає «супер нормативність» питання про істину. Тільки визнає його *вимушено*, і, найголовніше, рішення його виносить *поза собою*. Таким чином неопозитивізм виходить із протилежності мислення та буття, а значить, із протилежності теорії та практики. Це – та сама ідея, яка унеможливила б існування будь-якої форми класичної філософії.

Ось як М. Гайдеггер ілюструє цю думку словами Канта з «Основ метафізики моральності»: «І тепер ми бачимо, що філософія насправді поставлена в сумнівну, делікатну позицію, яка має бути тверда; невизнана, філософія не може ні зачепитися ні за що на небі, ні підпертися нічим на землі. І тут вона повинна довести свою чесність, сама дотримуючись своїх законів, а не виступаючи глашатаєм тих законів, які їй нашіптує навіювання почуття або, можливо, опікувальна природа».

2. Різні форми філософії, які стали на службі сучасним ідеологіям, попри всі свої розбіжності у деталях, одностайні у запереченні цілісного, отже системного характеру справжньої філософії. Їх поєднує постійне посилення на визначеність істини, яка знаходиться де завгодно, тільки не в самому логічному пізнанні. Переадресація питання про істину «навіяного почуття чи опікуючої природи» у ХХ столітті обернулося дорученням оціночних суджень нікому джерелу, на яке критично дивитися не можна – засліпнеш! І все одно, чи виглядатиме він як «роботи» основоположників (марксизм) чи чуттєвий досвід (неопозитивізм) – джерело протокольних суджень. Дуже точно формулює це обмеження від істини сам засновник символічної логіки Дж. Буль. Коли йому стало ясно, що найпідступнішим місцем у двозначній логіці (істинно–хибно) є вислів «Якщо А істинно, то...», що веде до «самовбивчого» для цього напряму питання: «А звідки ж взяти цю істинність «А», з якого джерела?», він формулює загальне завдання дещо інакше. Тепер мета логіки, за його словами, «...об'єднавши різні елементи істини, прокласти шлях до висування деяких *імовірнісних* (курсив наш) вказівок щодо природи і структури людського мислення» [Boole 1854, p. 1–2]. Ці слова стануть згодом основою багатозначної логіки.

Таким чином, коли формальна логіка, заявляючи, що вона займається лише мисленням, стикається з питанням про істину, то одразу переносить його рішення у сферу буття. А коли, навпаки, у своєму *бутті* її наздоганяє те саме питання, вона відсилає його до форм мислення. Це той самий «пінг-понг», який розігрується в цей самий час найбільшим за останні два століття ідеологічним

рухом – марксизмом. То він урочисто оголошує, що «питання про те, чи має людське мислення предметної істинністю, – зовсім не питання теорії, а *практичне* питання» (Маркс. Тези про Фейербаха. 1844). Те, навпаки, стверджує, що без революційної теорії не може бути і революційного руху, і в даний час навряд чи є необхідність доводити подібну істину (Ленін. Завдання російських соціал-демократів (кінець 1897 р.).

3. Історія класичної філософії в очах логіки неопозитивізму виглядає як хаотичне нагромадження незв'язаних один з одним систем, в основі яких спочивають метафізичні положення, що не верифікуються ніяким чином. Але якщо поглянути на неї інакше, якщо спробувати побачити у ній послідовний розвиток взаємодії двох справді протилежних частин – логіки та критики?

Без жодного сумніву, в епіцентрі цього відношення знаходиться тлумачення асерторичних та аподиктичних суджень. Кричуще непорозуміння у визначенні асерторичних суджень характеризує формально логічне розуміння його. Філософська енциклопедія і філософський енциклопедичний словник (РФ), наприклад, визначають їх як те, в чому щось стверджується або заперечується. Тобто тут особливість асерторичних думок повністю нівельована. У той же час, як Тлумачний словник англійської мови Merriam–Webster, навпаки, підкреслює, що дієслово to assert має перше значення віри та впевненості. «Констатувати чи декларувати ствердно та часто рішуче чи агресивно; примушувати чи вимагати прийняття, чи визнання». Тепер уже не філософський, а тлумачний словник повертає нас до використання цього терміна у горизонтах раціональності класичної філософії. У Лейбніца асерторичне судження це таке ставлення, у якому щось не просто стверджується, а стверджується з наполегливою переконливістю, хоча тут можна стверджувати і протилежне. Аподиктична достовірність, обґрунтовуючи, знімає цю ймовірність. У Канта ці два судження відповідно розподіляються між двома здібностями пізнання. Асерторичне він відносить до віри, аподиктичне до розуму.

Але повернемося до питання якісної особливості предикатів «істинно», «необхідно» (з відповідними парами «хибно», «випадково»). Куди їх віднести: до групи нормативних (оціночно–суб'єктивних) чи групи дескриптивних (описово–об'єктивних)? Відповідь на нього змушує нас побачити все ж таки зв'язок між класичними філософськими системами, не тільки побачити, але простежити її по лінії розвитку.

У Логіці Гегеля розділ асерторичних та аподиктичних суджень об'єднується титулом судження поняття. Асерторичне судження у нього виступає десятим за рахунком, після трьох суджень готівкового буття, трьох суджень рефлексії та трьох суджень відносини. Щодо перших, він каже, що вони не являють собою «великої сили» судження, другі – швидше пропозиції, треті (додамо від себе), більш наукові дефініції, які формально дозволяють упізнати за допомогою предикату суб'єкт. І тільки на рахунок суджень понять він раптом із натхненням заявляє: «...лише таке судження містить справжню оцінку: предикати «добрий», «дурний», «справжній», «прекрасний», «правильний» і т. інш. що до суті справи додається мірило її загального поняття як цілком

припущеного повинності і що йому відповідає чи відповідає». І, далі, зазвичай скупий на приклади, він як би в продовження, прийнявши як суб'єкт судження «будинок» підбирає предикат зі словника критичного мислення – «добрий». Аподиктичне судження у його трактуванні, розвиваючи цей оцінний предикат, наводить підстави, роблячи його проміжною ланкою між логікою судження та логікою висновку.

Ніхто не може виникнути підозри у випадковості гегелівських висновків. Зрозуміло, що в цьому судженні у знятому вигляді міститься диз'юнкція, що можна розділити будинки за предикатом «фундамент» на «цілісні», «на палях» або «сейсмостійкі», що десь раніше мешкає категоричне визначення – що таке будинок взагалі і так далі. Тут Гегель у своїй Логіці продовжує традицію, початок якої покладено в платонівських роздумах про справедливий і аристотелівський аналіз «фронесису», де об'єктивний аналіз є підставою для оцінки, а останнє повертає свідомість цього аналізу.

Таким чином, озвучені тут два напрями у філософії (сучасній та класичній), розгорнули свої інтерпретації співвідношення позиції спостерігача та позиції судді. Одне з них розставило їх по *різних* кутах наукового пізнання, тоді як інше спробувало утримати їх *єдність*. Запит сучасності на критичне мислення, заснованого на логіці, поставив академічну науку перед вибором: або здійснювати цей проект у звичній для останнього століття рамці, підвівши його «під ідеологію» (іноді це підведення називають «логічний психологізм»), або повернути єдність логічного та критичного мислення у лоно класичних форм філософії. Останній є випадок того, коли логіка сама «доводить свою чесність, сама дотримуючись своїх законів».

Проте при ухваленні остаточного рішення на користь вибору того чи іншого з розглянутих варіантів сучасна академічна наука повинна врахувати цю діалектику: розвитку проблеми співвідношення логічного і критичного через початкове тотожність у класичній філософії, потім падіння в ідеологію, розведення їх по різні боки і знову готовність подолати їх протистояння, зазнавши заперечення заперечення.

Філософія та архітектура: філософські діалоги

Яна КУНДЕНКО, канд. філос. наук, доцентка

Вікторія ЗОРЯ, здобувачка освіти

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

«Архітектура – це створення порядку світла»

А. Гауді

«Архітектура розподіляє маси та об'єми.

Натхнення перетворює інертне каміння на драму»

Ле Корбюз'є

Актуальність проблеми поглядів на архітектурну філософію через моральну та естетичну призму полягає у невід'ємності цих двох понять від об'єктів проектування; відсутності універсальної концепції та постійне їх

оновлення. Архітектура надихає особистість до самоідентифікації, саморозвитку, розкриття творчих інтенцій.

Метою роботи є дослідження етичного та естетичного аспектів архітектури, які майже повністю визначають її філософію, що має відношення до питань взаємодії між архітектурою та соціальною теорією.

Архітектурна естетика охоплює традиційні проблеми філософії, мистецтва та буденності. У посиланнях Плотина, Августина й Декарта архітектура зображується як ремесло, мистецтво або торгівля, тоді як Платон та Вітрувій бачили у ній науку. У свою чергу Ф. Бекон пропонує в своєму есе «Будівництво» натяк на функціоналізм: «Дома побудовані, щоб жити, а не дивитися», але при цьому не позбавляючи уваги важливості імперативу порядку та симетрії.

Нові праці в сфері філософії архітектури відображають інтерес у пошуках меж між архітектурною практикою й творчістю. На думку Грема (2012), центральною проблемою архітектурної естетики є облік архітектурного значення при одночасному синтезі естетичних та прагматичних («інженерних») цінностей. Окрім основних напрямків естетики, сучасна філософія архітектури торкається питань, які піднімаються естетикою повсякденності та філософією навколишнього середовища. Щодо останнього аспекту (Carlson 1999, 2000; Parsons 2008; Berleant 2007) пропонує широкий спектр поглядів на міський контекст, спираючись на побудову навколишньої обстановки. Оцінка штучного середовища, як і навколишнє середовище в цілому, заснована на міркуваннях як когнітивного, так і некогнітивних рівнів. Відповідно до навмисного характеру створеного середовища, причина може бути в тому, що наша оцінка побудованих структур підвищується завдяки знанню, наприклад, якій мети вони слугують. Проте, ми також високо цінуємо побудовані споруди завдяки зануренню і тактильному досвіду.[3].

Архітектурна етика торкається до проблем розмежування прав, обов'язків, благ у архітектурному середовищі. Етиці у архітектурній галузі доводиться вирішувати соціальні й громадські проблеми практичного та художнього характеру [4]. Оскільки дії архітекторів формують простір, межі та шляхи, які структурують індивідуальну поведінку і соціальні дії, вони спонукають до нормативно-етичного дослідження відповідного традиційним напрямкам; так, виявляється дискусія щодо конкуруючих логік просторів, яка пов'язана з одним із ґрунтових понять архітектури – концепту «структурної шизофренії» (Кастельс). Філософська візія архітектурного дискурсу спрямована на пошуки екологічної цілісності, допомагає у процесі формування соціально-просторової системи та структурного синтезу міських просторів[1].

Європейські дослідники поділяють етичні питання в архітектурі на три категорії: реальна архітектурна практика (безпека проекту, проблема перевитрати); індивідуальна етика (чесність архітектора з клієнтам та підрядникам); критерії «суцільного блага», котрі дають моральну оцінку діяльності архітектора (допомагають людям або, навпроти, обмежують їх можливості у сфері нових архітектурних надбань)[5].

Щодо етичних проблем на теперішній час постає важливе питання планування нових об'єктів: нових міст або жилих приміщень у зв'язку зі зміною клімату. Також важливої постає проблема глобалізації. Наприклад, нерівномірний розподіл житла між розвиненими країнами та країнами, що ще розвиваються, а частину цієї проблеми можливо вирішити архітектурно. Крім того, архітектура пов'язана з екологічною етикою: як, наприклад, забруднення навколишнього середовища, що впливає на вибір архітектурних рішень [2].

Отже, одна з наукових проблем філософії архітектури полягає в психології навколишнього середовища, яка визначає колір, форму, світло, що формують зорові реакції та специфіку поведінки у цьому штучному середовищі. Відносно цього емпіричного розуміння є можливим створення обмеження архітектурного проектування, яке визначає певний метод для вирішення конкретних завдань. З цього виникає можливість згодом проектувати архітектурні об'єкти оптимізуючи фактори оточення та задовольняючи когнітивні й феноменотивні потреби, підвищуючи сприйняття архітектурного об'єкта за рахунок етичних та естетичних ракурсів архітектурної філософії.

Література:

1. Берліант Арнольд, 2007, «Розвиток міської естетики», у Арнольде Берліант і Аллен Карлсон (ред.), «Естетика людського середовища», Пітерборо: Broadview Press, стр. 79–91.
2. Гінзбург Роберт, 1994, «Естетика в Хиросиме», у Mitias 1994: 221–234.
3. Фішер, Сол, 2000а, «Як думати об етиці архітектури», Уорик Фокс (ред.), «Етика й штучне середовище», Лондон: Routledge, с. 170–182.
4. Фішер, Томас, 2010, Етика для архітекторів: 50 дилем професійної практики», Принстон: Princeton Architectural Press.
5. Холдейн, Джон, 1990, «Архітектура, філософія й суспільний світ», Британський журнал естетики, 30: 207–213.

Компетентність як філософська та педагогічна категорія

Олексій ЗЕНЯКІН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

кафедри освітології та інноваційної педагогіки

Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди,

Департамент міжнародного співробітництва Харківської міської ради

У процесі багатоголового розвитку людської цивілізації одним з завдань науки було постійне опрацювання набутого досвіду та створення механізмів його актуалізації та передачі наступним поколінням. З історичної точки зору, онтологія людської науки невід'ємно пов'язана з еволюцією філософії як образу людського мислення. Цілком природним є те, що саме філософія стала колискою науки про освіту – педагогіки. Відповідно до загальновідомої аксіоми, основним завданням педагогіки є формування всесторонньо розвиненої особистості через надання їй освіти, що має оформитися у вигляді готовності індивідуума ефективно взаємодіяти у соціумі відповідно до його природних здібностей, можливостей та запитів суспільства на його корисну діяльність. Така професійна діяльність наразі потрактовується як *компетентність*, що є педагогічною

категорією. У цій роботі представлено спробу розглянути дуальну функціональну природу компетентності як педагогічної та одночасно філософської категорії.

Метою пропонованого дослідження є встановити відмінності та схожості розуміння компетентності як дуального феноменологічно-ноуменологічного утворення категоричного характеру з точки зору філософії та педагогічної науки.

За означенням, категорією називається ключове поняття наукової дисципліни, що має значний вплив на теоретичну та практичну складову дисципліни, а також має надзвичайний та первинний характер у поняттєво-термінологічному апараті певної галузі знання [3, с. 24]. Відомо, що роль філософії як рушії освіти була завжди надзвичайно важливою, особливо в часи античності, коли саме філософи виконували роль не тільки універсальних дослідників всесвіту, але й вчителів, що передавали знання своїм учням, які зазвичай представляли привілейовані верстви суспільства. Так, у давньому Римі та Греції майбутніх вільних громадян міст-полісів навчали сімом вільним наукам. Звісно, у той час ще не існувало сучасного розуміння компетентності у педагогічному та філософському розумінні. Антична освіта ставила за мету гармонізацію навчально-виховного процесу для створення прото-компетентної особистості.

З огляду на ті науки, яким навчали в античні часи, випливає, що не тільки суто професійне знання було приматом навчально-виховного процесу, але й формування ціннісних орієнтацій відіграло значну роль. Через навчання витонченій словесності, здоровому образу життя, що балансувалося заняттями спортом та гімнастикою, а також прищеплення ціннування та можливості створення мистецького доробку різного виду. Згодом, звісно, ситуація змінилася, особливо в часи панування церковної освіти, де основним філософським напрямком була школа схоластики, що мала на меті поєднати в єдине ціле науку, освіту та богослов'я. Час домінування богословського напрямку в освіті та філософії припадав на так звані «темні віки», коли можливості науково-технічного пошуку значно лімітувались релігійними догмами та дійсними заборонами певного роду студій та теоретичних розвідок.

У часи Ренесансу та Просвітництва, із введенням в дію принципів гуманізму, утилітаризму, позитивізму та інших філософських доктрин, уможливилось виділення освіти в окрему наукову дисципліну – педагогіку, що виробила власне поняттєво-категорійний апарат, методи, засоби та методику навчання та виховання. Тим не менш, незважаючи на зміни в самому тілі філософії як всеохоплюючого знання людини про універсум, ця наука не втратила зв'язку із своїми вузько професійними напрямками, оскільки, наприклад, у педагогіці існує також і філософія педагогіки.

Відповідно до думки сучасних науковців в галузі філософії педагогіки [1], компетентність можна розглядати як у вступі до пропонованого дослідження ми зазначили, що компетентність має дуальну природу, яка проявляється у її бутті як феноменом, себто чуттєво пізнаваним об'єктом за Іммануїлом Кантом, так і ноуменом, тобто, винятково когнітивно пізнаваним утворенням [2].

Феноменологічна природа компетентності є опосередкована, адже як такий об'єкт, компетентність не існує, її не можна пізнати власне чуттєво. Тим не менш, як феномен, вона пізнавана за наслідками її діяльності.

Ноуменально компетентність існує в більшій мірі, на наш погляд, адже вона є всією сумою знань, умінь та навичок, які належать до когнітивної царини. Однак, діючи синергетично, компетентність є важливим надбанням людини в процесі її освіти та досвіду практичної діяльності.

Із педагогічної точки зору, компетентність потрактовується як особистісне новоутворення, що є сукупністю всього спектру теоретичного та практичного досвіду індивідуума, що реалізується в його готовності до ефективної інтерсуб'єктивної взаємодії в рамках соціуму та універсуму загалом задля досягнення поставленої мети, що корелює з його особистісними та загальноцивілізаційними ціннісними орієнтаціями [4]. Наразі, відповідно до існуючої доктрини освітнього процесу, компетентність учасника навчально-виховного процесу досягається різними способами. Так, у закладах середньої освіти – це введення до змісту освіти наскрізних змістових ліній. У вищій школі – цикл загальної підготовки здобувача освіти певної спеціалізації. Тим не менш, за означенням, наданим у фаховій літературі, компетентність в педагогічній сфері звужується до здебільшого професійних якостей фахівця, які набуваються ним як в процесі власне підготовки до майбутньої трудової діяльності, так і в межах безпосередньо її реалізації. Варто зазначити, що в умовах глобалізації, які характеризуються дуже стрімким характером трансформаційних процесів в суспільстві, надзвичайно важливою є здатність індивідуума до обміркованої адаптації до умов, що змінюються. Обміркована адаптація розуміється нами як практика застосування власного та іншого передового досвіду для найбільш ефективного досягнення поставленої мети, але з урахуванням кореляції адекватності кількості та характеру вкладених зусиль до поставленого результату.

На жаль, соціум дуже швидко змінюється, що впливає і на аксіологічні установки індивідуумів. Оскільки цінність поставленої мети може превалювати над характером її досягнення, це тягне за собою інконгруентність іншими елементами взаємодії членів соціуму між собою. Ця інконгруентність, незбалансованість та відсутність якісної аксіологічної установки сформувала підґрунтя до різного роду конфліктів всередині соціуму. Підтвердженням цього є, наприклад, введення до загального курсу фахової підготовки здобувачів освіти в сфері гуманітарних наук такої дисципліни, як «Глобальні проблеми сучасності», до яких належать як збройні конфлікти, так і інформаційні війни.

На нашу думку, трагічним є той факт, що кількість випадків, коли досягнення мети будь-яким способом зростає у соціумі, зростає, а характер та якість таких зусиль не оцінюються адекватно агентами дії. Звісно, що мотивом будь-якої діяльності є ціннісна орієнтація індивідуума, його аксіологічна сфера. Тим важливішим є як для філософії, так і для педагогіки, формування у здобувачів освіти суспільно-корисної аксіологічної установки, під якою можна розуміти набір універсальних цінностей, що мають врівноважити інконгруентні

та рапідні процеси в межах соціуму. Прикладом такої поміркованої діяльності агентів дії є, на нашу думку, практика навчання та виховання в часи античності, коли стрижнем освіти була етика, риторика, фізичне та естетичне виховання, що у гармонійній взаємодії обумовило значне піднесення рівня цивілізаційного розвитку представників тогочасного суспільства.

Таким чином, можна зробити висновок, що основними спільними рисами компетентності в сферах педагогіки та філософії є її розуміння як ефективної взаємодії теоретичного та практичного знання, набутого індивідуумом у процесі отримання освіти та в межах реалізації набутого досвіду в трудовій діяльності. Основною відмінністю є спектр або змістове коло категорії компетентності. Якщо в філософії компетентність потрактовується як не тільки набір знань, вмінь та навичок, а ще й як емоційний та соціокультурний інтелект індивідуума, то в педагогіці – це розуміння звужується більше до типових знань спеціаліста в певній предметній галузі. На нашу думку, сучасна освітологічна наука може та повинна використовувати потенціал філософії педагогіки задля наповнення процесу формування компетентності більш важливими з огляду на загальний цивілізаційний розвиток елементами, такими як неперервне виховання особистості, прищеплення їй розуміння прекрасного через естетичну практику тощо.

Література:

1. Заїка Т. Філософські засади формування культурно компетентної особистості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2021. № 64. С. 113-121.
2. Кант І. Критика чистого розуму. Пер з нім. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
3. Лисий В. Категорії і поняття, їхнє співвідношення. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2012. Випуск 15. С. 22– 28.
4. Ткачов А. Теоретичний аналіз понять «компетентність» та «компетенція». Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». 2016. Вип. 55. С. 36–47.

Філософія як імператив освіти

*Вадим РАДІОНОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник – Тетяна БЄЛЬСЬКА, докторка наук з держ. упр., професорка,
професорка кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Міжнародний банк розробив нову систему розрахунку національного багатства країн світу, включивши до неї мінеральні та інші ресурси (природний капітал), будівлі та інфраструктуру, створені людиною (фізичний капітал), а також врахувавши рівень деградації природного середовища (з від'ємним знаком, звісно). Однак основною частиною багатства був людський капітал – організація суспільства у найширшому змісті цього слова. Оцінці підлягали такі фактори, як тривалість та якість освіти, рівень додержання законності та інші. У звіті ще за 1995 рік загальний капітал усіх країн світу оцінювався банком в 390 трильйонів доларів, а в 2000 році – майже в 600 трильйонів, з яких фізичний

капітал становив лише 18%, природний – всього 4%, а людський – 78% [1]. Навіть серед бідних країн його частка в середньому була близькою до 60%.

Газета «Нью-Йорк таймс» висловлювала свою думку з приводу цього так: «Зазвичай економічна політика країн спрямована на збільшення фізичного, так би мовити, капіталу, втіленого в камені, бетоні, машинах. Усім зрозуміло, що такі речі, як освіта, здоров'я людей і загальний рівень культури, грають не менш важливу роль, але їх вимірювати набагато складніше». І не дарма автори з Мирового банку називають людський капітал «чимось, що неможливо доторкнутися» [2].

Не можна не визнати, що подібний підхід до економічних реалій долає багатьох (особливо в нашій країні) з несподіванки. Проте цей підхід досить обґрунтовано відображає корінні зміни, які вже відбулися і тривають у соціально-економічному житті розвинених країн світу. Виявляється, що у людини, яка задовольнила свій апетит матеріального достатку, змінюються стимули до праці: для неї важливіше не заробіток сам по собі, а отже, задоволення від праці, використання її для розкриття власної особистості.

У зв'язку з цим починається широка переоцінка мотивів соціальної поведінки людини, і швидко стає ясно, що чисто гуманітарні, позаекономічні міркування набувають головніше значення. Адже поведінка сучасної людини тепер визначається не стільки об'єктивними властивостями навколишнього світу, скільки тим, як вона його сприймає, створюючи в своєму уявленні певну другу реальність. І коли це стає фактом, виникає спокуса впливати саме на цю другу реальність, оскільки це стає більш ефективним і менш витратним способом впливу на людину, ніж шляхом зміни відомої першої реальності.

Тут філософія грає важливу роль, оскільки вона є однією з базових дисциплін в системі освіти. Викладання філософії є обов'язковим для вищої школи і закладів середньої професійної освіти.

У цьому контексті важливий досвід викладання філософії за кордоном. У Франції, наприклад, філософія є частиною сучасної культурної політики, тому її викладання розпочинається ще в школі. Основною метою шкільного курсу філософії у Франції можна вважати таке положення: «Викладання філософії в школі не повинно відповідати вимогам ерудиції, актуальним для професійної філософії, оскільки філософія – це не стільки доктрина, корпус знань, скільки здатність, сила мислення і рефлексії, які закладені в нас самих і які кожен учень повинен відкрити в собі і подальше розвивати за допомогою вчителя під час гімназійних занять філософією» [3].

Про популярність філософії в Франції свідчать такі факти. Популяризація філософських знань в Франції широко освітлюється у ЗМІ. Наприклад, щотижнево на національному радіо транслюється програма «Філософська п'ятниця», присвячена обговоренню актуальних філософських питань. Не варто говорити, що Франція, подібно до України, не ставить перед собою завдання зробити кожного громадянина країни філософом, але реалізація широкомасштабного проекту, пов'язаного із розкриттям та розповсюдженням філософських знань, викликає повагу.

Тут також цікавим є навчання майбутніх філософів у цій країні. Американський мислитель Гарі Геттінг відзначає: «...французька система філософського виробництва вимагає від тих, хто вивчає філософію, мати інтелектуальну підготовку і в інших областях. По-перше, тим, хто має намір вивчати філософію, слід мати хоча бакалаврський диплом з математики або інших наук» [4]. Тут найяскравіше відстежується різниця між викладанням філософії в Україні і во Франції.

В нашій країні філософія спрямована на формування критичного мислення, що сприяє становленню майбутнього професіонала, тоді як французька система освіти ставить перед собою завдання підготовки студента в базовій галузі, яка в подальшому сприятиме розвитку філософської думки. На відміну від вітчизняних вишів для студентів Німеччини і Австрії курс філософії також не є базовим.

У технічних вузах США практикуються вступні введення до курсів, що є характерним для викладання гуманітарних наук загалом. Завдання таких курсів полягає в обговореннях і коментуванні прочитаного тексту, що сприяє аргументованому обґрунтуванню власних поглядів. Аналіз викладання філософії в Китаї також цікавий. Схоже на Францію, предмет філософії включений до шкільної програми, але його зміст більше нагадує курс «Суспільствознавство». В Китаї навчання філософії продовжує конфуціанські традиції, тобто завдання вчителя – пояснювати, а учня – слухати. Курс філософії традиційно базується на викладанні історії філософії, при цьому окрім значущого інтересу до спадщини китайських мислителів існує і увага до марксистських вчень [5].

У житті стають перед нами нові питання, актуальність яких виходить за межі викладання історії філософії, тому рефлексивне осмислення проблем сучасності також потребує практичної реалізації. Збільшити інтерес до філософії можливо лише у випадку, коли виходять за рамки переказу змісту підручників. Філософсько-педагогічний курс необхідно будувати таким чином, щоб сприяти рефлексії студента, його здатності здійснювати перехід від повсякденного до філософського роздуму. Це можливо в тому випадку, коли викладач у проблемному викладі матеріалу ставить перед студентами запитання, що мотивують їх до пошуку рішення, в ході якого, з свого боку, з'являються нові філософські питання дискусійного характеру.

Таким чином, вивчення філософії в сучасному світі залишається важливою і актуальною галуззю, яка має значущий вплив на формування розуміння суспільних, етичних, культурних та наукових питань. Ось деякі ключові аспекти вивчення філософії в сучасному світі:

Розвиток критичного мислення: філософія надає можливість розвивати критичне мислення, аналізувати та оцінювати різні аргументи і концепції. Вона навчає питати запитання і розробляти аргументи, що є корисними в навчанні, науковій діяльності та усьому житті.

Суспільна роль: філософія допомагає вирішувати етичні та моральні питання, які виникають у сучасному суспільстві. Міждисциплінарність: філософія взаємодіє з іншими науками та галузями знань. Вона може допомагати

у розумінні фундаментальних питань, пов'язаних з наукою, релігією, мораллю, політикою і культурою.

Глобальні виклики: філософія допомагає аналізувати та вирішувати глобальні проблеми, такі як соціальна справедливість, глобалізація, кліматичні зміни та міжнаціональний конфлікт. Вона сприяє розумінню складних сучасних викликів.

Освіта: філософія залишається важливою частиною освіти, допомагаючи студентам розвивати інтелектуальні навички, культурну грамотність та розуміння історії і сучасності.

Загалом, філософія залишається ключовою дисципліною, яка сприяє розвитку розуміння та вирішенню складних питань сучасного світу. Вона допомагає формувати особистісний розвиток, вдосконалювати аналітичні та рефлексивні навички, а також розвивати культурну обізнаність.

Література:

1. Кузьменко Є. О. Національне багатство та його значення у структурі національної економіки. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=231> (дата звернення 26.10.2023)
2. Інвестиції в людський капітал як визначальний фактор розвитку сучасної економіки. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1712> (дата звернення 26.10.2023)
3. Соболев Т. В., Туренко В. Е., Ярмоліцька Н. В. Вища філософська освіта у Франції та Італії: «виклики» та «відповіді» для України. «Молодий вчений» № 7 (34) липень, 2016 р. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/7/116.pdf> (дата звернення 27.10.2023)
4. Kenkmann A. Teaching Philosophy. – A&C Black, 2009. – 218 p.
5. Teaching philosophy in Europe and North America. UNESCO, 2011. –100 p.

Філософські аспекти сучасної освіти у контексті розвитку критичного мислення

*Ольга ГАПЛІВСЬКА, старш. викладачка,
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

На сьогодні завдання освіти як ствердження європейськості та інтеграція до європейської культури ставить перед вітчизняною освітою завдання, від вирішення яких значною мірою залежатиме майбутнє України. На філософію покладається задача розвитку критичного мислення у молоді.

Проблемами сучасної освіти і системі виховання особистості у вищій школі займаються Андрущенко В.П., Вукіна Н. В., Конверський А.Є., Кремень В.Г., Романюк Л.В. та інші. На думку Козаченко Н. є «два напрями розвитку критичного мислення: філософський підхід, що зосереджує увагу на критичному мисленні як на сукупності засобів відшукування істини й орієнтується на навчання методам раціонального міркування та педагогічний підхід, що вважає критичне мислення проявом рис особистості та наполягає на вихованні освітян» [2, с. 252].

Формування критичного мислення відбувається саме у вищих наукових закладах у процесі навчання і виховання майбутніх фахівців. Тож з метою входження в сучасний європейський і глобальний світ нами пропонується розроблений курс «Логічне та критичне мислення».

Фахівцеві академічної сфери, що займається гуманітарними науками в цілому і філософією як їх теоретичною основою, курс «Логічне та критичне мислення» цікавий як можливість практичного втілення теорії в практику життя студентів і суспільства. Це дозволяє досягти реалізації виникаючих ідей в спільному обговоренні та творчій діяльності. Крім того, в форматі навчального курсу виявити зв'язок з міждисциплінарними науковими теоріями як синтез методологічних підходів та їх логічної реалізації. Метою курсу є озброєння майбутнього фахівця методологічним інструментарієм для успішного здійснення наукової та професійної діяльності; створення теоретичного фундаменту для риторичної практики в конкретній професійній сфері; формування основ комунікативної культури у публічному спілкуванні.

Специфіка предмета курсу «Логічне та критичне мислення» визначає принципи викладання й обговорення матеріалу: об'єктивність; конкретно-історичний підхід; розгляд проявів критичного мислення (аргументація, доведення, спростування тощо) у контексті розвитку духовної культури та буття людини; толерантність, компромісність, повага, чесність, відповідальність; в системному підході, що передбачає концентрацію уваги на комунікації (визначення її сенсу і призначення, виявленні основних видів і медіа-засобів, що дозволяють досягти максимального ефекту). Крім того його особливістю є освоєння теоретичного матеріалу в процесі його практичного втілення самими здобувачами освіти за наявності методичного забезпечення (практичні рекомендації і теоретична підтримка викладача); діалог і дискусія, що передбачає розвиток наявних навиків і способів спілкування. Основним способом їх вдосконалення пропонується поєднання різних комунікативних форм при викладі підбраного самими студентами матеріалу: усний виступ, текстове оформлення, електронна презентація. Крім того, введення в контекст вчення кінообразу дозволяє поєднувати традиційні академічні методи вчення з оригінальними тренінговими прийомами і способами практичного закріплення. Побудований таким чином навчальний курс є способом розширити розуміння медіа-комунікацій, навчитися практичному вживанню цих знань з максимальним ефектом в житті і професійної діяльності.

Наприклад Тягло О. вказує, «щоб набути сталих навичок критичного мислення, слід тренуватися, застосовуючи одержані знання спочатку в засвоєнні навчальних прикладів, потім у самостійних вправах з виявлення, ідентифікації й подолання все більш складних логічних помилок і хитрощів. Тільки опанувавши хоча б основи логіки і критичного мислення, людина здатна у зіткненнях з випадковою оманю або навмисною брехнею швидко і переконливо спростовувати їх, відшукувати та захищати істину, себе та близьких» [3, с. 13-14].

Тож результатами навчання має стати отримання наступних компетентностей: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність приймати обґрунтовані рішення; здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенство права, прав і свобод людини і громадянина і Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння фундаментальних засад та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань, здатність покладати відповідальність за чинені дії на самого себе – якість, що характеризує високий ступінь адаптації особистості до можливих труднощів, які виникатимуть у трудовій діяльності, у міжособистісних відносинах, у вирішенні власних душевних конфліктів.

З огляду на запити сьогодення можна сказати, що для молодого українця освіта має стати способом засвоєння культурної спадщини та способом входження в сучасний європейський і глобальний світ.

Література:

1. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати: [науково-методичний посібник] / Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М.; наук. ред. О. І. Пометун. Х. : Основа, 2007. 190 с.
2. Козаченко Н. Критичне мислення: філософія та педагогіка. Актуальні проблеми духовності. 2021. Вип. 22. С. 251-271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdu_2021_22_15
3. Тягло О. В. Критичне мислення: навчальний посібник. Х.: Вид. група «Основа», «Триада +», 2008. 192 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/322318143_Kriticne_mislenna

Критичне мислення і його вплив на наше життя

*Маргарита СУШКЕВИЧ, здобувачка освіти
Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Критичне мислення – це надзвичайно важлива навичка, яка впливає на різні сфери нашого життя та суспільства в цілому. Воно допомагає нам бути більш об'єктивними, інформованими та активними учасниками суспільства, сприяючи розвитку кращого та більш справедливого світу. Для більш детального аналізу слід звернути увагу на головні аспекти критичного мислення в контексті його впливу на життєдіяльність дюдей.

По-перше, критичне мислення допомагає нам аналізувати і оцінювати інформацію. Це важливо у світі насиченому даними та інформацією, оскільки воно дозволяє нам розрізняти правдиву інформацію від міфів, псевдонауки та фейкових новин. Критичне мислення сприяє розвитку раціональних рішень.

Вміння аналізувати альтернативи, оцінювати їх переваги та недоліки допомагає приймати обдумані рішення в особистому та професійному житті.

По-друге, критичне мислення сприяє розвитку креативності. Вміння дивитися на проблеми з різних кутів і шукати нестандартні рішення сприяє інноваціям та креативному мисленню. Воно полегшує розв'язання конфліктів і сприяє покращенню міжособистісних відносин. Критичне мислення допомагає розуміти погляди інших людей, а не лише відстоювати свої власні точки зору.

По-третє, критичне мислення впливає на професійний розвиток. В сучасному світі неможливо уявити сфери де було б не потрібно використовувати критичне мислення. Роботодавці цінують співробітників, які можуть аналізувати складні завдання, шукати оптимальні шляхи та приймати обґрунтовані рішення.

Відсутність критичного мислення може призвести до маніпуляції та контролю інших над нашими переконаннями та діями. Критичне мислення допомагає зберігати незалежність думок та дій.

Отже, критичне мислення впливає на всі сфери нашого життя, від особистого розвитку до соціальних та професійних досягнень, і є важливою навичкою для сучасної людини.

Критичне мислення можливо розвивати. Ця здатність формується під впливом обставин, родини та навчання, але такий процес скоріш підсвідомий. В сучасному науково-теоретичному просторі є біліч можливостей для свідомого підвищення рівня критичного мислення завдяки сучасним методам та технологіям.

Філософія і наука у континуумі спорідненості та відмінності

Світлана КУЗЬМІНОВА, старш. викладачка

Ольга ГАПЛЕСЬКА, старш. викладачка

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Роль філософії і науки у суспільному житті важко переоцінити. Ці питання були актуальними у всі історичні часи і залишаються такими на сьогодні.

Спробуємо дати характеристики філософії і науки як явищам духовної діяльності людини та визначити предмет їхньої спрямованості. А також знайти у чому єдність цих понять та відмінності.

Логічно розпочати з того, що філософія і наука будують свої предмети на визначенні понять законів та категорій.

У науці предмет суворо визначений і обмежений більш менш чіткими параметрами. У кожній конкретній науці предмет свій, у разі деякі предмети стикаються. У науці закони і категорії прагнуть ідеалу об'єктивності. На кожному новому етапі розвитку нові закони або уточнення старих включають колишні закони і уявлення у вигляді окремих випадків. Наприклад: психологи вважають, що закони спадковості є додатком основних законів генетики. Закони конкретної класичної науки мають об'єктивний аспект, оскільки існують незалежно від спостерігача і навіть при його відсутності: людини немає, а закони

існують, але форма існування цих законів, які «відкриває» наука носить суб'єктивний характер – одне і те ж явище описується законами у різній формі.

Філософія також має свій предмет, але він настільки загальний, що не може бути визначений однаково для будь-яких часових епох та областей простору. Наприклад, частиною філософії є логіка, зокрема проблема універсалій (що є поняття), визначається по різному в різних історичних періодах.

Діалектичний закон заперечення заперечення відображає об'єктивний, закономірний зв'язок, спадкоємність між тим, що заперечується і тим, що заперечує. Тож у філософії закони загальні та незмінні, і пошук цієї загальності та незмінності є метою філософського знання. Однак на окремих етапах історії є відмінності або в окремих частинах простору ці закони та категорії можуть мати суб'єктивний характер. Закони та категорії філософії перевіряють свою дію у всіх конкретних науках, подібно до того, як практично всі логічні закони виявляються в конкретних науках.

Філософія існує лише тоді, коли є її розумний носій. Закони філософії мають місце тоді, коли є її розум, є розвиток (рух носія розуму), в абсолютному спокої та відсутності простору філософських законів немає.

Закони науки, як закони розвитку просторово-часового континууму об'єктивні і є власними силами, як передумови існування та розвитку цього континууму. Можна сміливо сказати, що у нульовому випадку, тобто в абсолютному спокої має існувати «закон абсолютного спокою». Суб'єктивність законів науки проявляється у формі відображення об'єктивних законів розуму його носієм.

Тож можна сказати, що між цими двома видами духовної діяльності людини є глибока спорідненість, але немає повної внутрішньої тотожності, вони не роздільні, але й не єдині. Філософія стає наукою у методичному аспекті, вони пов'язані ще і тим, що наука постійно входить до кола роздумів філософії (філософія науки).

Особливості соціальної взаємодії в онлайн форматі

Дмитро ЛАШИН, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сучасний світ переживає період активного впровадження інформаційних технологій які суттєво вплинули на спосіб, яким ми взаємодіємо один з одним. Один із найважливіших аспектів цього процесу – онлайн взаємодія. Хоча цей формат надає безліч переваг, він також призводить до низки проблем, які варто враховувати.

По-перше, однією з головних проблем онлайн взаємодії є відсутність фізичного контакту. Людська комунікація, заснована на живому спілкуванні, надає можливість виражати емоції, виявляти співчуття та сприймати невербальні

сигнали. У віртуальному середовищі ця можливість обмежена, що може призвести до непорозумінь і конфліктів.

По-друге, онлайн взаємодія може призвести до відчуття ізоляції та соціальної відділеності. За допомогою технологій ми можемо спілкуватися з ким завгодно у будь-який момент, але це не завжди замінює реальний контакт з людьми. Багато людей відчувають втому від постійного онлайн спілкування та бажають більше особистого контакту з оточуючими.

По-третє, проблемою онлайн взаємодії є питання приватності та безпеки. За допомогою інтернету, ми надаємо велику кількість особистої інформації, і ця інформація може бути доступною для зловмисників або небажаних сторін. Порушення приватності та кібератаки можуть завдати серйозної шкоди як окремим особам, так і суспільству в цілому.

Нарешті, онлайн взаємодія також може призвести до залежності від інтернету. Завдяки соціальним мережам, іграм та іншим онлайн розвагам, багато людей витрачають велику кількість часу в мережі, забуваючи про реальний світ і реальні взаємодії.

Усі ці проблеми свідчать про те, що онлайн взаємодія має як позитивні, так і негативні аспекти. Важливо знати, як використовувати технології в раціональних межах та зберігати баланс між віртуальним та реальним життям. Заходи з підвищення кібербезпеки, а також популяризація особистих зустрічей можуть допомогти подолати деякі з цих проблем.

Усупереч усім викликам, онлайн взаємодія залишається невід'ємною частиною сучасного суспільства. Якщо ми зможемо свідомо вирішувати її проблеми і використовувати її переваги, то цей формат може стати важливим інструментом для покращення комунікації та розвитку суспільства.

Напрями організації туристичного простору (філософський аспект)

Світлана ПРОЦЕНКО, к.г.н, доц.

Тетяна КОРОТКОВА, асистентка

Київський національний університет будівництва і архітектури

На сучасному етапі розвитку держави із важливих аспектів популяризації України як держави-спадкоємиці «Київської Русі» є сфера діяльності туристичного простору.

Туристичний простір – полі елементна структура, що формується з різних компонентів (рис. 1).

Наведена схема акцентує увагу на основних напрямках формування туристичного простору:

- філософсько-методологічний понятійно-термінологічний (терміни, поняття, визначення закономірностей формування та розвитку);
- архітектурно - планувальний, об'єктно - середовищний: структуризація та аналіз ситуаційної бази, об'єктно-формуєчих засобів;
- типологія та класифікація туризму;

Науково-практичний семінар
«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»

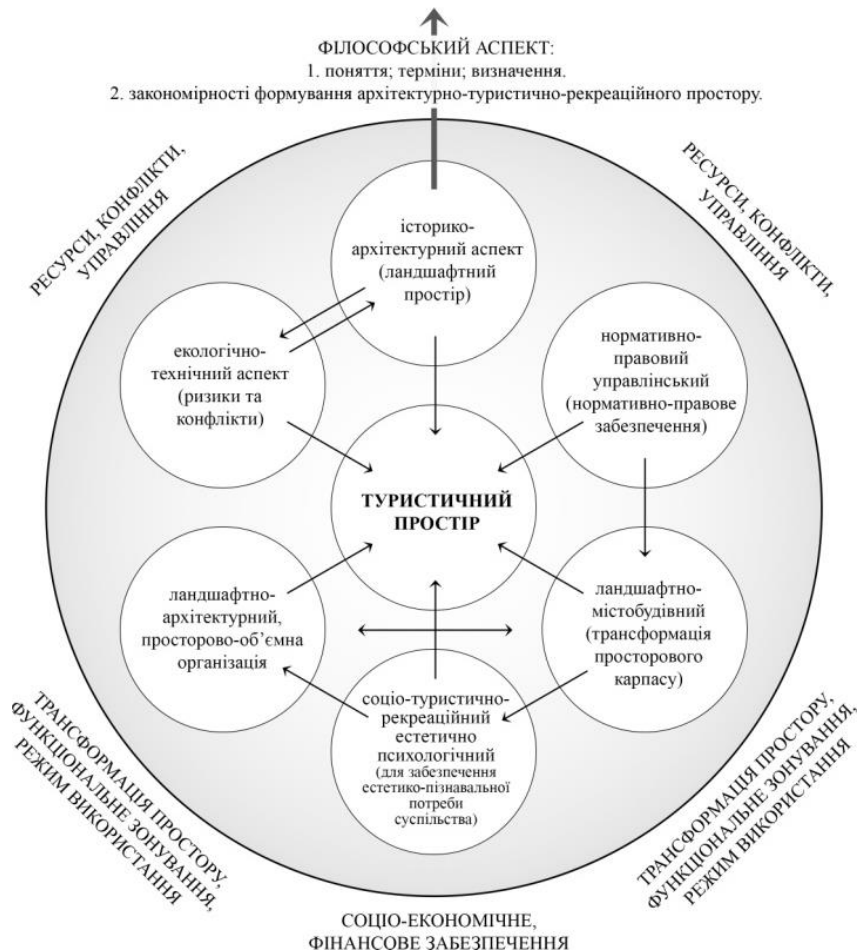

Рис. 1. Аспекти просторової організації туризму

- оцінка ресурсозабезпечення;
- екологічна безпека діяльності;
- управління та трансформація організаційних систем;
- соціо-економічне фінансове забезпечення (визначення потреб соціуму в туристично-рекреаційному естетико-психологічному забезпечення).

Наведені аналітично-інформаційні блоки туристичного простору, їх результативність підтверджується заключним аспектом моделювання та формулюванням прогностичних напрямів відповідно до діючої системи районування туристичного простору.

Основні критерії туристичного районування в загальному вигляді доцільно сформулювати в наступному блоці:

- адміністративно-територіальний;
- характер безпеки-небезпеки для функціонування туристичного середовища;
- методологічна типологія та об'єми туристично-архітектурного потенціалу;
- управління та логіко-експериментальне моделювання (проектування): експериментальні схеми планувальної організації туристичного простору.

Таким чином результативний висновок першого блоку: визначення-туризм-сфера науково-прикладного пізнання навколишнього середовища (природного, антропогенного, інформаційного, візуального).

Методологічні засади організації туристичного простору можна сформулювати в другому блоці:

- туристично-ландшафтний архітектурно-функціональний простір – поліфункціональна структурована категорія організації туристичного простору;
- структуризація ландшафтного, туристично-рекреаційного простору;
- полікомпонентна система взаємозв'язків: термінологічно-понятійної бази; ієрархічного співвідношення об'єктів; місце ландшафтно-ієрархічних утворень в системі знань; територіально-планувальний каркас в експериментальному проектуванні;
- розроблення експериментальної проектно-планувальної документації;
- моделювання розвитку ландшафтно-туристичних рекреаційних об'єктів.

Відповідно до термінологічних аспектів структурного аналізу визначення напрямів організації структурних елементів на основі функціонального зонування території є основною ціллю при розробці містобудівних проектів, де ландшафтні експериментальні проекти є оптимальною структурою – планувальним каркасом на регіональному, локальному рівнях. Такий підхід забезпечує рішення наступних задач: екологічної безпеки функціонування; формування та структуризацію системи розселення; розвиток інженерно-транспортної інфраструктури; маршрутизацію туристично-ландшафтного забезпечення потреб суспільства тощо.

Окремо доцільно відмітити фінансово-організаційний напрям структуризації об'єктів дослідження.

Відмічаючи багатокомпонентність структурного підходу до організації архітектурно-ландшафтно-туристичних рекреаційних утворень доцільно активізувати дослідження на ступінь вивченості проблеми в аспектах:

- термінологічно-понятійна база, територіальний аспект;
- методологічно-аналітичний аспект;
- управлінсько-організаційний аспект.

Такий підхід всестороннього аналізу направлений на визначеність задач та завдань гармонізації туристичного простору.

Секція II. Людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу

Візуалізація як фактор ризику дегуманізації та деонтологізації сучасної людини

*Наталія БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Процеси, які сьогодні відбуваються у галузі освіти, зокрема, вищої, університетської, у повній мірі віддзеркалюють ті явища, які охопили сферу

існування людини та суспільства. Перехід суспільства від індустріального до постіндустріального та неоіндустріального, також відомого як цифрового чи інформаційного, порушив низку питань про зміни ціннісних та аксіологічних засад, принципів, умов та перспектив існування освіти.

Трансформаційні процеси, які були порушені розповсюдження інформаційних технологій, самі по собі змушують поглянути на усі процеси життя під іншим кутом зору, змінити ставлення чи то самий спосіб життя, так би мовити, «переоцінити цінності». Ситуація з розповсюдженням, спочатку, пандемії, а, зараз, повномасштабна війна в Україні, обмеження спілкування та комунікацій, для багатьох докорінно змінили стиль та розклад життя, актуалізували необхідність термінового вирішення цілої низки питань, які визначають сенс буття людини та людства. Серед них особливе місце займають питання, пов'язані з теоретичним дослідженням та аналізом змін у функціонуванні соціальних інститутів, зокрема освіти та самого процесу навчання.

Інтенсивні інформаційні процеси призводять не тільки до різноманітних, але й багатих на протиріччя наслідків, які не можна не враховувати в соціально-філософському аналізі сучасних суспільних явищ. Інформаційне суспільство радикально перетворює самий соціокультурний та, зокрема, освітній простір. Зміни, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства, стосуються усіх соціокультурних інститутів і стверджують принципово новий спосіб життя кожної людини, до якого мають підготувати заклади освіти: навчальної, середньої та вищої. Часто згадувана останнім часом дегуманізація освіти виступає як загальна проблема будь-якого суспільства, яке вступило до фази постіндустріального розвитку та в якому закріпилася парадигма радикального модернізму та техніцизму. Світоглядний фундамент цього процесу пов'язаний з кризою гуманістичного світогляду, яка відбулася ще у ХХ столітті.

Саме філософська рефлексія є квінтесенцією мислення, тому що, виходячи за межі по буденного та звичних вірувань, здатне запропонувати безліч можливостей для збільшення нашого знання щодо сутності та феноменів речей та явищ світу; з того, чим вони є, на те, чим можуть бути.

Перефразуючи знаменне та, як з'ясувалося, дотепер актуальне твердження М. Гайдгера, жодна епоха не була такою необізнаною у, здавалося б, найтрадиційніших питаннях, як сучасна. Така змістовна та структурна невизначеність стосується як фундаментальних питань про світобудову, так і уявлень про різноманітні феномени існування індивідуальної людини та людства у ньому. Проголошена ще у позаминулому ХІХ столітті філософема «немає буття, є лише становлення» потребувало фундаментальних змін принципів та понять філософської рефлексії. Так, поруч з антропологізмом як базовим принципом світосприйняття були висунуті поняття «деконструкції» та «деонтологізації» у якості базових концептів. Останнім часом для аналізу соціальних та антропологічних сфер буття все частіше використовується поняття «дегуманізація», яке на сьогодні стало таким саме поширеним, як і в свій час «деонтологізація». Та не дивлячись на розповсюдженість використання ані сам

термін «дегуманізація», ані процеси, які позначаються цим поняттям залишається такими само невизначеними, як і «деонтологізація». Схожа ситуація зазвичай складається з такими новими поняттями, що вводяться до наукового словообігу та стають концептами, тобто, формують методологічну та термінологічну базу для аналізу різноманітних сфер соціального буття.

Маємо зазначити що поняття «деонтологізація» та «дегуманізація» носять концептуальний характер. Обидва поняття тісно пов'язані та складають методологічну та концептуальну базу для філософської рефлексії різноманітних сфер буття. Найчастіше термін «дегуманізація» використовується в дослідженнях, пов'язаних з соціально-етичними проблемами расизму, рабства, геноциду, булінгу, приниження тощо. Але філософський дискурс передбачає граничне (або навіть позаграничне) розширення традиційного інтерпретаційного поля, тому цілком обґрунтованим здається розглядати дегуманізацію як загальний процес знецінення, нівелювання «людського» у соціальній та індивідуальній практиці, а саме, втрата духовних та моральних цінностей, порушення цілісного світогляду, знецінення та втрата суто людських особливостей світосприйняття та світорозуміння тощо.

Сучасна епоха як ера руйнування класичного мислення, розпочинаючись із «смерті Бога» проголосила «деконструкцію індивіда» та «смерть суб'єкта», тим самим розсіюючи людину на безліч феноменів, форм виявлення, «сукупність мовних практик» (Ж. Дерріда) тощо. Характеризуючи феномени людського буття сьогодні дослідники усе частіше використовують образи-метафори гри в імітацію, наслідування, мавпування, розкриваючи їх чи то як симулякри, які приховують, що істини не існує (Ж. Бодрійяр) чи то як «зомбі», які лише імітують життя того, що насправді мертво (М. Мамардашвілі).

Однією з важливих особливостей сучасного цифрового навчання є його візуалізація. Створення дистанційних курсів вимагає створення контенту, який сприймається візуально: ми живемо в епоху «екранної культури». Екрани персональних електронних органайзерів, екрани ноутбуків, екрани мобільних телефонів, екрани сканера буквально пронизують усе наше життя. Екранна культура стала невід'ємною частиною діяльності та спілкування кожного користувача Інтернету, будь-якої інформаційно-комунікаційної мережі. Вони впевнено увійшли в навчальний процес і принесли з собою значні зміни, які теж не можна назвати лише позитивними.

Суттєвим проявом наслідків нової «екранної» культури є прагнення до візуалізації будь-якої інформації. Матеріали навчальних курсів супроводжуються презентаціями, які, дозволяють краще сприймати та запам'ятовувати інформацію, пов'язуючи її з зображенням, образом чи картинкою. Проте, на думку Ж. Бодрійяра, візуалізація є чи не найнебезпечнішим явищем сучасності: «У нас майже немає вибору – нас захоплює це поширення образів, перетворення всього на образ».

При цьому, характерною ознакою образного сприйняття виступає його «завершеність», повнота визначеності: образи-картинки самі по собі, поза будь-якого абстрактно-раціонального «посередника», відображають предмети, явища

у цілісній сукупності їх ознак та властивостей, конструюють певний образ системи дійсності, в якій вже немає місця раціональному, аналітичному чи то критичному сприйняттю-мисленню. Це породжує хибне уявлення що копіювання, «мавпування» чужого мисленевого процесу у його завершеності, тобто, за результатами, і є процес власного мислення; мислення перетворюється у імітацію мислення. Процес пізнання/мислення відображається у своїй результативній завершеності, а тому не потребує власних розумових зусиль, не стимулює й не спонукає до подальших досліджень. Це лише поширює і зміцнює «звичку розумового споживання чужих розумових зусиль», що, як зазначалося вище, позбавляє мислення критичності та креативності, здатності створювати нові знання. Як влучно зауважив свого часу Сократ, чим більше я пізнаю, тим більше я маю дізнаватися те, чого ще не знаю, тобто збільшення сфери знання повинно вести до усвідомлення й розуміння того, що лежить за нею. Кант у зв'язку з цим підкреслював, що знання є лише явища, феномени істини, а не її повне розкриття. Віртуалізація ніби «упаковує» знання певним чином, а не стимулює їх розгортання.

Віртуалізація позбавляє мислення найсуттєвішої властивості - здатності абстрагуватися, відтворювати знання поза безпосереднім контактом з предметом. Візуалізоване знання позбавляє мислення аналітичності, розумового розкладання предмета на частинки. Він оперує вже створеними цілісними образами. Мислення з процесу перетворюється на повторення вже створеного, рефлексію, оперування вже створеними образами. Таке знання не існує поза створеним предметом, образом, а тому не може будувати, створювати щось нове. Замість того, щоб виробляти значення, вона витрачає свою енергію на інсценування сенсу. Перед нами добре відомий гігантський процес моделювання, який може призвести до перетворення «*Cogito ergo sum*» («Я мислю, отже, я існую») на «*Existo ergo cogito*» («Я існую, отже, я мислю»), тим самим суттєво деонтологізуючи саму сутність людського існування.

Отже, як було зазначено, незважаючи на весь свій засадничий статус і поширеність, поняття «деонтологізація» і «дегуманізація» не набули у соціально-гуманітарному пізнанні належного теоретичного опрацювання, смислової і категоріальної визначеності. Завдання теоретичного прояснення смислової наповненості базових понять потребує філософського аналізу та осмислення. У загальному сенсі мова йде про деструктуризацію, тобто заміну сталих фундаментальних засад новими. Такий процес зазвичай супроводжує маргінальні суспільства, тобто суспільства які трансформуються.

Сучасний стан суспільства це формування та інтенсивний розвиток неондустріального, інформаційного суспільства, що несе у собі принципові зміни в усіх сферах розвитку суспільства, зокрема у вищій університетській освіті. Тому теоретичний аналіз засадничих понять «деонтологізація» і «дегуманізація» в контексті інформаційних перетворень є необхідною частиною будь якого дослідження, що має своїм предметом сучасні суспільні явища. Доречним представляється зосередитися саме на проблемі, пов'язаній з розповсюдженням цифрових технологій, а саме – технічній (візуалізованій)

дегуманізації в освітньому просторі як процесу знецінення екзистенційно-людського способу існування.

Моральний інтелект як предмет філософського аналізу

Віктор МИЩЕНКО, старший викладач

Ольга ШИМЧЕНКО, здобувачка III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Серед таких найважливіших видів інтелекту, як соціальний та емоційний останнім часом виникає такий його різновид, як моральний інтелект, який завойовує все більше популярності. Так американський психолог А. Браун-Міллер (A. Browne-Miller), яка вважає моральний інтелект ключовим не тільки у моральному розвитку, але й в підвищенні потенціалу особистісного зростання взагалі [9]. М. Бехештіфар, З. Есмаелі та М.Н. Могхадам визначили моральний інтелект «компасом» життєдіяльності особистості, сутність якого полягає в здатності приймати стратегічні рішення [2].

Не зважаючи на важливість морального інтелекту, його порозуміння носить дещо спрощений характер і потребує філософської рефлексії. Так, якщо звернутися до розуміння морального інтелекту у Вікіпедії, то він розуміється як «здатність розуміти, що добре, а що погано, і поводитися відповідно до цінностей». Переважно ціннісну орієнтацію в обґрунтуванні морального інтелекту ми виявляємо у концепції компетентнісного підходу К. Салеха [13], ідею врахування моральних цінностей. сімі моральних чеснот розподіляє професор Гарвардського університету Р. Коулса (R. Coles) [10], да і концепція морального інтелекту М. Бехештіфера, З. Есмаелі та М. Могхадама має аксіологічний характер: втілення моральних принципів в поведінку людини. Отже, моральний інтелект не розмежовується з моральною формою суспільної свідомості, що включає принципи, норми моралі та аналіз моральних вчинків. Виникає питання: який зміст слід вкладати в саме поняття моральний інтелект?

Аналізуючи питання морального інтелекту, ми маємо, насамперед, враховувати особливості часу, в якому ми живемо. Людство може не впоратися з глобальними проблемами та пристосуватися до соціальних трансформацій, усвідомити процеси, які швидко змінюються. Як вважає Ю.А. Мелков, людство стоїть перед необхідністю радикального перегляду свого світорозуміння, переосмислення основ життєдіяльності, перетворення їх на основі таких варіантів, які б забезпечили можливість існування людської цивілізації» [4, с. 3]. Інтелект, як усвідомлення сенсу того, що відбувається, є прагненням до рефлексії найбільш важливих життєвих процесів, і зробити це складно не тільки в силу глибини перетворень, а й з урахуванням інтенсивності самих змін. Так, в дослідженні А.Д. Панова зроблено висновок, що здійснюється «прискорення історичного часу та скорочення циклів між еволюційними революціями», які підводять саме в наші дні до тієї точки сингулярності (2000-2030 р.), коли можуть відбуватися різноманітні сценарії еволюції... і глобальна катастрофа залишається однією з її можливостей» [5, с. 133]. За певним «горизонтом подій»

ми вже не здатні побачити новий світ, який вже кардинально відрізняється від попереднього. На думку В.І. Астахової, здійснюється «руйнування «синдрому повсякденності», звичних стереотипів свідомості та поведінки» [1].

Отже, ми вже не здатні опиратись на попередній досвід так, як ми це робили у попередні епохи, ми втрачаємо владу традиції. На думку С.П. Штумпф, в умовах прискорення «темів розвитку суспільства, знищенням колишніх систем цінностей і традицій..., свідомість вже не здатна акумулювати певний спектр кардинальних змін, вже не встигає відповідати на об'єктивні виклики часу», [6, с. 3]. Не випадково сучасні вчені в різних країнах світу, які говорять про необхідність створення нового типу духовності, яка б в більший ступені опиралась на здатність кожної людини мислити вільно і самостійно. Тому для формування концепції морального інтелекту необхідна філософська рефлексія накопиченого досвіду, звертання до праць засновників концепції морального інтелекту. На які аспекти морального інтелекту слід звернути увагу? Зупинимся на наступних найбільш важливих положеннях:

1. Моральний інтелект – це подолання конформізму, пробудження власній індивідуальності, набуття звички мислити і брати на себе відповідальність за результати власного мислення. На думку Л.В. Лохвицької моральний інтелект розглядається як «автономний інтелект» [3]. На жаль, у сучасних умовах, коли існує так звана «людина маси» Ортегі-і-Гассета, «одномірною людиною» Г. Маркузе, яка думає поверхнево, як усі і задоволена тим, що думає як усі, втрачається здатність аналізувати, мислити самостійно, критично, поширюється фрагментарне мислення та кліпова свідомість.. Дуг Леннік і Фред Кіль автори книги «Моральний інтелект» вважають, що найважливішими якостями особистості, які формуються у контексті концепції морального інтелекту є здатність приймати на себе особисту відповідальність, створення гармонії між тим, у що ми віримо, і тим, як ми діємо. Дж. Босс доводив, що моральний інтелект є автономним видом інтелекту, сутнісне значення якого – забезпечення особистості можливості ставати «морально розумною» [9]. Моральний інтелект має стати основою нової інтелектуально-моральної духовності, яка має стати новим етапом духовного розвитку людства у ХХІ ст.

2. Родні Х. Кларкен вважає, що моральний інтелект покликаний вирішувати практичні проблеми. На сучасну людину обрушується потік інформації. Реклама нав'язує штучні надприродні потреби, прагне формувати людину суспільства масового споживання. Від людини вимагається здоровий глузд, прагнення до поміркованості і певної міри аскетизму, щоб не стати жертвою технократизму, який розглядає людину не як ціль, а як засіб. Фр. Фукуяма звертає увагу насамперед на фармакологію, різноманітні добавки в їжу, енергетичні напої, які здатні задати велику шкоду здоров'ю людини.

3. Оскільки людині під час не достає повноти інформації, він має покладатись й на емоційну сферу, яка налаштовує розум на прийняття правильного рішення. Д. Нарваезу вказує на необхідність інтеграції емоцій, інтуїції та моральних міркувань, які об'єднуються у феномен, що називається

моральний інтелект [12]. Важливим є і думка М. Бехештіфару, З. Есмаелі та М.Н. Могхадаму про те, що моральні рішення приймаються швидко та підсвідомо [2].

Отже, моральний інтелект, як показник якості мислення та засіб вирішення проблем виживання людини, має отримати нову главу у власному розвитку, і філософія має зробити це.

Література:

1. Астахова В. И. Интеллигенция в объективе времени: украинский вариант. Европ. журн. соц. Наук. European Social Science Journal : [международ. науч. журн. / Европ. науч. о-во "Mazleksnes", Междунар. исслед. ин-т]. Рига, 2012. № 1. С. 325–330. Библиогр.: с. 330 (4 назв.) URL: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/136>
2. Бехештифар, М., Эсмаэли, З., и Могхадам, М. Н. (2011). Влияние морального интеллекта на лидерство. Европейский журнал экономики, финансов и административных наук, 43, 6-11.
3. Лохвицька Л.В. Моральний інтелект у моральному розвитку особистості: теоретичне обґрунтування феномену. Психологія особистості. Випуск 15. 2020. С. 163-167.
4. Мелков Ю. А. Факт в постклассической науке: монография. Киев: Издатель ПАРАПАН, 2004. 224 с.
5. Панов А. Д. Сингулярная точка истории. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/54781.pdf>
6. Штумпф С. П. Природа духовности: автореф. дис. ... д-ра философ. наук. URL: <https://www.dissercat.com/content/priroda-dukhovnosti>
7. Borba M. Building Moral Intelligence: The Seven Essential Virtues that Teach Kids to Do the Right Thing. New York : Jossey-Bass, 2010. 337 p.
8. Boss J.A. The autonomy of moral intelligence. Education Theory. 1994. Is. 44. Vol. 4. P. 399–416. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.1994.00399.x>.
9. Browne-Miller A. Raising Thinking Children and Teens: Guiding Mental and Moral Development. California : ABC-CLIO Incorporated, 2009. 204 p.
10. Coles R. The moral intelligence of children. Family Court Review. 1998. Is. 36, Vol. 1. P. 90–95.
11. Gardner H. The tensions between education and development. Journal of Moral Education. 1991. Is. 20, Vol. 2. P. 113–125.
12. Narvaez D. The emotional foundations of high moral intelligence. Children's Moral Emotions and Moral Cognition: Developmental and Educational Perspectives, New Directions for Child and Adolescent Development. B. Latzko & T. Malti (Eds.) San Francisco : Jossey-Bass, 2010. Vol. 129. P. 77–94. URL: <https://doi.org/10.1002/cd.276>.
13. Saleh K. Moral Intelligence and its Role in Formulating Children Characters. Multi-Knowledge Electronic Comprehensive Journal For Education And Science Publications (MECSJ). 2018. Is. 7. P. 301–313.

Інформаційна етика у комунікативному просторі сучасного суспільства

*Марія ДМИТРЕНКО, докторка філос. наук, професорка
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У наш час актуальними для дослідження у розрізі філософського аналізу стають такі соціальні зміни, що потребують від самої людини самостійної практичної діяльності, поєднаної із творчою активністю, швидкістю у прийнятті

рішень, виборі напряму поведінки у нестандартних ситуаціях, здібністю прогнозувати соціальні процеси і своє особисте майбутнє. Але соціальні умови, в яких знаходиться людина сьогодні вражають складністю та швидкістю змін, що спостерігаються майже в усіх сферах суспільного життя. Процеси, які домінують в інформативно-інтегрованому суспільстві, змушують індивіда бути критичним, гнучким, уміти адаптуватися до будь-якої нової ситуації, завдяки зміні стратегії своєї поведінки, удосконалювати свої морально-психологічні якості, щоб діяти на благо собі і своїм близьким, людській спільноті в цілому. У зв'язку з цим, значною мірою зростає важливість розширення етичного знання та етичної аналітики взагалі.

Проблему визначення нових обріїв в існуванні сучасного стану етичного знання досліджують представники різних сфер соціогуманітарного знання: філософи, соціологи, економісти, психологи, лінгвісти. Так, мова іде про інформаційну етику, яка акцентує увагу на моральних та правових вимогах до поведінки людей у ситуації безмежної наповненості інформаційного простору [1]. Мають місце дослідження цифрової етики в сфері міжнародної політики, яка базується на єдиних моральних цінностях та етичних стратегіях [2]. Серед дослідників сучасної цифрової етики не можна не звернути увагу на праці, в яких самостійно розглядаються проблеми цифрової етики, її поняття, функції та удосконалення цифрової культури взагалі [3]. Прикметою сьогодення є звернення до проблем культури поведінки в її сучасній формі, яка іменується цифровим етикетом як в теоретичному так і практичному вимірі. Характеризуючи ступінь розробленості проблем цифрової етики та репрезентації особистості в мережевому просторі, слід зазначити, що сьогодні мають місце матеріали, в яких висвітлюються різні філософські аспекти цифрової культури. Разом із тим, необхідно підкреслити, що залишається багато дискусійного та невизначеного, що свідчить про необхідність подальшого вивчення та розробки сучасних тенденцій у гуманітаризації головних сфер суспільства в цифрову епоху та особистісного буття людини в цифрову епоху.

Кінець ХХ і початок ХХІ століть відзначено появою різних систем прикладної етики. Основне їх призначення полягає у виявленні «дійсних регуляторів», які оптимізують моральну поведінку людей у ситуаціях, що викликані новими інформаційно-комунікаційними процесами глобалізованого суспільства. Отже, мова йде про так звану інформаційну етику, яка все частіше маніфестує себе у сучасних соціальних відносинах. Слід погодитися з О. Дзьобанем, автором книги «Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності», що сьогодні надзвичайно актуальним є внесення термінологічної ясності в категорійний апарат соціальної філософії, включаючи поняття інформаційного насильства й інформаційної безпеки, які є продуктом соціального конструювання, кодування в культурі, придбання власної семантики за рахунок взаємодій різноманітних культурних дискурсів [1]. Це безпосередньо пов'язано з поняттям «інформаційна етика», скорочено «інфоетика».

Під поняттям «інформаційна етика» розуміємо науковий напрям, що досліджує сучасні моральні проблеми суспільства глобальних комунікацій, фокусуючись на впливі інформації на людські відносини і духовне життя.

У цифровому просторі сучасної культури моральна рефлексивність індивіда набуває особливого значення, перш за все, у виборі ціннісних орієнтирів, слідуванні особистісним пріоритетам. Слід враховувати, що серед ціннісних орієнтирів можуть бути як справжні так і уявні, як реальні так і ілюзорні. Саме вони мотивують поведінку, а також безпосередньо впливають на форми вчинків і дій, транслюючи і добродетель і порок. Цифровий простір заключає в собі можливість як формування і підтримку моральної культури, так і стає умовою для її занепаду і навіть руйнування. Етичні принципи у цьому процесі здатні прогнозувати і передбачати перспективні зміни у моральній атмосфері суспільства взагалі та їх роль у цифрових комунікаціях зокрема. Це свідчить про захисну функцію етичної нормативності завдяки механізмам свідомого обмежування різного ступеню суворості для того, щоб не допустити руйнації «цифрової особистості». Таким чином, етичні принципи трансформуються в моральні якості і діяльність користувачів з позитивною результативністю, яка продукує блага в загальнолюдській формі добра, істини, краси.

Цифрова етика – це система принципів нормативного характеру, які пов'язані з вимогами до моральної активності людей у межах інформаційного простору, які створюються на базі нових комп'ютерних технологій та засобів міжкультурних комунікацій. Цифрова етика призначена для гармонізації та гуманізації міжособистісного спілкування на основі універсальних моральних цінностей у мережевому просторі. У статті «Глибоке вивчення поняття цифрової етики», її автор П. Маджоліні, стверджує необхідність нової етики з модусом цифрової, тому що в області інформаційно-комп'ютерних технологій виник ряд моральних дилем, що потребують негайного осягнення і регулювання [3].

Роль нової етики пов'язана із технологіями, які постійно ускладнюються, а тому значно зростають і загострюються морально-правові протиріччя. Зазначимо найбільш очевидні серед них. Потреба в інформації та її швидкій технологічній обробці збільшується, а механізми управління і ступінь контролю не завжди їй відповідають. Крім того, у процес управління інформаційними процесами включаються агенти, на котрих накладається відповідальність за роботу зі складними системами і тим самим надається довіра в наявності професійної та морально-етичної компетентності, що не завжди буває дійсним.

Водночас у багатьох позиціях цифрова етика призначена для захисту прав людини і має морально-правовий зміст. Захист приватних та особистих даних є основою для здійснення та реалізації більшості прав і свобод громадян. Проте, Інтернет сприяє збільшенню ризиків та порушень, пов'язаних із конфіденційністю, посилив розповсюдження певних форм насильства, зокрема на основі статі, расової та релігійної ситуації, які залишаються невідповідними та рідко виправленими чи переслідуваними. Крім того, підйом Інтернету та технологічні розробки, що пов'язані з ним, спричиняють значні труднощі для

підтримки громадського порядку та національної безпеки для попередження злочинності та різного роду правопорушень, а також для захисту прав та свобод інших осіб, включаючи інтелектуальну власність. Створюються самостійні кампанії, що до дезінформації в Інтернеті з метою спеціально сіяти недовіру та плутанину, загострення існуючих в суспільстві розбіжностей, які можуть мати дестабілізуючий вплив на порядок і дисципліну громадян у суспільстві.

Поява нової етики продиктована необхідністю регулювання та упорядкування соціальних процесів, пов'язаних із ефектом нових технологій у глобалізованому технологічному суспільстві. У поведінці людей у мережах Інтернет, де спілкування відбувається дистанційно розповсюджується руйнування структури вчинку, коли випадає зв'язок між його мотивом та дією, що приводить до втрати ціннісного потенціалу вчинку та можливості його морального оцінювання. У наш час поняття «цифрова етика» ще не є сталим та розповсюдженим. Саме поняття і проблеми, які ним визначаються, знаходяться у стані розробки. Існує також об'єктивна необхідність у механізмі регулювання мораллю цифрового простору.

Література:

1. Дзьобань О. П. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності: монографія / О. П. Дзьобань. Х.: Майдан, 2010. – 260 с.
2. Capurro R. Digital Ethics in Global Forum on Civilization and Peace Academy of Korean Studies, Seoul, 2009. pp. 207-216.
3. Maggiolini P. A Deep Study on the Concept of Digital Ethics Revista de Administração de Empresas Vol. 54(5):585-591.
4. Проценко О.П. Етикет в просторі практичної філософії: монографія Харків: ХНУ, 2002.

Understanding conscience as a constitutive factor the formation of the human self

*Tetyana RAZVODOVA, student of education
Research supervisor – Olga DOLSKA doctor of philosophy, professor,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

The problem of conscience is considered in the context of P. Ricker's dominant theme of man, posed in an ethical plan, but ethics itself acquires an ontological dimension, and this is indicated by the title of the last part of the book «Self as Other» [3] – «Toward which ontology?», which ends with consideration of the phenomenon of conscience.

I will also note an important point – the title of the last section has a question form. And after that, no final conclusions follow. The problem of human subjectivity is placed in the context of the self-identity of the «I», which is considered through the relationship with others, bringing into the spotlight the issues of responsibility, conscience, trust, respect, the ability to comply with obligations, and the plan of ethics does not coincide with morality, which is the desire to the perfection of human life with others normalizes and acts coercively [3, p.204] – morality is included in ethics, creating a condition for the implementation of ethical intention, but does not guarantee

the person who acts, this implementation. In P. Ricker, the hermeneutics of the «I» is equidistant from the apology of the self-reliable, self-justifying cogito, and from its overthrow, carried out by F. Nietzsche – therefore, the attention is focused on the dialectic of the independence of the «I» and numerous dependencies and mediated conditions: a combination of paradoxical to illogical aporia The I who actively acts and the I who undergoes the experience of passivity.

Speaking about going beyond the vicious circle of a clean conscience as Pharisaism and an unclean conscience as the recognition of the right to transgress the rule (therefore to a crime), P. Riker nevertheless does not accept the dominance of legal laws, which are not rejected or denied, but they are not the factors of the primary human development. He finds a separation of conscience from the false alternative of «pure» and «impure» in M. Heidegger [2].

P. Riker mentions the metaphor of the voice, which is so often talked about - it is seen as an intuitive following of oneself, but an individually oriented understanding of the self turns the voice of conscience either into conformity or into rebellious opposition of oneself to others. He speaks of the «ontological analysis of conscience», indicating the otherness of conscience in the way of being of the Self, and considers the most radical expression of this to be found in M. Heidegger, who embeds conscience in man's search for himself, and man begins this path, fixing his dissolution in the mass visible majority [2]. P. Riker wonders how the separation from this faceless mass is carried out and recognizes conscience as indicating the presence of something else in the self – being, so Selbst turns into Dasein and sounds from the inside other than the pure identity of individual existence. It can be said that the phenomenon of conscience testifies to the paradoxical nature of self-identity and difference from oneself – the intense desire to be oneself is realized as transcendence, the discovery of which M. Heidegger does in his fundamental ontology: the fundamental basis of human existence is shown to be the ontological foreignness of man against the background of the visible world being that surrounds a person [3]. This alienness is evidenced by conscience: conscience makes «something» understandable, it opens up, testifying to the dialectic of identity and non-identity with itself. This opening is carried out as a call to be oneself in the most one's ability to be - since the primary self-recognition occurs in a situation of falling (in M. Heidegger), alienation (in humanistic Marxism), sinfulness (in Christian consciousness).

P. Riker examines conscience by linking the phenomena of instruction and testimony, when being called by conscience means «to recognize oneself as one who has the command to live well for and with others in just institutions and to respect oneself as the bearer of this desire» [3, pp. 419–420]. The last pages of the chapter are filled with question marks, which is completely consistent with the interrogative form of the title, and in this one can see some conclusion of the discourse of conscience: the philosophical discourse dwells on the aporia of the Other and waits for «otherness not to disappear by becoming identical to itself» [3, p. 423]. P. Riker stops at this, leaving us to ponder over this thesis. For us, it sounds like an instruction against self-satisfaction and recognizing oneself as an authority that possesses the knowledge that

dictates a clear action - conscience puts a person in front of questions and this is not inaction, but a decisive choice of thinking.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Феноменологія духа. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 548 с.
2. Разводова Т. О. Візерунки совісті у філософії М. Гайдеггера (рефлексія її основних вимірів) / Т. О. Разводова // Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал / Голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев ; Міністерство освіти і науки України ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. Вип. 33. С. 63-66.
3. Рікер П. Сам як інший. Київ: Дух і Літера, 2002. 458 с.

References:

1. Hegel G.V.F. Phenomenology of the spirit. K: Publishing house of Solomiya Pavlychko «Fundamentals,» 2004. 548 p.
2. Razvodova T.O. Patterns of conscience in the philosophy of M. Heidegger (reflection of its main dimensions) / T.O. Razvodova // Actual problems of philosophy and sociology: Scientific and practical journal / Golov. ed. S. G. Secundant, responder. edited by D.V. Yakovlev; Ministry of Education and Science of Ukraine; National University «Odessa Law Academy». Odessa, 2021. Vol. 33. pp. 63-66.
3. Riker P. himself as another. Kyiv: Spirit and Letter, 2002. 458 p.

**Антропологічні та аксіологічні підвалини цивілізацій
у сучасному світі**

*Ігор БІЛЕЦЬКИЙ, кандидат філософських наук,
доцент кафедри теорії культури і філософії науки
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Декілька літ тому в одній зі своїх статей я спробував проаналізувати концепцію зіткнення цивілізацій Самюела Гантінгтона, згідно з якою сучасний світ знаходиться в стані іманентного протистояння (в т.ч. воєнного) різних цивілізацій. Теорія Гантінгтона являє собою de facto модернізовану версію Освальда Шпенглера про те, що не існує загальнолюдської історії, існують лише історії окремих культур-цивілізацій. Виходячи з того, що цивілізація є способом життя суспільства та його взаємодії з оточуючим світом, я дійшов до наступних висновків:

- цивілізаційна ідентичність (відмінна від етнічної чи національної, по відношенню до якої остання виступає як певна наднаціональна ідентичність);
- технології (в широкому розумінні слова і насамперед гуманітарні та соціальні технології, які власне й відрізняють одну цивілізацію від іншої);
- ресурси, необхідні для реалізації зазначених технологій (ресурси в широкому розумінні цього слова, насамперед - людські ресурси).

А також, що в сучасному ж світі можна говорити лише про чотири повноцінні цивілізації – західна, мусульманська, китайська та індійська. Їх особливості можна представити у виді таблиці:

**Науково-практичний семінар
«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»**

	Західна	Мусульманська	Китайська	Індійська
Ідентичність	Європеець, американець	мусульманин	китайська	Індуїзм і т.п.
Технологія	Розподіл гілок влади + суч. матеріальна техніка	шаріат	Умовне конфуціанство	Кастова система
Ресурси	Європа, США, Канада до 1 млрд. чоловік	Мусульманський світ, 1,5 млрд чоловік	Китай, 1,3 млрд. чол.	Індія, Шрі ланка і т.п., 1 млрд. чол.

Наявність наднаціональної цивілізаційної ідентичності є очевидною у випадку західної, індійської та мусульманської цивілізацій. Дещо складніше з цивілізацією китайською. Тут можна говорити або про цивілізацію – націю, або звернути увагу на наявність великої внутрішньої різноманітності всередині самого Китаю, яка робить його подібним до певного роду багатонаціонального утворення.

Що стосується технологій, то тут маємо наступне. Базовими технологіями західної цивілізації є пріоритет особистості над групою, права і свободи особистості, в т.ч. політичні свободи і демократія. Демократія означає загальне виборче право за принципом одна людина – один голос. Політичні ж свободи стають можливими через систему розділення влади на різні гілки. Ці два принципи західна цивілізація змогла нав'язати решті майже усього іншого світу.

Базовими технологіями інших цивілізацій ХХ століття виступають: конфуціанство для китайської цивілізації, шаріат для мусульманської та кастова система для індійської. Ресурси - людські, територіальні, природні, культурно-семіотичні – це ресурси країн, що входять до складу відповідних цивілізацій. Деякі країни з названих Гантінгтоном (Росія, Японія) зависають у повітрі. Так Росія нерідко позиціонує себе як окрему цивілізацію, однак, для того щоб бути справжньою цивілізацією їй не вистачає ані власних оригінальних технологій, ані людських та культурно-семіотичних ресурсів. Те ж саме стосується Японії.

Тут я хочу додати до всього сказаного декілька світоглядно-антропологічних зауважень, які дозволяють краще зрозуміти вищесказане. Так, в основі світобачення західної цивілізації лежить принцип індивідуалізму. Тобто, кожна людина – це насамперед індивідуум, автономна особистість, і вся система цінностей обертається навколо неї. Таке починає формуватися щонайменше з часів середньовіччя на основі ідеї індивідуальної моральної відповідальності перед Богом. Ніхто, жоден світський правитель не може посягати на це. Звідси дуалізм церковної та світської влади, який пізніше трансформувався в ідею розподілу повноважень різних гілок влади. Індивідуалізм нікуди не зникає в процесі секуляризації – єдине тільки, що на зміну індивідуальній відповідальності перед лицем Бога приходить індивідуалізм суто земний, «повага до тіла», як це сформулював У. Еко. Демократія та розподіл гілок влади є необхідними для реалізації цієї «поваги».

Мусульманська цивілізація починається на засадах, аналогічних до засад західної цивілізації. Відмінність полягає в тому, що в мусульманському світі так і не відбулася секуляризація, подібна до західної, та аж до ХХ століття не сформувався принцип розподілу влади (в мусульманському світі просто не існувало чогось подібного до церкви та церковних інститутів влади). Таким чином у мусульманському світі маємо індивідуума та його відповідальність перед лицем Аллаха.

В основі ж світогляду індійської цивілізації лежать ідеї реінкарнації та карми, які зберігають свій вплив донині. Закон карми стверджує, що будь-яка дія породжує сім'я карми, яке за відповідних обставин дає свій плід, нічого не стається просто так, випадково – все, і добре, і погане в житті є плодом накопиченої карми. Звідси фаталізм та необхідність індивідуальної покори перед лицем долі. Саме цей момент уможливорює стійкість кастової системи, міцно спаяної з традиційним індуїзмом, уявлення і цінності якого і лежать в основі індійської цивілізації.

Нарешті, виходить, що принцип колективізму та особистості як невід'ємної частини чогось більшого, клану, держави можна знайти лише у китайській цивілізації. Дарон Аджемоглу і Джеймс Робінсон, автори знаменитого філософсько-політичного бестселера «Вузкий коридор» саме з цим пов'язують відсутність демократії в Китаї [2, с. 28-30]. Китайські світогляд і культура є організмичними, тобто сприймають оточуючий світ як єдиний організм, кожна жива істота чи неживий предмет є свого роду органами цього організму. Коли кожен орган знаходиться на своєму місці і належним чином виконує свої функції (слідуює своєму дао, як це називають у Китаї), в організмі - всесвіті панують мир і гармонія.

Література:

1. Білецький І.П. Суспільство і цивілізація: блиск і злиденність «Протистояння цивілізацій» С. Гантінгтона / Білецький І.П. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», випуск 57, 2017. - с. 5-11.
2. Аджемоглу Дарон, Робінсон Джеймс. Вузкий коридор. Держави, суспільства і доля свободи // пер. з англ. Геннадій Шпак. – К.: Наш формат, 2020. – 520 с.

Наука, релігія та моральний вибір

Аміна ЯГУДІНА, здобувачка освіти

*Науковий керівник – Андрій АРТЕМЕНКО, д-р філос. наук, професор
Харківська державна академія дизайну та мистецтв*

Ви колись замислювалися, чому з'явилися такі поняття як атеїсти та агностики? Чому люди перестають вірити в Бога? Так звісно ви можете сказати, що в наш час з'явилося багато питань, на які не можна просто відповісти: “Так задумав Бог, нам ніколи не зрозуміти його великих намірів”. В загалі можна, але опустимо це. Мені здається треба дивитися ширше на цю проблему.

Почнемо спочатку, що є основою релігії? Віра в Бога. Для віруючих Бог – це сила, що створила їх та Всесвіт, це незбагненна сутність, що керує ними, а також Суддя, що прощає їх, якщо вони каються у своїх гріхах. Тобто віра в Бога дає відповідь на питання про створення світу та появу життя, причини подій не тільки у великій історії людства, але і життя кожної людини. Тобто, Бог це той, хто вже викував долю кожного ще до їх народження, це той хто визначив їх шлях та кожні радості та незгоди. Відтак, всі їх вчинки це лише задум Бога. Навіть більше: через наші грішні тіла чиняться акти божественної волі. І тоді хто ми такі, щоб противитися цьому?

А може це лише пошук виправдання? Це схоже на перекладання відповідальності. Потрібно лише зректися власної свободної волі, або приховати ганебність власного вчинку необхідністю, позбутися навіть спроби оцінити свої дії. Так і народжується ханжество, як показна форма благочестя і побожності при невірності ідеям, що сповідуються, той різновид морального формалізму та лицемірства, де все просто: вчинок не має значення, бо Бог простить, ти тільки кайся та й все. Одним каяттям та вірою можна закрити очі на все. Як легко...

Гаразд, а якщо погодитись з Фомою Аквінським в тому, що розум є головним аргументом в підтвердженні істин віри. І кожен, хто шукає відповіді на найзагальніші питання з точки зору християнського віровчення, звернеться до Біблії. Зараз кожна людина може прочитати Біблію будь-якою мовою світу і це величезний крок вперед. Людям не потрібно йти до церкви, щоб послухати текст Священної книги і його інтерпретацію від священника. Тут головні слова це «інтерпретація» та «священник». З перекладами тексту Біблії на національні мови люди позбулися «кайданів» і можуть скласти власну думку про зміст. Ми отримали ще один прояв свободної волі – право власну думку і власне ставлення до священного тексту. Ми вільні і в цьому.

Але чи може тільки власне розуміння Біблії змінити людей? Ні. Є щось глибше. В цей момент замислюєшся про власне розуміння Бога і часто це призводить до прояву релігійного агностицизму, коли людина не заперечує існування Бога, а усвідомлює, що не може знати достеменно ні про сутність, ні взагалі про Його існування. Отже, починаючи з «Божественної комедії» Данте для багатьох з людей Бог, перетворився на глядача власної п'єси або серіалу. І в розумінні сучасних прихильників такої позиції, коли іноді серіал «провисає», і він додає якийсь екшн до цього всього: землетрус чи цунамі, або дивні дії людей.

Але як зрозуміти сенс цієї п'єси? Разом з цим питанням і з'явилося припущення, що Бог розчинений в природі (пантеїзм), а коли й ні, то природні закони відбивають Його задум. Тобто, не відкидаючи думку Фоми Аквінського про розум і істини віри, в Новий час народилось нова ілюзія, що наука дозволить нам відкрити потаємні сенси божественної п'єси.

І тут виникає конфлікт. Бо насправді люди увірували науку так само, як в євангельську проповідь. Для них Бог і Наука, якоюсь мірою відповідають на питання про природу всесвіту. Але якщо Бог створив світ, то він може його і змінити в якийсь момент і тоді закони фізики, хімії та інших наук припинять діяти. В свою чергу критичність науки призводить і до критичності оцінки самої

людини. І перш за все переосмислюється традиція ставлення до людини як сліпого інструмента, раба, грішника. Розумність і свобода вибору отримали новий сенс для людини сучасності. Але чи гідні вони цього високого статусу без моральності?

Отже, підійшли ми до висновку, який І. Кант сформулював у доказі буття Бога: все у світі живе за законом причинності, але людина в миті своєї свободи не підкоряється цьому закону. Це доводить, що ми не тільки створені зі свободою волі, але й те, що моральний обов'язок може навіть змінити причинність вчинку, визначеному законом природи. І в цьому випадку саме моральність перетворюється на вищу рушійну силу для людини та проявом вищої рушійної сили буття.

Філософсько-антропологічні погляди Авіценни

*Світлана ЧМІХУН, доцентка, кандидатка філософських наук, доцентка,
Микита КУЛІКОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Проблема людини займає важливе місце в творчості Абу Алі аль Хусейна ібн Абдаллаха ібн аль Хасана ібн Алі ібн Сіни (Авіценни). Ібн Сіна є значною фігурою в світовій історії, його спадщина обширна і багатогранна, охоплює майже всі галузі науки: філософську, загальнонаукову, медичну, соціально-політичну. Зацікавленість антропологічними поглядами Ібн Сіни обумовлена тим, що розвиток науки і техніки сьогодні викликає ряд проблем, що загрожують існуванню людини як біологічного виду. І навіть сприяють його виродженню. Феномен людини постає в наші дні не тільки як багатопланова і, можна сказати, невичерпна наукова проблема, а й як актуальне практичне завдання, пов'язане із збереженням людського роду на Землі, подальшим його існуванням та розвитком.

Ціла низка висунутих Ібн Сіною наукових положень і концепцій про сутність і природу людини, її біологічні, фізіологічні, психологічні та пізнавальні можливості не втратили свого значення і в даний час. Деякі з них на століття передбачили наукові відкриття вчених як на Сході, так і на Заході. Наприклад, цікаві практиковані Авіценною в медицині засоби лікування страшної хвороби всіх часів і народів – ракової, онкологічної хвороби, перед якою часто пасує навіть сучасна медицина. У «Каноні лікарської науки» Ібн Сіни виявляється достатньо інформації про пухлини, причини появи та методів їх лікування. Причини виникнення хвороб Ібн Сіна тісно пов'язує з факторами зовнішнього середовища, внутрішніми факторами організму та способом життя людини. До основних факторів зовнішнього середовища він відносив фактор живлення та навколишнє повітря. Виникнення хвороб, у тому числі пухлин, східний мислитель пов'язує із соціальним, сімейним та життєвим становищем, нервовою перенапругою. Про зв'язок між матеріальною природою людини та психологією її поведінки можна познайомитися на прикладі хворобливого меланхолійного

темпераменту, природа якого розкривається у третій книзі «Канона», яка називається «Приватні хвороби». Тут проголошується ідея величі космічної душі людини та низовини її земних пристрастей.

Гуманістична спрямованість філософського вчення Ібн Сіни витримала випробування часом, оскільки в ньому була спроба узгодити між собою дві протилежні світоглядні засади – розум і віру, філософію і теологію, науку і релігію. Вчення східного лікаря-філософа демонструє можливість поєднання та взаємозбагачення двох ідеологій, їх мирного співіснування в рамках єдиного монотеїстичного суспільства. В ідеї Авіценни про «дві істини» вимальовуються контури нової етики сучасності, що розглядає світ крізь призму загальнолюдських цінностей, гуманістичних ідеалів і толерантності у всіх її проявах. У цьому особливу актуальність набуває проблема свободи волі людини, поставлена ще у вченні Аристотеля і потім розвивається у Ібн Сіни. Згідно їх навчання людина стає активним суб'єктом діяльності у зміні світоустрою та несе певну міру відповідальності за свої діяння та вчинки. У навчанні Ібн Сіни синтезовано духовну спадщину античності та середньовічного мусульманського світу, що призвело не тільки до утворення впливової філософської течії – східного перипатетизму, але й проклало міст для діалогу культур та цивілізацій Сходу та Заходу.

Фундаментальним антропологічним вченням Ібн Сіни є вчення про душу, яке є визначальним у пізнанні сутності та психофізичної природи людини. У його рамках досліджуються психологічні, гносеологічні та філософські питання, що стосуються сутності та походження життя та пізнавальних можливостей людини, у тому числі вищих інтелектуальних здібностей душі – починаючи від матеріального розуму до вищих духовних субстанцій. Основу антропологічних поглядів Ібн Сіни становить субстанціальний дуалізм у різних його модифікаціях: дуалізм душі та тіла; матерії та форми; добра та зла; земних та космічних початків; розуму та віри; прекрасного та потворного. Мета і щастя людини, на думку Ібн Сіни, полягає в духовному та моральному вдосконаленні, а найвищим її проявом є пізнання Бога. Щодо «свободи волі» людини, згідно з мислителем, є прояв ідеї «помірного», «раціонального» фаталізму, згідно з якою Всевишній Бог здійснює керівництво людиною і світом в цілому, не втручаючись кожної миті в життя окремого індивіда, залишаючи за ним право самому зробити свій моральний вибір.

Література:

1. Юрків В. А. Авіценна – видатний лікар Середньовіччя / В. А. Юрків, Ю. М. Панишко, А. Л. Васильчук // Феномен людини. Здоровий спосіб життя : зб. наук. пр. - Львів, 2015. - Вип. 42(108).
2. Медична спадщина Ібн Сіни та її соціальне значення / Ібн Сіна – видатний лікар-енциклопедист. Ю. К. Дупленко // 2012.- Ел.джерело [Архівовано 23 травня 2021 у WaybackMachine.] (С.111-139).
3. Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини: Нав. посібник.– 4-е вид., випр. і допов.– К. : Вища шк., 1991.– 431 с.

Життя та творчість Симони де Бовуар

Катерина КУЛЕШОВА, здобувачка освіти

Науковий керівник – Яна КУНДЕНКО, канд. філос. наук, доцентка

Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова

Симона де Бовуар була французькою письменницею, феміністкою, соціальним теоретиком та філософом екзистенціалізму. Її визначні ідеї, особливо у контексті фемінізму, принесли їй всесвітнє визнання. Ідеї Симони де Бовуар кидали виклик громадським нормам та очікуванням свого часу.

Симона де Бовуар відіграла важливу роль у розвитку фемінізму другої хвилі та феміністського екзистенціалізму. Екзистенціалізм або філософія існування (від лат. *existentia* – існування) – філософський напрямок ХХ століття, розглядає людину як унікальну духовну істоту, здатну до власного вибору й самостійного створення своєї долі. В основі екзистенціалізму лежить ідея про свободу, яка розглядається як відповідальність за результати своїх власних виборів.

Разом з Сартром, Симона висунула ідею, що люди народжуються у світ абсолютно вільними, без божественного плану. Основна реальність існування полягає в самій людині, яка сама повинна надати своєму життю значення, бо «існування передує суті» – відсутній передбачуваний початок. Сутність – сукупність вчинків людини і результат її виборів протягом усього життя, визначення себе в процесі своєї діяльності та розвитку. Ці вчинки є справжньою волею та прагненням до свободи.

Симона де Бовуар вважала, що положення жінок є наслідком культурних стереотипів, утворених під впливом соціальних, економічних та політичних умов, висловлювала ідею, що «жінкою не народжуються, а стають», що означає, що жіночність формується через життєвий досвід та бажання абсолютної свободи вираження себе. За її філософією, жіночність перетворюється у постійний процес становлення, і у цьому контексті «інша» жінка представляє індивіда, який прагне вільного існування в суспільстві.

Книга «Друга стаття» Симони де Бовуар є ключовою працею фемінізму другої хвилі. Опублікована у 1949 році, вона досліджує образ жінки в історії і вважає, що "жінка" є культурним конструктом, створеним соціальними практиками, філософськими концепціями та релігією. Фраза «жінками не народжуються, а стають» допомогла розрізнити «стать» і «гендер», показавши, що другий формується поступово як аспект ідентичності.

Симона де Бовуар є однією з найвизначніших постатей у інтелектуальному житті ХХ століття. Вона відома як виняткова письменниця, філософ і теоретик фемінізму. Її творчість та ідеї великою мірою сприяли кращому розумінню сутності жіночої самосвідомості, впливу соціокультурних факторів на життя жінок та розширенню їхніх можливостей у суспільстві. Через свої роботи та активну позицію вона внесла значний внесок у розвиток філософських концепцій, літературних творів та руху за рівність прав жінок.

Проблема людини і її цифрової свідомості в епоху тотальної цифровізації

Павло ЖАРОВ, III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філос. наук, професорка

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

“Харківський авіаційний інститут”

Процеси цифровізації настільки швидко і широко охоплюють життя людської цивілізації, що виникає можливість порівняти їх з процесами космізації та екологізації, що мали місце в минулому. Цифровізація реально перетворюється на глобальну проблему сучасності, не тільки витісняючи з інформаційного поля глобальні проблеми, що виникли раніше, а й поступово вбираючи їх у себе, роблячи їх залежними від себе. Все більш переконливо звучить теза про те, що поза контекстом цифровізації людство не зможе вийти на конструктивне вирішення глобальних проблем, що ведуть до настання епохи трансгуманізму: від запобігання загрозі термоядерного знищення та ураганної екологічної деградації планети до оптимізації процесів хаотичної космізації та інформатизації, техносфери та соціоантропосфери, коеволюції природного розуму та штучного інтелекту. Цифровізація як глобальний процес такою самою мірою амбівалентна, як і технізація, що вступила у свої права два століття тому. Вона відповідає всім ознакам глобальної проблеми сучасності, бо її рішення залежить не тільки від колективної діяльності всіх країн світу, але фактично від кожної людини окремо, вона детермінує виживання людства та збереження планети Земля.

Поняття «цифровізація» немає загальноприйнятої дефініції. Підходи, що означили себе до цього моменту, обмежуються, як правило, сферою інтересів автора і виявляються або занадто вузькими і приватними, або, навпаки, занадто широкими і загальними. Найчастіше цифровізацію пропонують розглядати як «нову епоху, засновану на великих даних («bigdata») та відповідних технологіях» [1], в рамках якої за допомогою штучного інтелекту та методів машинного навчання («machine learning») генеруються нові інструменти з метою підвищення продуктивності та структурування наявних масивів даних.

Інформаційна революція стимулює якісний стрибок у комунікативному зв'язку людських систем, зміцнюючи та укрупнюючи соціально-культурні ландшафти, і одночасно продукуючи вдосконалення складної ідентичності в умовах сучасної соціоприродної (ноосферної) самоорганізації. Мережева інформаційно-цифрова революція викликала нові форми комунікації та організації суспільства, які так чи інакше атрибутуються через термін «цифровізація».

Розгортання інформаційно-цифрової революції «всередину» призвело до того, що уявлення про цифровізацію поступово набули розширеного тлумачення. У зв'язку з цим виникла потреба осмислення феномена «загальної цифровізації». Остання вивчається в різних дискурсах щодо того, як ті чи інші її прояви впливають на людину і суспільство, суспільство і державу, на політику та економіку, освіту та виховання тощо [1]. На наш погляд, масштабна проблематизація все ж таки має своє «ядро» – йдеться про «цифрову людину» та

її свідомість. Особливу значущість такій постановці питання надають не тільки визнання зростаючої ролі моделі «mind determination», але і так званий «ноосферний поворот», пов'язаний з домінуванням духовного виробництва над матеріальним, що поступово посилюється. Саме ноосферна зміна людської якості [3] стає визначальним показником та результатом загальної цифровізації у межах її людинорозмірності та духовно-інтелектуальної ефективності.

Наша увага зосереджена саме на онто-когнітивному вимірі загальної цифровізації, що розглядається в дослідному просторі філософії свідомості та філософії ноосфери [1].

Загальна цифровізація (або цифровізація з великої літери) є процесом розширення меж інформаційно-інтелектуальної діяльності людини, що супроводжується інтенсивним переходом на цифровий спосіб зв'язку, запису та передачі даних, який виражається в різних формах взаємодії природного розуму та штучного інтелекту в ноосферній надсистемі. Це визначення одночасно висловлює і методологічний підхід, спрямований на створення цифрової картини навколишнього світу та цифрової цивілізації.

Зазначений контекст дозволяє відрефлексувати людинорозмірність цифровізації через категорію «цифрова свідомість». Цифровізація «зовнішнього» світу закономірно тягне за собою зміни світу внутрішнього (свідомості), які визначаються, насамперед, навичками здійснення пізнавальної та поведінкової діяльності у мережі. Це стимулює як когнітивний розвиток у рамках традиційної діяльності (реалізація принципу зворотних впливів) [2], а й особистісне зростання (генералізація перетворень) [1]. Амбівалентність цифровізації свідомості проявляється у дегуманізації, анонімізації, знеособленні суспільства, експропріації та деєкологізації приватного життя людини, що відбиваються на фізіології та психіці [2].

Власне в когнітивному плані цифровізація тягне за собою, поряд з вільним доступом до різноманітної інформації, зниження пізнавальних здібностей, що багато в чому визначається децентрацією уваги і, загалом, трансформацією системного/комплексного мислення в кліпове мислення [3]. Масштабність та темпоральні характеристики інформації задають зміни у мисленні та свідомості. У цьому контексті доцільно говорити про цифрову свідомість/мислення як про певний зріз індивідуальної свідомості/мислення, що характеризується особливим – формалізованим – типом відносин між структурами свідомості/елементами думки. Ці системотворчі відносини формуються автоматично, будучи «скопійовані» з деривативних систем «слабкого» штучного інтелекту. Індивід, хоче він того чи ні, переносить способи організації знання з електронного середовища (з електронного носія) до свідомої реальності за допомогою обмеженого набору операційних дій, які задаються використовуваними гаджетами.

Цифровізація значно розширює семіосферу, в якій живе сучасна людина за рахунок продовження реальної реальності у віртуальну (цифрову) реальність. Простір незнання експоненційно зростає, як скорочується час життя релевантного знання. Формально свідомість поступово набуває гетерархічної

(мережевої) структури, де (екс) центрується. Сукупне знання знаходить інший носій – мережу. У зв'язку з цим кардинально змінюється швидкість розумових процесів, ефективність і евристичність аналізу, знижується здатність креативного вирішення конкретних завдань і в цілому світобудування. Свідомість, знаходячи якість цифрової віртуальності, оперує поняттями і категоріями «третьої природи» – сигналами сигналів, образами образів, символами символів, які можуть виявитися симулякрами. Так, свідомість неминуче приходить до втрати «предмета відображення». Звідси, і імітаційні поведінкові практики, що породжуються подібною свідомістю: створення контенту колективної свідомості здійснюється за принципом копіювання (в крайніх випадках плагіату), що виключає навіть елементи новизни. Алгоритми мережного пізнання, поведінки та комунікації оформляються в розумові автоматизми, які детермінують реальні соціокультурні практики.

Цифровізація особистості та її свідомості може бути представлена у додатковості двох (здавалося б, взаємовиключних) тенденцій: збільшення можливостей та зменшення свободи. Планетарна цефалізація забезпечила «платформним рішенням» зростання свідомості, що у багато разів збільшило потужність (швидкий доступ до даних, швидкість та якість обробки інформації, великих та «дуже великих» даних) та спектр компетенцій (які відображені, наприклад, у новому атласі професій) індивідуальної та колективної свідомості. Водночас свобода соціокультурних практик поступово уніфікується, підкоряючись перевіреним штучним інтелектом алгоритмам, які (в цьому, власне, і полягає основна ціль) можуть бути цифровізовані, перетворені на цифровий слід. Контрадиторність розглянутих тенденцій виливається у конфлікти на макро- і мікрорівнях (інституційному та міжособистісному) [1], причиною яких виявляються практики цифровізації повсякденного життя – насамперед, впровадження та застосування цифрових технологій в освіті.

Література:

1. Богуславська А., Воронкова В. Г. Основні засади концепції Четвертої промислової революції 4.0. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2020»*: у 5 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 235–237.
2. Воронкова В. Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022, - 460 с.
3. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. Київ: Наш формат, 2019. 560 с

Філософські ідеї технократизму в сучасному розвитку світової спільноти

Ірина МОСЬПАН, здобувачка III освітньо – наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філос. наук, професорка

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Технічний світ, який створила людина став дуже потужним, що зумовило на початковому етапі специфічний погляд – технократизм. Нагромаджені людством знання та інформація створили на планеті штучне середовище існування стійких явищ природи, іншими словами техногенних процесів.

В результаті цього адепти технократизму вважають, що влада в суспільстві повинна належати технократам, які є носіями технічного прогресу, володіють науково-технічними знаннями, розуміються на техніці, впливають та розвиток виробництва. А також вони належать до вищих осередків технічних фахівців.

Однак варто врахувати негативні моменти та наслідки, а також особливості впливу науково-технічного розвитку на людство. В даному погляді людина втрачає свою індивідуальність та важливість, вона перетворюється на гвинтик соціальної машини. Технократизм – специфічний тип організації суспільства та його підсистем, в якому перебування особистості стає незручним та загрозливим.

Висвітленням процесу технократизації суспільного життя і свідомості у ХХ ст. займаються американські дослідники, зокрема, Т. Веблен, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Е. Тоффлер.

Важливим моментом є системність та раціональність. В якому губиться людяність. Поняття «душа» не враховується, важливість гармонії духовного та технічного – відсутнє. Тому немає в основі індивіда, а також більш духовної складової та компонентів гуманізму. Все підпорядковується науковій та технічній складові [1].

Соціально-філософська концепція технократизму завищує роль технологій, науки, техніки, роль вчених в соціальному житті суспільства та їх вплив на матеріальну діяльність людини. В свою чергу дана течія стала впливати на політичне, економічне, культурне та соціальне життя людей.

Головними цінностями виступає техніка, нехтуючи важливістю людини в даному процесі. Людина виступає, як обслуговуючий елемент, а не керівник та головний діяч процесу. У даному випадку можна говорити, що технічний прогрес не допомагає людству розвиватися. А витісняє людини з центрального щабля та робить її не важливою в певних процесах виробництва. Де люди замінюються машинами.

Пріоритетність духовного життя протиставляється технократизму. Виникають етичні та філософські моменти існування людства. Нав'язування людині та суспільству певної поведінки, систему цінностей, образу мислення.

Технократичне мислення стійко увійшло в політичне життя ХХ ст. та продовжує знаходити своїх прихильників серед сучасного покоління.

В глибинах «технократичної думки» покладено ідею контрольованості всього живого. Можливість «розрахунку» послідовності людських вчинків та почуттів. Всі можливі спонтанні дії відкидаються, як непотрібні та не раціональні. Відсутні будь-які прояви свободи волі, все закономірно підпорядковується доцільності.

Небезпекою даного явища є протиставлення штучного природному та живому, ігнорування біологічних факторів або неприпустима їх експлуатація. Віра в науково-технічний прогрес стала основою технократизму. Однак для вчених головним завданням є прогрес, як своєрідна форма пізнання світу. Для них основою є складність процесу, певний розвиток та можна говорити про науковість. Їх розробки стають рушійною силою у відкритті нових граней існування цивілізації. Але величезна маса прихильників етики технократизму

позбавлена скептичної складової. Їх світогляд базується на кращому житті в майбутньому, знецінюючи сьогодення та минуле, зникають наукові підстави.

Постає проблема комфортного життя. Вона спирається на експлуатоване економікою бажання людини жити все краще і краще, причому задоволення цього бажання повинно здійснюватися постійно. Альтернативна цінність «стабільності» несумісна з технократичної етикою. Прикладом є спроба породити модель «сталого розвитку» - взаємовиключний сам себе термін, який в першу чергу відповідає цінності «прогресу», а маскує цю цінність антиномія «стабільності» [2].

Одним з найважливіших процесів глобалізації є поширення етики технократизму. Відбувається формування нової культурної ідентичності, руйнуються сталі уявлення народів про самих себе. Суспільство більше не виступає для людини джерелом системи культурних цінностей, прикладом наслідування виступає вузькоспеціалізована професійна група, до якої за освітою і родом діяльності належить даний індивід.

Особливістю технократичного мислення є світогляд який відображає сучасну цивілізацію в аспекті її науково-технічних і матеріальних звершень. Науково-технічний прогрес – це об'єктивна, постійно діюча закономірність розвитку матеріального виробництва. Технократизм постійно посилює свій тиск на суспільство, освіту і особистість. Посилення інтенсивності даного впливу пов'язане з поширенням у суспільстві технокультури, що раціоналізує й механізує всі сфери життєдіяльності.

Література:

1. Шоріна Т.Г. Технократизм як концепт соціальної теорії та тип мислення. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2017. № 2 (26). С. 76 – 80
2. Бех В. П., Малик І. В. Технократизм у дискурсі проблем вищої школи: Монографія / За ред. В. П. Беха. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 263 с.

Істинне щастя: у чому воно полягає?

Виведення формули щастя

Діана СОКИРКО, здобувачка освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцентка

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Бути щасливіше. Сьогодні. Зараз. Завжди

Тал Бен-Шахар

З давніх часів людство хвилювала проблема щастя. Майже кожний філософ так чи інакше торкався цієї проблеми, намагаючись вивести загальну формулу щастя. Але кожна людина розуміє під цим поняттям різне: деякі зі щастям пов'язують заможність та владу, інші вбачають його у самопізнанні і служінні богу, для когось воно проявляється у вигляді задоволення тілесних потреб, а дехто вважає себе щасливим, коли поруч є близька людина. У більшості

випадків під щастям розуміють деяку сукупність умов та факторів, які дозволяють вважати себе задоволеним життям.

Філософсько-етичний аналіз щастя починається з розмежування його утриманні двох принципово різних за походженням компонентів: а) того, що залежить від самого суб'єкта, визначається мірою його власної активності і б) того, що від нього не залежить, предзадано зовнішніми умовами (обставинами, долею).

Хоча про щастя і написано багато томів, визначено велику кількість необхідних умов для його існування, запропоновано певні конкретні визначення і логічно обґрунтовано їх вірність, хоча аспекти щастя і були висвітлені з різних ракурсів багатьма філософами, але все одно при подальшому розгляді цього питання з'являються нові, не менш вагомі і по-своєму вірні погляди. І поки люди будуть прагнути пізнати сенс буття – це питання не втратить свою актуальність. Сократ говорив, що щастя – зовсім не радість, задоволення, воно – в іншому: у внутрішньому стані душі, у володінні чеснотами, головна з яких – справедливість. Мислитель був переконаний, що щасливим може бути тільки людина прекрасна душею, справедлива, та, чия душа не зачеплена злом, або, поступившись, прагне звільнитись від зла.

Справжнє, істинне щастя – це турбота про свою душу, орієнтація на розум, істину і доброзичливість, прагнення завжди залишатися людиною, зберігати свою внутрішню гідність. Платон також вважав, що щастя – добродійність, а найвища чеснота – справедливість. Саме вона – справедливість, є ключем до щастя. Філософ знаходить справедливість у державі що об'єднує усіх індивідів у єдине ціле, що приборкує індивідуалізм у різних його проявах і здатна, за Платоном, забезпечити щастя. Але у Платона це щастя не особисте, а щастя цілого, держави.

Інших поглядів дотримувався Епікур: краса почуттєвої насолоди, захоплення життям – ось цінності людської душі, яка не вічна, вона розпадається, зникає у вічності, а щастя – явище земне, прижиттєве. Проте, наполягаючи на насолоді, Епікур на живу, яскраву стихію почуттів накладає заборони і норми розумного, стверджуючи, що, якщо жити розумно і морально, можна жити приємно. І йде далі. Блаженство і щастя – це шлях до свободи, звільнення від страхів, журби, страждань. Епікур виступив проти святого: він прагнув звільнити людину від страхів перед невідомим – волею Богів, Роком, Долею – і відкрити шлях до віри в себе. Саме власна свобода від страхів, заборон робить людину щасливою. А щаслива людина не буде вершити зло.

Християнська релігія забороняла людині любов до самої себе, почуттєві радощі та задоволення. Земне життя короткочасне і завдання в нього інші: підготовка собі раю в іншому, потойбічному світі, де і очікує щастя. Гуманісти Відродження, а слідом за ними – французькі матеріалісти повстали проти цієї догми. Вони були свого роду продовжувачами ідей Епікура, але їх світогляд був дітищем свого часу, де вихідною проблемою був пошук можливості сполучення особистих і суспільних інтересів, особистого і суспільного щастя. Вони вважали,

і що справа держави розсіяти ілюзії, створити ідеальні закони і досконале виховання, що спонукає до дійсного щастя.

Канта хвилювала антитеза: обов'язок – особисте щастя. Він розводить ці поняття, вважаючи, що щастя абсолютно та, якщо воно вклоняється вигоді, користі, то зраджує Добро, тобто суперечить самій моральності. Найпрекрасніше в людині – служіння обов'язку, вірність йому всупереч пристрасті, успіху. За Кантом, щастя – це моральне щастя, воно дається людині за морально гідне життя.

Гегель зв'язує цю проблему з призначенням людини. Призначення людини як розумної, духовної істоти Гегель бачить у її здатності активно втручатися у зовнішні обставини, підкоряти їх собі, вільно обирати долю, прилучатись до світу людської культури. На цьому шляху людина стикається з безліччю суперечностей, але розум дозволяє не ховатись від них, а переборювати. Щастя пробивається крізь муки і страждання, воно активно, діяльно працює для свого здійснення.

Виведення формули щастя – класична філософська проблема. Множинні спроби реалізації теоретичних схем загального щастя не завершувались успіхом. Нові теоретичні схеми не відповідали потребам більшості, філософська формула щастя передбачає щастя нелегке, важке, можливість бути щасливим за будь-яких умов життя і приписує тому, хто бажає щастя, остерігатися зовнішніх благ, обмежувати свої потреби, уникати задоволень. Повсякденні ж уявлення про щастя, навпаки, сподіваються на вдачу, щасливий збіг обставин, на досягнення всього, до чого притягує і чого хотілося б мати. Ці два боки щастя завжди співіснують у суспільній свідомості, підтверджуючи і спростовуючи один одного, перетворюючись в особистісних розуміннях.

Особливість щастя полягає в тому, що для нього немає рамок, воно завжди нове, несподіване, неповторне, воно в постійному русі, становленні. Розуміння щастя одного індивіда неспівпадає із розумінням іншого. Пов'язано це з тим, що щастя суб'єктивне, індивідуальне за формою переживання, але об'єктивне за змістом. Як поняття моральної свідомості, щастя за своїм об'єктивним змістом спирається на деякі загальні уявлення і закономірності щасливого життя, які присутні в суспільному досвіді й безпосередньо впливають на індивідуальні мрії, завдання, ідеали. Наприклад, задоволеність своєю роботою, радість спілкування з друзями, щастя сімейного життя тощо опосередковуються об'єктивною соціальною, моральною цінністю цих форм людського життя (праці, дружби, сім'ї тощо).

Щастя – це стан душі. Щастя не в тому, щоб робити завжди, що хочеш, а в тому, щоб хотіти того, що робиш. Очевидно, перше, що обумовлює щастя, це здатність до його відчуття. Бути щасливим – означає бути самим собою, усвідомлювати себе у стані задоволеності життям, окремими його актами, досягненням поставленої мети тощо, що, у свою чергу, є ознакою глибини і талановитості особистості, тобто здатності бути щасливим.

До питання вибору життєвого шляху
(за твором Еріха Фромма «Мати чи бути»)

Станіслав МАЛЯВКО, здобувач освіти

Науковий керівник – Ольга ГАПЛЕВСЬКА, старш. викладачка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

«Мати чи бути?» – відомий твір філософа та психолога Еріха Фромма, який досліджує два фундаментальні способи людського життя – гонитва за матеріальними благами чи гонитва за духовним та особистісним зростанням. Ця дихотомія відображає бінарний характер вибору, який людина може зробити у своєму житті. Мати або бути? Питання вибору життєвого шляху глибоко торкається концепції існування та самореалізації.

У роботі «Мати чи бути?» філософ заглиблюється в основні елементи людяності в сучасному суспільстві. Фромм розглядає дилеми, з якими стикаються люди: відповідність суспільним нормам або розкриття та демонстрації своєї особистої індивідуальності. Сучасна культура ставить перед людьми вирішальну дилему: або дотримуватися наперед визначених умов і зобов'язань, встановлених суспільством, або залишатися вірними власним переконанням і амбіціям.

Еріх Фромм підкреслює, що «мати» означає прийняття нав'язаних соціокультурних концепцій. Ці зовнішні впливи можуть проявлятися у формі суспільних норм, культурних уявлень або встановлених ролей. Фромм стверджує, щоб не піддатися тиску суспільних стереотипів поведінки, людина повинна мати внутрішню автономію та почуття індивідуальності.

«Бути» означає подорож до самопізнання, незалежності та особистісного зростання. Фромм радить відкидати зовнішні впливи, які суперечать внутрішнім переконанням і моралі людини. Натомість людина повинна активно шукати себе, вільно виражати себе та розвивати свою унікальну особистість. Фромм наголошує на важливості самосвідомості, визначенні власних прагнень і поведінки та, зрештою, визначення власної ідентичності.

На мій погляд твір Еріха Фромма «Мати чи бути?» є цінним довідником у дослідженні конфліктів між людьми в сучасному світі. У книзі наводяться приклади, як нав'язані суспільством стереотипи та умовності можуть перешкоджати бажанням і самопізнанню людини.

У сучасному світі люди часто стикаються з важкими рішенням між прийняттям нав'язаних обмежень або збереженням вірності собі. Письменник наголошує, що поступка зовнішньому тиску ціною особистих цінностей і принципів може призвести до від'єднання від себе та втрати внутрішньої психологічної рівноваги. Він закликає свідомо розуміти власні дії, мотиви і цілі, наголошує на необхідності розвивати внутрішню свободу та активно шукати власний шлях до самореалізації, зберігаючи ідентичність та цінності, що відповідають власній природі.

Отже, на мій погляд, у книзі «Мати чи бути?» Еріха Фромма питання вибору власного шляху в житті і справжня свобода людини полягає в тому, щоб бути самим собою.

Чому давньогрецька класифікація любові завжди буде актуальною?

Максим ФАТЄЄВ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцентка

Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Знецінення суспільно прийнятних духовних цінностей, які надихають життєвий світ людини та людства, серед яких найсуттєвішим, на мою думку, є почуття любові, загрожує нам, немов дамоклів меч, тим, що найкращий механізм духовної взаємодії між людьми може безповоротно змінитися, з невідомими для нас наслідками, або взагалі зникнути, що відкине наш інтелектуально-духовний розвиток на багато тисячоліть назад. Перші ластівки ми споглядаємо нині: руйнування інституту сім'ї, жахлива статистика розлучень, відсутність участі у вихованні дитини одного з батьків. Також розрив відносин може слугувати одним з каталізаторів чоловічого або жіночого самогубства, що теж, за своїми масштабами вражає. Тобто, це явище несе цілу купу соціальних проблем, які впливають на суспільство, а суспільство, годі й казати, впливає на державу.

Чи побудуємо ми країну, яка нас буде любити та піклуватися про нас, якщо ми навіть друг друга не можемо полюбити?

На мою думку, першим кроком до подолання цієї згубної тенденції має бути аналіз самого поняття любові, її природи, важливості. Також ми маємо розуміти її дві сили: цілющу та руйнівну, щоб вміти давати їй напрям у потрібне русло, виражено та цілеспрямовано. Але аналіз неможливий без інструментів та алгоритмів.

У своїй доповіді я хочу звернутися до «інструментарію», який був присутній у давньогрецькій мові. А допоможе мені у цьому сократівський діалог під назвою «Бенкет», за авторством Платона.

У творі ми маємо змогу дізнатися те, наскільки багато сенсу та важливості софісти вклали у любов – есенцію бога Ерота. Наприклад, Федр у своїй промові виголосив Ерота найсильнішим з богів та найвеличнішим: «Ерот - найдавніший, найповажніший і наймогутніший з богів, найбільш здатний наділити людей доблестю і дарувати їм блаженство при житті і після смерті».

З цього ми можемо осягнути те, яке значення греки надавали любові. Вони вважали, що ця сила є життєтворчою, тим, без чого світ не існував би. Як зазначав Арістофан: «Таким чином, любов'ю називається жага цілісності і прагнення до неї».

Пильна увага до цього явища породила у давньогрецькій мові ряд епітетів, які складають різновиди любові. Пропри те, що ці різновиди не прижилися у повсякденній мові через лінгвістичні особливості та розрив між епохами, кожен

з них визначав особливий стан любові, а тому дозволяє нам піддавати глибшому аналізу взаємовідносини між людьми. Ось вони:

- Агапе – любов жертвна, безумовна;
- Філія – любов дружня, прив'язаність;
- Ерос – любов пристрасна, шанувальна;
- Сторге – любов сімейна, дуже близька прив'язаність;
- Людус – любов споживча, грайлива;
- Прагма – любов корислива, по розрахунку;
- Манія – любов безумна, руйнівна для обох партнерів;
- Філавтія – любов до себе, яка вчить любити інших.

Але ж чому вони мають актуальність і сьогодні? Хіба вписується ця частина давньогрецької моралі у сучасні реалії?

Факт того, що ці терміни не використовуються у побуті не обумовлює те, що вони не можуть слугувати нам у повсякденні, як інструменти аналізу відносин між людьми, завдяки яким можна виявити тенденції їх розвитку, та позбавляють ризику будувати собі карткові замки-башти зі сподівань та очікувань.

Для наочного прикладу розглянемо міф про Ахілла та Патрокла, які любили один одного найвищим, жертвним коханням - агапе. Вони пліч-о-пліч воювали проти троянців, здійснювали шалені подвиги. Коли вони на чолі з грецьким військом вже були на підступах до величної Трої, троянці завдали могутнього удару, знищивши велику кількість як простих грецьких вояків, так і героїв.

«...Коли Патрокл побачив як греки гинуть у кораблів та як вони палають, він звернувся до Ахілла, щоб той дав йому свої славетні обладунки, щоб повести за собою мірмідоняну бій, щоб троянці, побачивши його у обладунках Ахілла відступили та припинили битву, щоб греки змогли зі свіжими силами відбити атаку троянців. Ахілл, коли побачив, як Гектор палить грецькі кораблі, сам почав строїти мірмідонян, а Автомедонту наказав взяти свій віз та коней і повезти Патрокла у легендарних обладунках до рядів ворожих. І почався бій кровавий, троянці були спантеличені тим, коли побачили Патрокла у образі Ахілла, який все ж прийшов на допомогу до Агамемнона, незважаючи на ворожнечу з ним. Потім Патрокл убив Сарпедона, сина самого Зевса і під страшним гуркотом загнав троянців впритул до міських мурів самої Трої. І почав Патрокл штурмувати стіни Трої, робив він це тричі, але його зупиняв сам Аполлон, який стояв на вежі. А на четвертий, сказав він: «Відступи від муру, хоробрий Патрокле! Не тобі, а Ахіллові судилося зруйнувати велику Трою!». І не насмілившись гнівити Аполлона, відступив Патрокл. У той час Аполлон явився до Гектора та під виглядом брата Гекаби порадив напасти на Патрокла у відкритому полі. Але Патрокл побачив колісницю Гектора раніше, та вбивши великим каменем його візника Кебріона, вступив у останній та славетний для нього бій з самим Гектором. Він боровся відважно та несамовито, але воля богів була на стороні Гектора: «Аполлон оглушив героя, зламав спис його, впав щит його на землю, та всі обладунки. І став він перед троянцями знесилим та

беззбройним. І вразив Гектор його своїм списом і впав за мертво Патрокл на землю...»

Патрокл так любив свого товариша Ахілла, щозамість нього сам згодився піти у небезпечний бій, налякати троянців тим, що Ахілл таки прийшов на допомогу до війська Агамемнона. Він навіть намагався захопити стіни Трої, всупереч тому, що йому заважав робити це сам бог Аполлон. І тільки тоді, коли він дізнався, що це зробить його друг Ахілл, він відступив та з честю прийняв нерівний бій, не тільки проти троянців, а й проти могутнього бога Аполлона. Ахілл, виходячи з того ж почуття агапе, згодився помститися за Патрокла, та прийняти вірну смерть, замість того, щоб дожити до старості. І він прийняв смерть не тільки за нього, але і слідом за ним. Боги за цей виважений вчинок вшанували Ахілла особливою відзнакою та послали на Острови блаженних.

І сьогодні існує кохання-агапе, яке можна порівняти з Танзанітом у світі мінералів, прекрасне і виняткове, «ідеальна дитина сторге та філії» (за кольорами любові Джона Алана Лі). Вважаю, що і в сучасному світі ми можемо знайти історії великого кохання жінки і чоловіка, подібні почуттям Алкестіди і Адмета, які спорідненні до того рівня, що Алкестіда вирішила піти замість чоловіка у царство Аїда. А за свою вірність, хоробрість та любов вона була винагороджена поверненням з царства мертвих.

Я не наполягаю на повному слідуванні нормам моралі та етики давніх греків, але деякі їх аспекти виявляються більш лаконічними, за сучасні епітети. Люди можуть відчувати любов-гру людус, де йдеться про паразитування на почуттях та хтивості, а можуть пізнати і духовний, дружній зв'язок – філію. І саме вміння відрізнити їх дає нам розуміння про зміст, цілі, способи, тривалість, міцність та користь відносин, може зберегти нас від манії, деструктивного почуття, де для двох людей існує суттєва небезпека саморуйнування.

Любов не актуальність, любов – вічність.

Макіавеллізм в сучасній корпоративній культурі

Ярослав ПИРОГОВ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, кандидатка філософських наук, доцентка

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Корпоративна культура – система цінностей та переконань, котра має розділятися кожним працівником організації. Зазвичай передважає особливу поведінку, включаючи стиль мовлення та прозорість комунікації персоналу/керівництва. Метою корпоративної культури можна визначити забезпечення високої дохідності фірми за рахунок максимізації ефективності виробничого менеджменту та якісного поліпшення діяльності підприємства в цілому за допомогою дисциплінації працівників, прививання ставлення до

підприємництва як до чогось лояльнішого до нього (працівника), але все одно спираючеєся на встановлені норми.

Також, хоч я не прихильник виведення означень за допомогою семантики слів, але тут можна зазначити, що *cultura* з латини перекладається як «обробіток» та корпоративну культуру можна назвати свого роду процесом «обробки» особи під стандарти організації.

Стандарти організації та дисциплінація зазначаються професійною етикою – нормою, кодексом, визначаючим поведінку працівника; що відповідає існуючим законам.

«Використання хитрості й лукавства в керуванні державою або взагалі в адмініструванні» – можливо найкоротша вижимка ідеї Макіавеллізму, і насправді мабуть кожен хто стикався з корпоративною культурою, та невідокремлюємої від неї мораллю прописаною професійною етикою, помічав несправжність стосунків серед колегами (в меншому ступені) та керівництвом (в більшому). Ніби не усі організаційні наміри озвучуються як вони є – зазвичай лише абстрактна головна ціль та окремі формалізовані ясніші завдання, котрі все одно подаються під фльором специфічної мови кодексу компанії. На жаль, через ілюзію добробуту та невизначенність цілей відчувається деяка дереалізація.

Ціль виправдовує засоби, а особливо прибуткові. Яку б атмосферу не намагались створити зараз роботодавці, фактом залишається, що людині не варто тішитись ідеями, про легку беззаботну роботу в дружньому колективі. Насправді можна зробити гучну заяву – сьогодні, починаючи з ХХ сторіччя, людина працює якнайбільше аніж за останні декілька століть пред тим. Через це і до умов, комфорту не заважаючому продуктивності, постало більше вимог. Можливо це і труд на довгі роки емперичного дослідження в майбутньому, але про це важливо не забувати.

Я не хочу виправдовувати сьогоднішній підхід, як і спростовувати його, але на мою думку, професійній етиці пора признати своє «лукаве» нутро, недієспособність в довгостроковій перспективі, особливо щодо впливу на ментальне здоров'я працівників, та дотримуватись:

- або жорстких правил з явною дисципліною,
- або відмовитись від пануючої зараз професійної етики хочаб поза межами сфери обслуговування,
- або удосконалитись на поприщі ідей Макіавеллізму.

Булінг як прояв морального зла в міжособистісних відносинах

*Наталія ЯЗАН, здобувачка III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник – Наталія ФІЛІПЕНКО, докторка юридичних наук, професорка,
Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Моральне зло – це зло, яке людина обирає; обирає тією чи іншою мірою, в силу тих або інших причин. Осмислення цих причин вибору зла, досягнення

таємниці походження зла у волі суб'єкта завжди залишалося однією з найпекучіших проблем теології, філософії, етики. Можна сказати, що дана проблема незмінно виявлялася гострішою, ніж проблема походження добра: адже добро, так чи інакше пов'язане з позитивним розвитком буття як такого, реалізацією його цілісного призначення, а отже, й цілісного призначення людини як частки буття [1, с. 63].

Можна виділити два основних види морального зла: перший постає як активне самоствердження за рахунок інших, другий – виражається у небажанні чинити опір зовнішньому впливу, власним «злим» схильностям і потягам. Ці види морального зла визначають як ворожість-тарозпущеність. Спільною та визначальною для обох є санкція людської волі.

Складовою частиною морального зла можна вважати булінг.

Згідно положень чинного українського законодавства булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2].

На думку В.В. Каблюк сутністю «Булінгу» (цькування) є дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному насильстві. Такі дії вчиняються стосовно дитини чи дитиною стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого може бути заподіяна шкода психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого [3]. Булінг може здійснюватись також із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Це явище все більше поширюється як в Україні, так і в усьому світі. Обумовлене це, зокрема, тим, що набуває популярності насильницька модель поведінки, пояснюють спеціалісти. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Україна посідає четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків. На першому місці Росія, на другому – Албанія і на третьому – Білорусь [4].

ЮНІСЕФ визначає булінг (від англ. to bull – переслідувати) як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною чи групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили.

Відповідно до дослідження ЮНІСЕФ:

- 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу;
- 24% дітей стали жертвами булінгу;
- 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу;
- 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе;
- більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти.

Кожна друга дитина віком від 13 до 15 років - приблизно 150 мільйонів дітей у світі - повідомляють, що зазнавали насильства з боку однолітків в школах або поблизу школи. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Україна посідає четверте місце серед країн Європи за рівнем прояву булінгу серед дітей [5].

Булінг охоплює нерівність сили та влади, що приводить жертву в стан, у якому вона не здатна ефективно захищатися від негативних дій. Це і є відмінною рисою булінгу від простого конфлікту. В конфлікті учасники рівні, а в булінгу жертва завжди виявляється слабшою, їй важче себе захистити, проти неї може виступати група. Ще одна характерна риса боулінгу – він передбачає свідому поведінку, спрямовану на те, щоб завдати шкоди та страждання іншій людині [3].

Спираючись на ствердження доктора філософських наук, професора В.О. Лозового, під моральним злом розуміється все те, що перешкоджає єднанню людей, гармонізації суспільних відносин. Це насильство і злочинність, скупість і грубість, байдужість до інтересів людини і суспільства, крайні форми егоїзму, агресивність, підлість [6, с. 85].

А повертаючись до визначення терміну «Булінг», ми з усією впевненістю можемо стверджувати, що він є чистим проявом морального зла, в якому є прояв скупості, грубості, байдужості до інтересів людини і суспільства, егоїзму, агресивності, підлості і жорстокості у відносинах з іншою особистістю та оточуючим суспільством.

Література:

1. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій. Навч. посібник. 5-те вид. К.: Либідь, 2004. 384с. URL: Кодекс України про адміністративні правопорушення
2. Каблюк В. В. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. Чому діти стають булерами? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/buling-ak-aktualna-socialno-pedagogicna-problema-comu-diti-staut-bulerami-197921.html>
3. Булінг, або шкільне цькування: налякати поліцією не вдасться, що ж робити? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28886363.html>
4. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>
5. Етика: Навч. посіб. / В.О. Лозовой, М.І. Панов, О.А. Стасевська та ін.; За ред. Проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 224 с. – Бібліогр. С. 219 – 221., с. 85

Моральне зло як індикатор розвитку культури

*Світлана ЧМИХУН, доцентка, кандидатка філософських наук,
Іван НОСЕНКО, здобувач освіти
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Здатність людини розрізняти добро і зло – фундамент моральності. Соціально-філософське дослідження феноменів добра і зла дає змогу осмислити їх як механізми взаємозв'язку людини зі світом, зрозуміти, що вони позначають не тільки етичну грань активності людини, а й ставлення людини до самої себе, природи, соціального. Як відправну точку для роздумів використаємо ідею про

те, що шлях до розуміння людини проходить через ті її дії, які найближчим чином відносяться до досконалості. Можливості людського роду розкриваються яскраво у злетах наукової думки, служінні людям, справі, у самовідданій і жертівній любові. У чаші Сократа з цикутою і його останніх словах до афінського суду: «Але вже пора йти звідси, мені – щоб померти, вам – щоб жити, а що з цього краще, нікому невідомо, крім бога» (Платон, «Апологія Сократа»). У хресних муках Ісуса і його благанні в Гефсиманському саду: «Авва-Отче, Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу!... А проте, не чого хочу Я, але чого Ти...» (Від Марка 14:36). Однак сутність виявляється не тільки у великому, а й у малому, не тільки в піднесеному, а й у низькому, не тільки в підйомах, а й у падіннях. Уся низка культурних символів і реальних людських доль утворює цивілізаційний контекст, без якого ідея людства залишилася б однобічною. І якщо соціальна утопія прагне перетворити світ, маючи перед собою тільки світлі, але не темні сторони людського образу, на неї чекає трагічний провал. «Загальна історія безчестя», яку свого часу задумав скласти аргентинський письменник Х. П. Борхес, не менш важлива для самосвідомості людства, ніж історія чесноти. Розуміння будь-якого феномена, а тим паче такого складного, як людина, формується не якоюсь однією культурною течією, а всією культурою загалом. Це повною мірою стосується і проблеми зла. Розвиток людської цивілізації не спрямований до наперед заданої мети, а досліджує різні шляхи, одні з яких ведуть до загибелі, а інші можуть мати перспективу. У поняттях добра і зла людині розкривається суперечливість її існування. Культура загалом і моральність як її особливий зріз – це вироблений і постійно розвинутий людством засіб освоєння світу. Людство робить світ своїм, перебудовуючи його відповідно до власних потреб, але також змінюючи і себе відповідно до властивостей світу. Наявність протилежностей сама по собі не є ні злом, ні благом для людства. Зло – це таке взаємовідношення протилежностей, що має руйнівне значення для людини (її душі, тіла, середовища існування) і людства (системи вузлів, що зв'язують людей у єдине ціле, яке можна уявити як «ноосферу», як у В.І. Вернадського). Моральне зло коріниться у людській суб'єктивності, воно нерозривно пов'язане з індивідуальною провиною, свободою та відповідальністю. Це таке використання свідомості та волі, яке руйнує людину і світ. У феномені морального зла відбувається самознищення людського в людині. Як зазначає вітчизняний філософ Андрій Морозов, першопричини зла – «у втраті духовності, у ціннісному спустошенні людини та її розлюдненні, оскільки свобода від духовного означає саморуйнування людського зсередини. Наші сучасники охоче вірять у різні маніпулятивні контенті, що досягаються з активним використанням інформаційних технологій... У даному контексті логічно вживається поняття «кенозис духу», що означає позбавлення здатності бачити духовне в усій його повноті й характеризується «ціннісною сліпотою» [1, с. 4].

Різні способи ставлення людини до світу висвітлюють різні грані зла. В емоційно-почуттєвому відношенні зло виступає як неприємне, таке, що викликає страждання або страх. У практичному відношенні воно набуває вигляду шкоди.

Для естетичного споглядання воно перетворюється у форму потворного. Аморальність є тим негативним змістом, який виникає і долається в моральному освоєнні світу, постаючи перед нами у вигляді несправедливості, безсоромності. Подібно до всієї культури мораль внутрішньо суперечлива. Вона наказує бачити в іншій людині засіб для вдосконалення своїх власних здібностей, джерело користі або радості і, водночас, мету саму по собі, тобто дозволяє використовувати людину і водночас вимагає служити їй. З цієї причини моральне зло не є чимось зовнішнім стосовно культури і моральності. Воно є наслідком суперечливості самої культури і самої моралі, дисонансу, антагонізму між їх різними функціями, елементами і тенденціями.

Література:

1. Морозов А. Зло: метафізичні та богословські виміри : монографія / А. Морозов. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. –256с

Морально-етичні проблеми генетичних маніпуляцій геному людини

Єгор РОЗМАРИЦЯ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У світі існує більше 6000 генетичних захворювань, серед яких фібродисплазія, фатальне сімейне безсоння, прогерія та інші. Ці хвороби невиліковні, а більшість людей, які їх мають, живуть від декількох місяців до декількох років. Всього лиш 600 видів генетичних захворювань піддаються лікуванню. Здавалося б, на сьогоднішній час, рішення просте – просто редагувати гени за допомогою простої та дешевої технології CRISPR–Cas, однак світова спільнота виступає проти застосування цього методу. Давайте ж розберемось чому.

CRISPR – це свого роду «біологічна система оборони», яку виявили у бактерій. Вона дозволяє бактеріям «запам'ятовувати» частини генетичної інформації вірусів, з якими вони стикаються. Вчені адаптували CRISPR-Cas для редагування генетичної інформації в інших організмах, включно з людиною. Вони створюють спеціальні молекули-нитки (RNA), які «направляють» Cas до конкретної ділянки ДНК, де потрібно внести зміни. Коли Cas досягає цільової ділянки ДНК, воно може «вирізати» або «замінювати» гени.

Здавалось би, проривна технологія, але згадайте історію Луїзи Браун – перша людина в світі, вирощена в пробірці за допомогою ЕКЗ (штучне запліднення). Це зараз ЕКЗ сприймається нормальною процедурою, що дає змогу бездітним людям завести дитину, але в далеких 1970 – 1980-х роках це було дикістю. Суспільство обурилось тим, що лікарі «грали у Бога» та займались «протиприродними заняттями». Попри обурення, ця процедура сьогодні є провідною у медичній сфері, майже 6% японців – люди з пробірок.

Редакція генів – це ключ до виживання. Це необхідність, пристосування. З точки зору природи, людина – це беззахисна істота, яка не має густого волосяного покриву, не має засобів захисту, у вигляді ікол чи пазурів. Але у людини є розум, є людський інтелект, який вирізняється з поміж інших звіриних інтелектів своєю креативністю, гнучкістю мислення та вмінням пристосуватися до навколишніх умов. Наші предки передавали та покращували ці навички через покоління, редагуючи нас та все, що нас оточує. Весь навколишній світ, починаючи від продуктів харчування і закінчуючи інформаційними технологіями, є результатом нашого розвитку як виду.

Більшість людей зараз бояться втручання у редакцію генів людини і їх можна зрозуміти – за допомогою цього можна підвищити свій рівень інтелекту, покращити фізичні здібності і тд., але люди бачать у цьому тільки негативні наслідки. Однак, ми могли б повністю використати абсолютно всі генетичні відхилення. Подумайте, як би дивилися хворі діти, якби дізналися, що батьки могли їх вилікувати, але не зробили це, через етичні норми? Чи були б вони вдячні за це? Щось мені підказує, що ні.

Хай би як не було, мені здається, що в майбутньому такі процедури як CRISPR–Cas стануть звичайною буденністю, як і технологія ділення ядра для нас з вами. Рано чи пізно, люди зрозуміють, що переваг у цьому набагато більше і, можливо, через 70 – 100 років ніхто і не згадає, що таке генетичне захворювання.

Колонізація Марсу як предмет морально-етичної рефлексії

Данило БІНДЮГ, здобувач освіти

Науковий керівник – Ірина УШНО, кандидатка філософських наук, доцентка

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Іноваційні дослідження науки і техніки завжди лишаються цікавими та актуальними, особливо в епоху сучасних змін. Однією з таких революційних ідей є колонізація Марсу, яка відкриває перед нами безмежні можливості та ставить нам глибокі філософські питання.

Спершу, ця новація породжує морально-етичні роздуми. Ідея завоювання іншої планети здається надзвичайно важливою для людства, проте з цим пов'язані питання моралі та етики.

Чи маємо ми право втручатися в життя іншої планети? Чи можливо наше колонізаційне прагнення може вплинути на марсіанську екосистему та природний порядок, відомий лише їй? Тут моральна відповідальність науки і техніки нагадує про відповідальність програмістів за створення безпечних і етичних програм.

Іншим значущим аспектом є питання технологічної безпеки та захисту приватності. У процесі колонізації Марсу, використовуються високотехнологічні системи, які стають потенційною мішенню для хакерських атак або порушень конфіденційності. Як ми можемо гарантувати безпеку та конфіденційність наших даних на іншій планеті? Це нагадує нам про важливість

технологічної безпеки та захисту даних у сучасному цифровому світі, аналогічно до того, як програмісти мають забезпечити захист від кіберзагроз у своєму програмному коді.

Але наука та техніка також можуть приносити значні користі. Колонізація Марсу може врятувати людство від існуючих та майбутніх загроз, таких як вичерпання природних ресурсів чи стихійні лиха. Ця інновація може полегшити пошук нових можливостей та вирішити складні проблеми, подібно до того, як інновації в галузі програмування рухають цифровим світом вперед.

Отже, колонізація Марсу є чудовим прикладом науки і техніки, яка породжує філософські запитання стосовно етики, безпеки та практичності. Ці інновації можуть видаватися контрверсійними та спонукувати до глибоких роздумів, але водночас вони можуть відкрити нові можливості та сприяти прогресу нашого суспільства.

У сучасному світі інновації в програмуванні схожі на трансформацію діяльності ринків та зміну стандартів життя.

Секція III. Філософські проблеми науки і техніки: новації і інновації

Мова техніки як предмет соціально-філософського дослідження

Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка

Вадим КРУТЬКО, здобувач освіти

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Історичний вислів французького вченого Гаспара Монджа «Креслення – це мова техніки» має актуальну природу. Ретроспектива розвитку науки і техніки обумовлює аналіз використання різних каналів передачі системної інформації. Так, поряд із вербальними, завжди велике значення мали візуально-графічні комунікації, у вигляді креслень та схем. Креслення як науково-практична діяльність сприяє організації ефективної взаємодії між конструкторами, інженерами та виконавцями.

Як тільки людина усвідомлює, що вона не тільки може полегшити собі життя використанням знарядь праці, а й готова ділитися цією технологією з іншими людьми, виникає ідея намалювати малюнок. На початку різниці між кресленням та малюнком практично не було. Креслення потребувало словесних пояснень, тому на ньому іноді були зроблені різні написи. Поступово вони ставали досконалішими.

Трансформації у візуально-графічній комунікації стосувалися як матеріалів для креслення, так й функцій. Якщо спочатку креслення служило лише дуже примітивним показом того, як різні технології використовуються на практиці, то з ускладненням технічних процесів ставало актуальною задача передачі інформації фахівцю. Створюється система загальноприйнятих

позначень, яка всім зрозуміла. Ця уніфікованість обумовлена сутністю візуально-графічної комунікації, її наочністю.

Креслення є унікальною візуально-графічною мовою людської культури. Будучи однією з найдавніших мов світу, вона відрізняється своєю лаконічністю та точністю. Якщо простежити шлях розвитку креслення від давніх часів до наших днів, можна виділити два основні напрямки: перший – будівельні схеми, призначені для будівництва житла, промислові будівлі, мости та інші споруди; друге – промислові ескізи, якими створювали різні інструменти, пристосування, машини.

Креслення та схеми як професійні інструменти комунікації сприяли різкому поштовху у розвитку науково-технічного прогресу. Історія креслення 18 та 19 століття доводить, як візуально-графічна комунікація допомагала взаємодіяти інженерам різних країн. Філософія креслення полягає в мультикультурному кодіві візуально-графічної комунікації. Ця концепція є дуже актуальною для аерокосмічної галузі, яка не може існувати поза межами міжнародної співпраці.

Розвиток інструментів від циркуля лінійки до Computer-aided design (CAD) не змінили сутності візуально-графічної комунікації. Використання комп'ютерів та штучного інтелекту допомагає посилити візуально-графічну комунікацію, створити об'ємні зображення.

Проблеми сучасної науки та аерокосмічної техніки: новації і інновації

Олена ЛЕВЕНЕЦЬ, здобувачка освіти

Науковий керівник – Яна КУНДЕНКО, канд. філос. наук, доцентка

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Підсумковим результатом розвитку науки та високотехнологічних галузей стало формування в економіках провідних країн світу нового механізму саморозвитку – національних інноваційних систем, у рамках яких зароджуються і реалізуються інновації.

Незважаючи на національні відмінності, загальною рисою всіх без винятку національних інноваційних систем є лідерство у забезпеченні трьох пріоритетів розвитку: науки, освіти та наукоємного виробництва. Ефективність державної політики саме у сфері управління інноваційними процесами визначає конкурентоспроможність національної економіки. На сьогодні Україна залишається серед світових лідерів за такими напрямками фундаментальної науки, як фізика, математика, інформатика, хімія, фізіологія, медицина; має піонерні напрацювання та прикладні розробки у сфері лазерної, кріогенної, аерокосмічної техніки, засобів зв'язку та телекомунікацій, програмних продуктів; входить у «вісімку» держав, які мають необхідний науково-технічний потенціал для створення аерокосмічної техніки, та у «десятку» найбільших суднобудівних країн світу. Проте, на відміну від розвинутих країн, у яких 85–90 відсотків приросту валового внутрішнього продукту забезпечуються за рахунок

виробництва та експорту наукоємної продукції, частка України на ринку високотехнологічної продукції становить приблизно 0,05–0,1 відсотка. Тому особливої актуальності набуває проблема впровадження інновацій в Україні.

Проблеми впровадження інновацій в Україні виникли не сьогодні, в незалежній демократичній країні з офіційним статусом країни з ринковою економікою, вони мають давнє історичне коріння.

При соціалізмі не було конкуренції, і вся економічна система була централізованою, тому інновації взагалі заборонялись потужною антикапіталістичною пропагандою та організаційною культурою. Економічне середовище сьогодні характеризується швидкими і непередбачуваними змінами, тому виникає інша серйозна перешкода на шляху впровадження і розвитку інновацій – бюрократія. Сьогодні бюрократія продовжує процвітати в інститутах державного управління та нівелює будь-які стимули для інновацій. Крім того, це потужний генератор корупції на всіх рівнях державного управління. Ще одна проблема, що перешкоджає розвитку інновацій, є право державної власності. При соціалізмі всі компанії належали державі. Державна власність була вищою за управлінську владу будь-якої компанії, таким чином, впровадження інновацій для поліпшення процесів і технологій, економічного зросту компанії не заохочувалось.

Існували офіційні процедури по приватизації державних компаній, однак майже всі компанії старого керівництва вижили, і їх привабливість для бюрократії зробила можливим її постійний розвиток у різних формах. В цих приватизованих компаніях не вдалося реалізувати інновації, тому вони й не були в змозі конкурувати на вільному ринку та з часом зникли. Аналізуючи цей перехідний етап, зрозуміло, що перешкода права власності знесилюється, але в минулому вона мала дуже велику силу та перешкоджала будь-яким інноваціям. Перешкода на шляху інновацій, пов'язана із радянським менеджментом, походить від промислового управління, вона була підкріпленою соціалістичним мисленням і залишається потужною до сьогодні.

Можливо, саме ми, нове покоління менеджерів, що формується в освітніх закладах сучасної України, зможе повністю виключити цей інерційний фактор. Тільки за однієї умови, якщо наше мислення будуть направляти у зворотному напрямку, щоб ми не повторювали помилок наших предків, якщо будуть переконувати нас в тому, що такий менеджмент має негативні наслідки та явно не відповідає накопиченню і обміну знань. Інновації можуть бути реалізовані і розвинені у відкритій організаційній культурі, заснованій на довірі і прозорості, які означають, інтенсивні внутрішні комунікації і руйнування практики радянського управління людьми.

Інше рішення полягає у стимулюванні керівництва і переходу від практики управління до ефективних систем мотивації. Одним дуже ефективним способом зміни жорсткого менеджменту на м'яке управління є кинути виклик людям створювати і конкурувати на основі їх інновацій. Крім того, стимулювання керівництва являє собою новий і досить далекосяжний процес на ринку людських ресурсів в Україні.

На мою думку, найбільш суттєвими перешкодами на шляху розвитку інновацій в Україні є радянська ідеологія, бюрократія, державна форма власності, що йде з радянських часів. Якщо ідеологічні проблеми та проблеми, що викликані державною формою власності, поступово зникають під впливом розвитку української економіки, то проблеми бюрократії і лінійного мислення, що формується системою освіти, потребують розуміння й активного втручання на державному рівні. Все йде з освіти, з розвитку молоді, тому що більш дорослих людей ми вже перевиховати не зможемо, це не в наших силах, та і навряд чи вони самі цього захочуть, а змусити їх ми також не можемо. Саме з цього треба починати боротьбу з проблемами впровадження інновацій.

Дуальна природа форми наукового опису явищ

Ярослав КУНДІЙ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Історично склалось, що точна наука, наприклад фізика – представник природознавчих, повинна мати як й обґрунтування словесне, так й математичне. З поступовим розвитком й прогресом стали з'являтися явища, які не піддавались логіці вже наявних законів. Наприклад, різниця мега-, макро-, мікро-, наносвітами й також тими, що менші за атом або навіть електрон, не рідко враховувалась у міркуваннях про застосування аксіом одного з них щодо іншого. Очевидно, що такий підхід здебільшого приводив до хибних уявлень щодо реальної природи явищ.

Основним способом й предметом науки є моделювання. Такі моделі мають свої властивості. Застосовуючи різні умови, розуміючи під цим словом всі зв'язки й паралелі з іншими моделями чи середовищем, у якому перебувають, людина спостерігає їх поведінку. Наочні результати є найкращим для сприйняття, оскільки людське мислення не здатне виходити за межі тривимірного простору й розуміння лінійності плину часу, але це не завжди релевантно для описаних моделей. Тому, окрім словесного пояснення, існує математичне – базоване на власних законах, що стають фундаментальними для наук-наступників, але принцип моделювання тут, як й у всіх інших, однаковий, але у названому використовується опис з допомогою засобів писемності. Вони ілюструють ті чи інші логічні відношення одних величин до інших та операції щодо них чи між ними. Даний спосіб прагне для окремої моделі створити математичну – формули, які описують залежності притаманних їй параметрів. Можемо зазначити, що обидва способи тісно пов'язані.

Зазвичай обидві форми опису явищ використовуються як частини єдиного науково-дослідного процесу. Тобто можна назвати декілька його етапів й проаналізувати використання методів, які були описані:

- 1) формулюється ціль;
- 2) обґрунтовується доцільність даного дослідження;

- 3) створюється модель, яку характеризують;
- 4) проводиться експеримент;
- 5) аналіз результатів;
- 6) висновок.

Очевидно, що словесний спосіб використано у першому, другому, шостому, й частково в усіх інших етапах, а математичний – частково у другому, у третьому, четвертому й п'ятому пунктах. Можна зробити висновок, що у звичайній ситуації без будь-якого з них неможливо буде вважати повноцінним й легітимним. Але існують інші думки щодо цього – конкретизації одного аспекту. Мається на увазі те, що певний суб'єкт запевняє іншого у тому, що без словесного способу не вдасться ні почати ні закінчити процес. Більше того, навіть опозиційний названому спосіб без першого не матиме ніякого сенсу – «без слів формули нічого не значать». Навпроти, його опонент доводить, що обґрунтування без формул буде недостатнім для подання якогось умовиводу, бо моделювання базується на цих даних – «наука без формул – не наука». З обох точок зору можна підсумувати вартість кожного з описаних аспектів науково-дослідного процесу. Але, проаналізувавши кожен зі способів, можна дійти до висновку, що обидва індивіди не є цілком правими.

Основною помилкою є поверхневість судження кожного суб'єкта – навіть щодо власної аргументованої думки. Оскільки способи опису явищ у даному контексті цілком підпорядковуються логічним законам. У разі помилковості певних суджень маємо вже більш класичну форму дискусії для знаходження й усунення проблеми. Припустимо, що всі попередні події відбувались закономірно. У словесного способу все досить просто, бо жодне адекватне міркування (модель) не може не містити логічного пояснення. Власне, ті слова вже мають вагу й цінність, якщо стосуються безпосередньо об'єкту, що розглядається, а тому другий суб'єкт має неповноцінну думку, яка закладена в його судженні. З іншої сторони математична форма обґрунтування певної думки (моделі) спирається на власні логічні закони відповідної науки – вже описані вище засоби писемності, які несуть ношу всього способу. Можна зауважити, що й математика, як наука, має використовувати ті ж самі слова, щоб пояснити сутність власного кредо. Але втрачається з виду той факт, що, якщо формула не є хибною й має сенс, але його можуть не всі знати, то це є логічним, а хибність чи необґрунтованість виникнення іншого виразу відповідно не буде таким, що робить судження першого суб'єкта невірним. Це наштовхує на міркування про недоступність певної інформації, що можливо у рамках кожного способу щодо однієї й тієї ж самої моделі, оскільки без пояснень, тих же слів, невизначеність зупинить науковий процес, що є неприпустимим.

Отже, спираючись на результати аналізу способів опису явищ у природі та всесвіті, можемо підсумувати, що згадані судження про паралізованість формул без пояснень й науки без математичного обґрунтування є взаємно невірними й у деякому сенсі компенсують одне одного, бо мають базис у більш глибокій науці – логіці, що коректує всі названі етапи науково-дослідного процесу й без якої навіть названі висновки не були б зроблені коректно.

Інноваційні погляди на перспективи розвитку космічної техніки

Олексій КОБЦЕВ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Проблеми сучасної космічної техніки полягають у тому, що ця техніка дорога і, як правило, одноразового використання. Навіть спейсшатли, які запускали з 1969 до 2011 року мали більшу вартість порівняно з моїм проектом, тому що на них були встановлені жаростійкі керамічні плитки. Вони були дуже дорогі та складні для виробництва, в моєму проекті такі плитки не потрібні. Тому що мої спейсшатли не будуть входити в атмосферу нашої планети, вони будуть літати від орбіти однієї планети до орбіти іншої.

Я вам пропоную свій проект КМС (космічних міжпланетних спейсшатлів) багаторазового використання, які будуть дешевшими, міжпланетними та більшими у розмірі, порівняно від звичайних. Ці спейсшатли будуть збирати по частинах прямо на орбіті нашої планети на МКС (міжнародній космічній станції), частини спейсшатла будуть доправляти багаторазові ракети Falcon Heavy. КМС буде літати за рахунок двигуна на ядерному паливі, від тоді у нас відпаде проблема постійно заправляти КМС. Завдяки спесшатлам люди зможуть подорожувати на інші планети і стикуватись з орбітальним станціями на Марсі, Місяці або будь-де. Ядерне паливо можна буде замінювати на орбітальних станціях, коли воно відпрацює свій ресурс.

Шатл КМС був сконструйований саме такої форми, як спейсшатл та шатл «Буран» для того щоб, полегшити складання його на орбіті, зробити комфортні умови для пасажирів і екіпажа та полегшити стиковку з МКС завдяки стикованому люку, який буде знаходитись зверху фюзеляжа між крилами КМС.

Ідея цього проекту полягає у тому, щоб створити свого роду космічний автобус, який в свою чергу буде доправляти людей на орбіті інших планет на великі відстані від нашої планети з величезною швидкістю. За короткий проміжок часу люди зможуть подорожувати по всій галактиці та навіть в інші галактики, сумарна кількість галактик у нашому всесвіті 350 мільйонів великих галактик і в усіх них є мільйони планет, це ті планети там де ще не були люди.

Може колись, завдяки моєму проекту люди зможуть на якійсь планеті знайти розумні форми життя та налагодити з ними контакт. А може людям доведеться шукати собі інші планети, для того щоб збільшити свою чисельність та збільшити кількість добування корисних копалин. Я знаю одне, що цей проект зможе врятувати людство від загибелі, на цій планеті. Внаслідок глобального потепління може загинути людство, саме така ситуація сталася з динозаврами, але вже завдяки глобального похолодання. Тому я пропоную свій проект для того щоб, вберегти людство від можливих проблем в майбутньому, і як можливість переселення людей на інші планети.

Другим аспектом мого аналізу є зонди та супутники на інших планетах. Завдяки багаторазовим зондам та супутникам ми зможемо, досліджувати і розвідувати космос та інші планети. Величезний супутник розвідник з зондами

на борту, буде відправлятися на інші планети, літати він буде від орбіти однієї планети до іншої. Коли супутник розвідник прилетів на орбіту потрібної нам планети, він пускає зонд з роботом на борту, який в свою чергу сідає на поверхню планети. Робот виїжджає, збирає ґрунт, робить хімічні аналізи, замірює радіаційний фон, бурить ґрунт на дослідження корисних копалин, робить повну розвідку планети, а потім заїжджає назад у зонд. Зонд злітає, виходить на орбіту та стикується з супутником розвідником після цього вся інформація про планету відправляється на Землю в компанію НАСА.

Зонди та супутники розвідники, допоможуть людям розгадати таємниці цього всесвіту, та знайти живі або розумні форми життя, як ми їх називаємо інопланетні форми життя. Завдяки ним ми зможемо відповісти собі на запитання, як ми з'явилися на цій планеті і як нам треба розвиватись. Може інопланетні форми життя зможуть нас чомусь новому навчити і передати деякі технології виробництва, які нам знадобляться під час дослідження всесвіту.

Третій аспект – це космічні орбітальні станції (КОС). Космічні орбітальні станції (КОС) на інших планетах з запасами води, їжі та ядерного палива для КМС (космічних міжпланетних спейсшатлів) та супутників розвідників, будуть дуже корисними для людей. Орбітальні станції будуть відігравати роль космічної зупинки до якої будуть стикуватись супутники та спейсшатли в середині яких будуть мандрівники, які подорожують від однієї планети до іншої. На цих орбітальних станціях будуть проводити досліди та операції для людей які отримали травми. КОС будуть дуже сучасними та великими для того, щоб вмістити в собі декілька тисяч людей, які мають бажання іммігрувати на іншу планету. Люди будуть чекати свого зонда для висадки на планету на орбіті якої знаходяться.

Зонди будуть приходити за спеціальним розкладом один за одним це допоможе уникнути аварії та плутанини. Космічні орбітальні станції свого роду будуть важливими для отримання корисних копалин, які будуть доставляти зондами, після чого ці копалини будуть вантажити муніпулятором на космічні міжпланетні спейсшатли, які в свою чергу будуть їх доправляти на МКС нашої планети, після чого вони будуть відправлятися на Землю.

Реверс-інженіринг та адитивні технології

Катерина МАЙОРОВА, канд. техн. наук, доцентка
Антон КНИР, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Реверс-інжиніринг – це процес аналізу об'єкта або системи для розкриття її структури, функцій та принципів роботи. Цей термін використовується в різних сферах, таких як програмування, інженерія, архітектура і т. д. Щодо адитивних технологій, це об'єднуючий термін для різних методів виробництва, таких як 3D-друкування.

Реверс-інжиніринг в філософії ставить перед собою завдання розкриття природи того, що вже існує. Це передбачає не просто вивчення та аналіз, але й прагнення зрозуміти глибинні принципи, які лежать в основі створених об'єктів чи систем. Розкриття структури та функціоналу не обмежується технічними аспектами, але також охоплює ідеї, концепції та взаємозв'язки.

Відзначаючи філософське значення реверс-інжинірингу, важливо враховувати його потенціал для трансформації того, що вже існує. Аналіз та розуміння можуть вести до модифікацій, удосконалень та нових можливостей. Здатність до трансформації може розглядатися не тільки як технічний процес, але й як філософія перегляду та переосмислення вже існуючого.

Філософія реверс-інжинірингу акцентує увагу на пошуку глибинних зв'язків. Це означає виявлення не тільки зовнішніх аспектів об'єкта, а й його внутрішніх структур, взаємозв'язків та кінцевого сенсу. Важливо розуміти, як різні компоненти взаємодіють та співпрацюють, щоб справжньо розкрити суть створеного.

Адитивні технології відображають філософію демократизації виробництва, зробивши можливим створення продуктів широким коло людей. Замість централізованих виробничих ланцюгів, технології, такі як 3D-друкування, надають інструменти для виробництва на рівні індивіда чи невеликого підприємства.

Адитивні технології дозволяють індивідам висловлювати себе через виробництво. Замість стандартних масових продуктів, кожен може створювати щось унікальне та виражати свій власний стиль чи потреби. Це розширює можливості для творчості та індивідуальної самореалізації.

Філософія адитивних технологій покликана допомагати створювати об'єкти та продукти тільки за тими потребами, які в даний момент актуальні. Це допомагає зменшити витрати матеріалів та зробити виробництво більш екологічно стійким. Розвиток цих технологій підтримує створення спільнот, де люди діляться своїми дослідженнями та дизайнами. Це сприяє швидшому поширенню інновацій та зростанню знань у цьому секторі.

Філософія технологій покликана підкреслити важливість адаптивності до змін. Це відображається в можливості швидко адаптуватися до нових вимог ринку, змінюваних потреб споживачів та технологічних трендів.

Ці аспекти вказують на те, що адитивні технології не лише трансформують саму виробничу діяльність, але також впливають на спосіб мислення, сприяючи творчому підходу, обміну інформацією та підтримці екологічної стійкості.

**Естетика та дизайн у літакобудуванні: вплив візуальної
культури на концепцію літаючих апаратів**

Ольга СТОЛЯРЧУК, здобувачка III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Ольга ВОРОНЦОВА, здобувачка III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Естетика та дизайн в літакобудуванні визначають зовнішній вигляд та функціональність літаючих апаратів. Естетика враховує ергономіку, пропорції та

гармонію форм, що може впливати на сприйняття не лише пасажирів, але і на робоче середовище пілотів. Дизайн містить аспекти, такі як аеродинаміка та вага, спрямовані на оптимізацію ефективності та безпеки.

Візуальна культура важлива, оскільки естетика літака може відображати імідж компанії, надавати визначений стиль та впливати на психологічний комфорт пасажирів. Крім того, звертання уваги до дизайну може підвищити впізнаваність бренду.

У цілому, естетика та дизайн в літакобудуванні мають не лише естетичне значення, але й впливають на функціональність та сприйняття літаків.

Починаючи з початку авіації, дизайн літаків пройшов значний розвиток, вплив якого визначається як технологічними, так і культурними факторами. Технологічні зміни призвели до виникнення більш аеродинамічних та ефективних конструкцій, збільшення швидкостей і дальності польоту.

Культурні впливи також відобразилися у зовнішньому вигляді літаків. Наприклад, в епоху ретро-футуризму з'явилися дизайни, що натхнені стилем минулих десятиліть, а сучасні тренди в дизайні моди та техніки також відзначаються у вигляді сучасних літаків.

Всі ці зміни відображають баланс між функціональністю, естетикою та вимогами сучасності у світі авіації.

Тенденції у дизайні літаків охоплюють мінімалізм та підвищену функціональність для оптимізації простору та забезпечення комфорту пасажирів. Також активно використовуються нові матеріали та технології, спрямовані на поліпшення польотної ефективності та зменшення ваги літаків.

Масова культура відіграє ключову роль у визначенні елементів та стилів дизайну, впливаючи на сприйняття індивідів і формуючи їхні естетичні уподобання.

Дизайн активно взаємодіє з сучасними мистецькими течіями, вбираючи їхні ідеї та техніки, що сприяє появі новаторських та експериментальних рішень у візуальному середовищі.

Однією з іконічних моделей літаків України є літак ДП Антонов Ан-225 «Мрія». Цей величезний транспортний літак має найбільший розмах крил у світі. Його конструкція і вантажопідйомність роблять його неперевершеним вантажним літаком, впливаючи на розвиток транспортної галузі у світі.

У сфері інновацій в естетиці літаків варто згадати E-Jets E2 авіалайнер бразильського авіавиробника Embraer. Цей літак вражає не лише сучасним дизайном кабіни та пасажирського салону, але й оптимізацією та екологічною чистотою двигунів Pratt&Whitney PW1000G.

Вивчення візуальної культури свідчить про значущий вплив на концепцію дизайну, як в українському, так і у світовому, літакобудуванні, що підкреслює важливість врахування культурних контекстів у розробці авіаційних проектів.

Розвиток естетики у майбутньому авіаційному дизайні України обіцяє відкривати нові перспективи, сприяючи творчому росту та впровадженню інновацій, що забезпечить сталість та привабливість української авіаційної індустрії у світі.

Література:

1. Барановська Н. М. Промислова естетика м. Львів., – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2003, 336 с.
2. АН-225 «Мрія» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.antonov.com/history/an-225-mriya>
3. E-JETS E2. The Profit Hunter Family Archives - Embraer [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.embraercommercialaviation.com/fleet/e-jets-e2/>

Навички сучасного аерокосмічного інженера

Денис ІЩЕНКО, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Аерокосмічний інженерінг – це галузь інженерної діяльності, яка спеціалізується на розробці, конструюванні, виробництві, тестуванні та експлуатації авіаційних та космічних технологій. Об'єднує різні підгалузі такі як аеродинаміка, конструкція ЛА, реактивні двигуни, авіоніку, системи керування та навігації, матеріалознавство, процеси виробництва, а також космічні технології.

Для того щоб бути ефективним в своїй сфері потрібно мати відповідні навички, які дають конкурентоспроможність на ринку праці та відповідають перспективним напрямкам розвитку аерокосмічної галузі. Ключові навички сучасного інженера можна розділити на три групи: *Hardskills*, *softskills*, *metaskills*.

Hardskills – це такі навички які людина отримує через навчання, тренування або досвід. Ці навички можливо оцінити та перевірити на основі об'єктивних критеріїв. Зазвичай це знання технологій, методів, програм які необхідні для виконання завдань. Для інженера важливі такі навички: знання аеродинаміки, математичні навички, інженерна графіка, знання механіки та матеріалознавства, знання авіоніки, технічна креативність(здатність шукати нові рішення).

Softskills – це особисті якості, які допомагають працювати в команді, ефективно спілкуватись, приймати рішення, взаємодіяти з іншими людьми. До таких навичок належать: комунікація, адаптивність, лідерські якості, організаційні навички, саморозвиток, здатність працювати в команді. Ці навички дуже важливі для роботи в команді, підвищити продуктивність.

Metaskills – це абстрактні навички, які допомагають людині швидко та ефективно навчатись, розвивати нові навички. Це загальні інструменти які допомагають та сприяють саморозвитку людини. До таких навичок належать: метафоричне мислення, критичне мислення, творчість, аналітичність, здатність до прийняття рішень, здатність до навчання.

Для інженера сьогодення, щоб розв'язувати поставлені перед ним завдання, розробляти нові проекти необхідно розвивати в собі ці типи навичок. Загальний розвиток цих навичок відрізняє інженера ХХІ століття від інженера

XX століття. Слід зазначити, що такий перелік буде постійно змінювати відповідно тим загальним тенденціям, які будуть панувати у аерокосмічній галузі.

Особливості внутрішніх комунікацій в аерокосмічній сфері

Олена СЕМЕНЮК, здобувачка освіти
Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Галузь авіаційної промисловості, що зародилася ще на початку 20 століття, продовжує швидко розвиватися і в наш час. Щороку професія поповнюється новими перспективними робітниками. Знання та навички, які накопичуються роками, передаються від старших поколінь молодшим. І ця взаємодія – один із найважливіших вкладів у майбутнє нашої промисловості.

Авіаційна та ракетно-космічна техніка – дуже широка галузь науки з безліччю окремих спеціалізацій. Навчитися всім особливостям певного напрямку без практики в колективі фактично неможливо, адже кожне робоче місце має чималу кількість нюансів, знати про які можуть лише ті, хто довгий час мав з ними справу. Тому комунікації між працівниками мають таке велике значення, адже саме у процесі спілкування юні техніки та конструктора отримують знання та навички роботи від своїх більш досвідчених колег.

Щоб такі комунікації приносили помітні результати, необхідно заохочувати як наставництво старших працівників над молодшими, так і зацікавленість новачків у поповненні своїх знань. Крім того, молоді фахівці, які несуть у собі дещо відмінні погляди на життя, здатні подавати нові, нестандартні ідеї, і важливо, щоб ці ідеї приймалися без зайвих упереджень та скептицизму.

На жаль, наразі спадкоємність знань ціниться недостатньо. На багатьох підприємствах сучасної України культура наставництва майже відсутня. Обидва покоління робітників ігнорують це важливе соціальне явище, через що безцінний досвід, напрацьований роками, незворотно втрачається. І така ситуація спостерігається не тільки у аерокосмічній галузі. Але якщо керівництво підприємств, починаючи від директорів і закінчуючи майстрами, буде культивувати розвиток соціальних відносин у колективі, з цією проблемою вдасться справитися.

Для цього необхідно ввести комплекс заходів, які будуть сприяти зміцненню внутрішніх комунікацій у колективі. До таких заходів слід відносити:

– різноманітні святкові заходи, що посприяють покращенню міжособистісних відносин у колективі та підвищенню рівня комфортності його атмосфери;

– інтелектуальні, професійні та спортивні конкурси, насамперед саме колективні, що будуть згуртовувати колектив не тільки у професійному полі, а й за його межами;

- наставницькі програми, у рамках яких працівники, що беруть шефство над новачками, будуть отримувати бонуси за результатами проведеної роботи;
- професійні курси та лекції, на яких лекторами будуть виступати робітники підприємства;
- культурні заходи, опитування та бесіди, метою яких буде донесення до робітників важливості внутрішніх відносин, а також виявлення та вирішення конфліктів і непорозумінь.

Якщо керівники справді зацікавлені у подальшому розвитку своїх підприємств, їм варто відноситись до цього питання з усією відповідальністю. Адже що стійкіший обмін інформацією між поколіннями, то надійнішим стає майбутнє галузі. Як казав Василь Сухомлинський: «Людина залишає себе насамперед у людині. У цьому наше безсмертя. У цьому найвище щастя і сенс життя...».

Філософія технологій: вплив сучасних технологій на глибинні аспекти людського існування

*Валерія ТУРСЬКА, здобувачка III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник - Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філос. наук, професорка
Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

В сучасному суспільстві технології відіграють дуже важливе значення. Соціальні мережі, месенджери та інші комунікаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного життя. Інтернет постійно надає можливість швидкого обміну повідомленнями, отримання доступу до великого обсягу інформації. Останнім викликом суспільства стало активне впровадження штучного інтелекту в усі сфери людського буття.

Сучасні технології створюють нові шляхи для вираження ідентичності, але також ставлять питання про зміну способу, яким ми сприймаємо себе та інших у віртуальному та реальному світі. Технології також впливають на концепцію «самого себе» на наше самосприйняття та ідентичність. Цей вплив проявляється у декількох важливих аспектах:

Соціальні мережі та інші онлайн платформи дозволяють нам створювати віртуальні версії самих себе, уникати відтворення правдивої картини життя. Це може впливати на те, як ми представляємо себе та як нас бачать інші. Спілкування в Інтернеті може створити різницю між нашою реальною особистістю та нашою віртуальною ідентичністю.

Інтернет надає нам можливість вивчати різні аспекти життя, зокрема про нашу власну особистість. Ми можемо звертатися до ресурсів про психологію, саморозвиток, самопізнання тощо. Це може вплинути на наше розуміння власних емоцій, характеру та цілей у житті. Зокрема, сучасні технології дозволяють відстежувати велику кількість даних про нашу фізичну активність, вагу, сон, їжу тощо. Все це може впливати на наше ставлення до власного здоров'я та фізичного

стану, може викликати бажання покращити своє тіло або стати більш здоровою версією самих себе, а отже змінює наше самосприйняття себе.

Всі ці зміни можуть мати значущий вплив на нашу свідомість, розширюючи наш спосіб сприймати та взаємодіяти з навколишнім світом. Вони можуть змінити наші переконання про природу реальності та наше місце в ній, а також наші емоційні реакції на події і ситуації.

Окремо слід приділити увагу імплементації штучного інтелекту в усі сфери людського життя. Штучний інтелект (artificial intelligence) розуміється як здатність автоматичних систем брати на себе функції людини, вибирати і приймати оптимальні рішення на основі раніше отриманого життєвого досвіду і аналізу зовнішніх впливів [1]. З визначення випливає, що штучний інтелект може замінювати людей у певних виробничих процесах, процесах приймання рішення, виконання завдань, дослідження інформації. Тобто, може впливати на наше відчуття сенсу життя, наші цілі та досягнення, оскільки людина вже не буде потрібна для виконання функцій, виконання яких можна доручити штучному інтелекту.

З чого випливає, що наше самосприйняття може бути змінене технологіями, які оточують нас у сучасному світі. Наша концепція «самого себе» може бути більш динамічною та змінюватися в залежності від наших взаємодій з технологіями та їхнім впливом на наше життя.

Внаслідок доступу до Інтернету людина отримала доступ до величезної кількості інформації. Проте людині властиво мати сумніви, які породжують питання про достовірність інформації, знання та правдивість, що має важливе філософське значення.

Зростання технологій також викликає питання про особисту приватність та безпеку даних. Це має значення для філософського розуміння свободи, прав та етики. Технології, які дозволяють збирати та аналізувати великі обсяги особистих даних, ставлять під сумнів імплементацію основних аспектів свободи. Персоналізована реклама, алгоритмічне визначення виборів та системи масового спостереження можуть створювати враження, що свобода індивіда обмежена або навіть спрямована технологічними платформами. Питання приватності та безпеки даних прямо впливають на права людини на особистий простір та контроль над власними відомостями. Технології визначають нові контексти для правового захисту, вимагаючи постійного аналізу та адаптації законодавства до швидкозмінюваних реалій цифрового віку.

У філософії технологій виникає докорінне питання про етику використання технологій в контексті приватності та безпеки даних. Яким чином технологічний прогрес може допомагати у збереженні етичних стандартів, а не порушувати їх? Чи є технології інструментом досягнення справедливості та рівності, чи навпаки, вони можуть створювати та підтримувати нові форми соціального нерівності? Питання етики та приватності стають основоположними в контексті сучасних технологій. Вони вимагають постійного філософського рефлексу, оскільки цифровий світ визначає нові моральні та етичні виклики, пов'язані з збором, обробкою та використанням особистих даних.

Отже, філософія технологій грає важливу роль у розумінні глибинних аспектів людського існування в умовах технологічної революції, викликаючи нас до високоморального та етичного вдумливого підходу до створення та використання нових технологій.

Слід підкреслити, що сучасні технології стали невіддільною частиною нашого існування, впливаючи на його глибинні аспекти. Вивчення філософії технологій приводить до розуміння широкого спектру викликів і можливостей, які вони приносять у наше повсякденне життя та ментальність.

Технології впливають на наше сприйняття себе та інших, розширюючи межі ідентичності через віртуальні платформи та інтерактивні інтерфейси. Вони викликають глибокі філософські питання щодо свободи, прав та етики, розвиваючи нові норми та цінності в цифровому віці.

Приватність та безпека даних стають критичними елементами обговорення, визначаючи межі між технологічними можливостями та захистом особистого простору. Це вимагає ретельного балансу між інноваціями та збереженням основних прав людини.

З іншого боку, технології вносять нові можливості у сферу освіти, сприяючи самовдосконаленню та здобуттю нових знань. Вони переписують правила економіки та робочого процесу, викликаючи роздуми про майбутнє праці та соціальних відносин.

Враховуючи вищенаведене, поява технологій в житті людини додає нових філософських аспектів, пов'язаних із сучасними технологіями, та підкреслює необхідність глибокого розуміння цих аспектів для того, щоб забезпечити етичний та справедливий розвиток технологій в інтересах всього суспільства.

Література:

1. Штучний інтелект : вчора, сьогодні, завтра : лекція. – Режим доступу : [//www.victoria.lviv.ua/html/ai/lecture/00.doc](http://www.victoria.lviv.ua/html/ai/lecture/00.doc).
2. Бусол О. Ю. Потенційна небезпека штучного інтелекту / О. Ю. Бусол // Інформація і право. - 2015. - № 2. - С. 121-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_2_21
3. Зуев В. М. Поняття технології в сучасній філософії / В. М. Зуев // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2010. – № 3(30). – С. 23–26. – Бібліогр.: 14 назв.

Проблема штучного інтелекту в експериментах: «гра в імітацію» Тюрінга та «китайська кімната» Серля

Ілля КОСТРОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

На сьогодні навряд чи знайдеться людина, яка б чула про комп'ютери, проте, не чула про Штучний Інтелект. Улітку 1956 року в Університеті Дартмута у США пройшла перша робоча конференція науковців з проблематики штучного інтелекту. Організаторами семінару були Джон Маккарті, Марвін Мінські, Клод Шеннон і Натаніель Рочестер. Вони запросили всіх відомих американських дослідників, так чи інакше пов'язаних з питаннями теорії управління, теорії

автоматів, нейронних мереж, теорії ігор і дослідженням інтелекту. Саме тоді і з'явився сам термін «Artificial Intelligence» - «Штучний Інтелект». З того часу не вщухають дискусії, як у науковій спільноті, так і у науково-фантастичній, художній літературі та кінематографі, які порушують усе більше нових питань: від чи можна створити машину, яка імітує/відтворює людську діяльність, чим відрізняється людина від створеної машини до етичних питань правомірності та обмеженості таких пошуків. Спроби вирішити ці та багато інших питань, ми бачимо у фільмах, читаємо у книгах, при тому, кожна з запропонованих варіацій зводиться до спроби віднайти відповідь на споконвічне філософське питання: Що таке людина?

Вважається, що засновником наукової думки про штучний інтелект в області комп'ютерних наук, є Алан Тюрінг, людина, яка приймала участь в створенні перших цифрових програмованих обчислювальних машин – *машини Тюрінга*. У своїй статті “Computing Machinery and Intelligence” (1950) він поставив за мету розглянути питання, чи є комп'ютер розумним у людському сенсі слова та запропонував тест задля визначення здатності машини імітувати інтелектуально обумовлену поведінку, що тотожна до поведінки людини і яку неможливо відрізнити від поведінки людини. Спираючись на статтю пропонує розглянути його погляди на проблематику питання та звернутися до критики його поглядів, яка представлена Джоном Роджерсом Серлем, автором концепції уявного експерименту під назвою «китайська кімната».

У своїй роботі Тюрінг пише: «Пропоную розглянути питання "Чи можуть машини мислити?" Це слід почати з визначення значення термінів «машина» і «мислити». Визначення можуть бути сформульовані таким чином, що б, наскільки це можливо, відображати звичайне вживання слів, але таке ставлення є небезпечним (не однозначним), якщо значення слів «машина» та «мислити» будуть визначатись, у результаті дослідження того, як вони зазвичай використовуються...» [1].

Таким чином, А. Тюрінг вказує на одну з суттєвих проблем філософії, яку певним чином намагалися вирішити Рене Декарт у роботі «Роздуми про метод» (1637), Дені Дідро у роботі «Філософські думки» (1746), Альфред Айєр у книзі «Мова, істина та логіка» (1936) та інші.

Новизна запропонованого Тюрінгом вирішення питання полягає у експериментальному тесті - «*гра у імітацію*». «У неї грають троє людей: чоловік (А), жінка (В) і слідчий (С)... Мета гри для допитувача полягає в тому, щоб визначити, хто з двох інших гравців є чоловік, а хто жінка. Він знає інших гравців під псевдонімами Х і Y, а наприкінці гри він має сказати або «Х – це А, а Y – це В», або «Х – це В, а Y – це А». Допитувачу дозволяється ставити запитання (А) та (Б)... Мета гравця (А) змусити гравця (С) зробити неправильну ідентифікацію... Мета гри для третього гравця (В) – допомогти слідчому... Тепер ми ставимо запитання: Що станеться, коли машина візьме участь у цій грі у ролі гравця (А)? Чи буде допитувач приймати неправильні рішення так само часто, як

коли така гра ведеться між чоловіком і жінкою? Ці запитання замінюють наше початкове: Чи можуть машини думати?» [1].

Постановою такого мисленевого, на той час, експерименту Тюрінг акцентує увагу на питанні спроможності цифрової системи до імітації інтелектуальної діяльності. На сьогодні цей експеримент проводиться практично: якщо оцінювач не може достовірно відрізнити машину від людини, можна сказати, що машина пройшла тест. При цьому, результати тесту залежатимуть не від здатності машини давати правильні відповіді на запитання, а лише від того, наскільки її відповіді схожі на відповіді людини.

Тест Тюрінга став важливим кроком у розвитку концепції Штучного Інтелекту. Пізніше цей експеримент став об'єктом критики з боку різних дослідників, проте залишається впливовим і зараз. Критика тесту Тюрінга дозволила висвітлити нові напрямки розвитку Штучного Інтелекту та визначати обмеженості його використання.

Одним з перших, хто звернувся до критики тесту Тюрінга, став Джон Роджерс Серль. У своїй роботі “Is the brain’s mind a computer program?” він змінює акценти у постанові питання та зазначає наступне: «Чи може машина мислити? Чи може машина мати свідомі думки в тому ж сенсі, що й ми з вами?» Отже, питання про імітацію мислення замінюється на питання про імітацію свідомості, як то ставив у своїй роботі Д. Дідро, який писав, що якщо знайдеться папуга, яка буде давати відповіді на запитання без вагань, то він назве її розумною. Джон Серль ставить питання, чи можна давати відповіді на запитання, які інші будуть сприймати як усвідомленні, розумні, навіть не розуміючи самого питання?

Експеримент Д. Серля отримав назву «китайська кімната». Він описує його так: «Для прикладу, візьміть мову, яку ви не розумієте. У моєму випадку я не розумію китайську... А тепер припустімо, що я опинився у кімнаті, де повні кошики китайських символів. Припустімо також, що мені надали інструкцію англійською (відомою мені) мовою для зіставлення китайських символів з іншими китайськими символами. Правила ідентифікують символи виключно за їх формою і не вимагають, щоб я розумів будь-який із них. Правила можуть містити такі речі як: «Візьміть знак N з кошика №1 та розташуйте його поруч із знаком M з кошика №2». Уявіть собі, що люди за межами кімнати, які розуміють китайську мову, передають у кімнату невеликі групи символів, а я у відповідь маніпулюю символами згідно з інструкцією та повертаю інші групи символів...» [2]. Д. Серль зазначає, що у такий спосіб можна отримати «відповіді» на запитання, що не відрізняються від відповідей носія китайської мови та створити уявлення про її знання, тобто, «пройти» тест Тюрінга. Він пише: «Не зважаючи на це, я все одно абсолютно не знаю китайської... Подібно до комп'ютера, я маніпулюю символами, але не надаю їм значення» [2]. Таким чином, Д. Серль звертає увагу на те, що тест Тюрінга «гра у імітацію» не є вичерпним засобом перевірки притаманності об'єкту властивостей

інтелектуальної активності. Тест може підтвердити тільки спроможність імітації людської поведінки, яку можна досягти як засобами з проявами інтелектуальної активності так і без.

Отже, Д. Серль, порушує питання про те, що розуміння об'єкту людиною не обмежується формальним описом. В той час як цифрові обчислювальні системи спроможні лише до формального опису без розуміння їх значення. Така позиція стане підґрунтям концепції «слабкого інтелекту». Тести А. Тюрінга та Д. Серля порушили цілу низку суттєвих питань щодо можливостей та обмеженості використання Штучного Інтелекту, які є актуальними темами дослідження у сучасних концепціях.

Література:

1. "COMPUTING MACHINERY AND INTELLIGENCE" by A. M. Turing <https://redirect.cs.umbc.edu/courses/471/papers/turing.pdf>
2. "Is the brain's mind a computer program?" by John R. Searle https://courses.edx.org/asset-v1:MITx+24.09x+3T2015+type@asset+block/1_searle_mind_s_brain_a_computer_program_.pdf
https://www.cs.princeton.edu/courses/archive/spr06/cos116/Is_The_Brains_Mind_A_Computer_Program.pdf

Штучний інтелект і свідомість

Артур ІВАНОВ, здобувач освіти

Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК, канд. філос. наук, доцент

*Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Аристотель вважав, що розум - це властивість виключно людська. Так вважали до 20 століття. Це час, коли з'являються перші комп'ютери, які здатні обчислювати. До цього моменту подібне могла робити тільки людина. Пізніше, 1956 року, на Дартманському семінарі, вперше вживається термін «штучний інтелект». Одним із учених, Марвіном Мінським, було запропоновано визначити Штучний Інтелект як машину, здатну виконувати завдання, що вимагають інтелектуальних зусиль людини.

У 1980 році Джон Серл в одній зі своїх робіт вводить два терміни «сильний» і «слабкий» штучний інтелект. «Слабкий» - лише корисний інструмент людини, а «сильний» має не просто вирішувати інтелектуальні завдання, а й мати свідомість у людському розумінні. І ось з приводу свідомості філософія міркувала протягом усієї своєї історії. Платон під поняттям «душа» мав на увазі саме свідомість у її метафізичному сенсі. Середньовічні богослови стверджували, що душа це неповторне творіння бога.

До того ж 1950 року знаменитий учений Алан Тьюрінг публікує у філософському журналі статтю, в якій поставить питання, актуальне донині. Чи може машина здійснювати дії, які не відрізняються від усвідомлених? Саме той самий тест Тюрінга має відповісти на поставлене запитання. Під час тесту випробовуваний повинен вести анонімне листування з кількома

співрозмовниками, один з яких - робот. За підсумками листування випробовуваному потрібно вказати, хто зі співрозмовників справжня особистість. Якщо робот змушує людину регулярно помилятися, значить перед нами усвідомлений штучний інтелект. Але вже знайомий нам філософ Джон Серл критикує тест і залишається переконаним у тому, що свідомість неповторна.

Американський філософ Деніел Деннет глибоко переконаний. Створити штучний інтелект можливо. На його думку, людина занадто ідеалізує свідомість, і не варто зараховувати її до царини метафізичного. Насправді те, що ми називаємо свідомістю - ніщо інше, як продукт людської еволюції, який просто є найлегшою для нас формою опису навколишнього світу. Деніел Деннет засновує цю позицію на своїй теорії про інтенціональну установку. Інтенсійність - це властивість свідомості бути спрямованою на що-небудь. Філософ наводить простий приклад на шаховій грі з комп'ютером. Під час гри у нас стоїть завдання виграти. Коли настає наш хід, ми намагаємося прорахувати наступні ходи противника. Щоб це зробити у випадку з комп'ютером, у нас є кілька варіантів. Наприклад, обчислити хід на рівні пристрою і будови шахового комп'ютера, використовуючи вчених з усього світу і володіючи нескінченним запасом часу. Але в умовах реальної гри і нестачі часу ми, звісно, діятимемо, приписуючи комп'ютеру інтенціональність, бажання, побоювання і надії. Як ми зазвичай робимо і в житті, спілкуючись із собі подібними. Ми контактуємо, орудуємо категоріями бажань, побоювань і надій.

То чому ж тоді, якщо ми волею-неволею, наче одушевляємо комп'ютер під час шахової гри, у нас є віра в існування якоїсь особливої свідомості, що нібито притаманна тільки людині? Може бути? Це все-таки просто ілюзія?

Штучний інтелект як інструмент розвитку людства

Ростислав РУМЕГА, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Протягом усієї відомої історії людства шов активний розвиток і накопичення науки та знань. Починаючи з античних часів, переходячи до середньовіччя й закінчуючи сьогоднішнім, коли наука робить кроки, шириною, так би мовити, рівні світловим рокам. Ми бачимо, що учені, митці, філософи в своїх працях описували результати своїх спостережень за явищами, які їх оточували, й експериментів які були обмежені їх часом. Проаналізувавши історію розвитку наук, важко переоцінити наскільки сильний фундамент, будувався для науки остатніх 400 років.

Приблизно до середини 20 століття був розвиток, так би мовити, «відчутної науки». Тобто механіка, динаміка, електрика, магнетизм – це все те що ми можемо побачити, відчутти, та те, з чим ми стикаємось в повсякденні. Але після 40-60 років починається активний розвиток ядерної, молекулярної фізики, а

тепер ще й квантової. Тобто зараз йде вивчення того, що ми не бачимо, те що теоретично існує, й це буває неосяжним для людського мозку. Й це я кажу тільки про фізику. Медицина, астрономія, хімія, математика, механіка – це теж невід’ємна складова розумової спадщини людства. Кожного дня людство робить стільки відкриттів, що ми просто не встигаємо ці знання оброблювати. Це можна обґрунтувати тим, що наука розвивається експоненційно, а наше розуміння її лінійно.

Але вихід є – штучний інтелект. Як би сильно нас не лякали фільми, по типу «Термінатор», «Той, що біжить по лезу» та «Я робот», нам слід навпаки розвивати його, щоб він нам допомагав. Хоч історія ШІ починається за 60-х років, активний розвиток його спостерігається остатнє десятиліття. Штучний інтелект працює на основі бази даних, яка була в нього завантажена розробниками. Орієнтуючись на отриманому досвіді й аналізу даних він й видає результат. На даний момент, мабуть немає галузі, в якій би не використовувалась активно допомога «розумної» машини. Починаючи від простого розпізнавання голосу чи фото, закінчуючи допомогою лікарям в проведенні операцій та водіння автомобіля. Активним прикладам є Chat-GPT. Він може легко знайти потрібну тобі інформацію, а також поспілкуватись з тобою. Midjourney може згенерувати тобі зображення на основі твоїх забаганок. Просто розпиши йому детально про те що ти хочеш побачити й почекай трохи, доки він зрозумій й видасть результат. Але, як не втратити контроль над ШІ та не перейти межу.

На даний момент в людства відсутні важелі керування в цій сфері, й це потрібно виправляти. Третього листопада цього року відбувся саміт 29 країн світу, на якому обговорювалось питання швидкого розвитку ШІ. Результатом стало підписання декларації, за якою ці країни будуть співпрацювати для зменшення ризиків втрати контролю й водночас дати змогу розвиватись цій молодій галузі науки. Але як що до мінусів? Багато людей занепокоєні тим, що ми скинемо розумову роботу на ШІ й будемо відпочивати. Не хочеться пірнати в філософію, але неозброєним оком видно, що людство не готове до контролю над своїми нормами моралі, та занепаде від різкого збільшення вільного часу. Людська адаптація відбувалась сотнями тисяч років, ми звикли добувати їжу та працювати заради продовження роду. А тут в один момент, руйнується наш життєустрій і починається екзистанційна криза. Що ж, як раз таки для запобігання цього й був саміт. Нам залишається тільки розвивати в потрібному напрямку цю галузь, аби вона стала інструментом будівництва світлого майбутнього, а не інструментом його руйнування.

**Етика штучного інтелекту: на перехресті інновацій та моралі
у сучасному технологічному світі**

*Владислав ЗАЙЦЕВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник - Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філос. наук, професорка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У сучасному світі, на порозі нових відкриттів у галузі штучного інтелекту, з появою передових технологій, таких як ChatGPT та Stable Diffusion, стає все більш актуальним питання щодо впливу цих розробок на суспільство та етику. Ці питання торкаються не лише сфери технологій, а й стосуються широкого кола соціальних та філософських проблем.

Ключовою проблематикою, що висувається на передній план, є потенційні ризики, пов'язані з дезінформацією, упередженістю алгоритмів та етичними дилемами, що виникають під час автоматизованого прийняття рішень. Прикладами таких ризиків є використання генеративних алгоритмів для створення фальсифікованих зображень або текстів, що може мати серйозні наслідки в політичному та соціальному контексті. Інший приклад - це інциденти з розпізнаванням осіб, де алгоритми, навчені на упереджених даних, демонструють нерівномірну точність стосовно різних расових та етнічних груп.

У контексті етики штучного інтелекту основні принципи включають справедливість, недискримінацію, прозорість і орієнтацію на людину. Ці принципи допомагають усунути упередженість та забезпечувати об'єктивність. Розглядається, наприклад, розробка безпілотних автомобілів, де ці принципи допомагають формувати алгоритми, які здатні адекватно реагувати в екстрених ситуаціях. Також обговорюється роль регулювання у сфері штучного інтелекту, зокрема, важливість законодавства, подібного до GDPR у ЄС, яке ставить завдання захисту прав людини та запобігання зловживанням. Особлива увага приділяється задачі балансування між інноваціями та етичними обмеженнями у розробці штучного інтелекту, щоб не придушити інноваційний потенціал технологій.

Таким чином можна сказати, що етика штучного інтелекту опиняється у центрі уваги розробки нових технологій. Важливо не лише створювати ефективні штучні інтелектуальні системи, а й приділяти увагу їхній безпеці, справедливості та ефективності. Необхідність такого підходу обумовлена потенційними ризиками, які можуть виникнути внаслідок непродуманого використання штучного інтелекту. Таким чином, етика штучного інтелекту стає ключовим аспектом, який потрібно враховувати при розробці та впровадженні нових технологій, щоб вони служили благу суспільства та мінімізували можливі негативні наслідки.

Штучність особистості у соціальних мережах

Олексій РЯБУХА, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Сучасні соціальні мережі відіграють значну роль у нашій житті, створюючи можливості для вираження наших ідей, емоцій та взаємодії з іншими. Проте однією з цікавих та водночас спірних тенденцій є поява «штучних особистостей» – образів, які не співпадають із реальним людиною.

Ці особистості відрізняються від звичайних користувачів соціальних мереж тим, що вони не відображають реальний світ та ідентичність. Їх цінність полягає у можливості створити вигаданий образ, який може бути використаний для різних цілей.

Частіше за все вони можуть бути використані у сфері маркетингу, наприклад грати роль впливових блогерів, які рекомендують товари, вражаючи аудиторію своєю надійністю та популярністю. Ця практика, однак, піднімає питання щодо чесності в рекламі та обману споживачів.

Вони також можуть використовуватися для збору даних та стеження за активністю користувачів у соціальних мережах. Це породжує питання про приватність та безпеку в інтернеті, адже такі образи можуть отримувати доступ до особистих даних та використовувати їх без належного дозволу.

Крім того, використання штучних особистостей у соціальних мережах може спричинити відчуття відокремленості та неправдивості серед користувачів. Коли зіштовхуєшся з образами, які не репрезентують реальних осіб, це може порушити довіру до соціальних мереж як засобу спілкування.

У світі швидко розвиваючихся технологій і соціальних мереж важливо розглядати цю тенденцію критично та обговорювати питання етики використання штучних особистостей. Сприяти виробленню норм та правил, які забезпечують чесність та прозорість у мережі, є важливим завданням для користувачів інтернету.

Питання етичності створення імітації життя

Єва КОЗЛОВИЧ, здобувачка освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

За останні 10 років різними групами дослідників, лабораторіями і університетами були опубліковані чимало статей що набули активного розголосу, об'єднані однією темою – створення штучної моделі існуючого живого організму. Це незлічена кількість досліджень, направлених на створення комп'ютерних моделей, роботів та біороботів створених з метою відтворити

життя або створити нове. Задля кращого розуміння варто зазначити що всі організми зазначені у наступних прикладах є одноклітинними.

У 2020 році група дослідників Вінського технічного університету оснастила змодельований організм здатністю обробляти дані про їжу та навколишнє середовище. Бактерії можуть використовувати рецептори, щоб визначити, в якому напрямку, наприклад, збільшується концентрація кисню або поживних речовин, і ця інформація потім запускає рух у потрібному напрямку. Для незалежного руху організму у рідині було відтворено реалістичну модель руху одноклітинних з тілом складеним з трьох мас, з'єднаних спрощеними м'язами. Також, через факт відсутності нервових закінчень у одноклітинних організмів, вони здатні проходити лише прості етапи обробки всередині власної клітини. Ці процеси було зімітувано для симуляції так званого еволюційного шляху для цієї моделі, покладаючись на алгоритм машинного навчання.

У 2021 році Американські вчені, заявили що створили перших живих роботів, що привернуло увагу громадськості та вразило багатьох поважних біологів. Якщо говорити точніше, на основі існуючих стовбурових клітин африканської кігтистої жаби, були штучно створені нові організми, так звані ксеноботи. Крихітні згустки були вперше представлені у 2020 році після того, як експерименти показали, що вони можуть рухатися, працювати разом у групах, а найголовніше – самовідновлюватися. Тобто, наразі вчені вже досить вільно розпоряджаються життям, створеним у лабораторії, хоча народження організмів із пробірок досі вважається питанням дуже контроверсійним.

У 2016 році група незалежних американських дослідників провела довгу і кропотливу роботу у сфері мікробіології і робототехніки. Цей експеримент випереджав більшість тих що слідували навіть через багато років після нього комплексністю роботи та складністю дослідження, але через відсутність фінансування, він не мав майже жодної огласки. У дослідженні не відтворювалися ані поведки живих істот, ані їх рух, ані еволюція.

Натомість, група незалежних вчених витратила шість років відтворюючи нервову систему найпростішого багатоклітинного організму. Прототипом став досить відомий за свої дивовижні здібності до виживання тип мікроскопічних безхребетних – тихохід. Це більш ніж двохсот нейронів і важких нейронних зв'язків що безупинно взаємодіють між собою, зовнішнім середовищем і самим організмом. Одразу після створенню нейронної комп'ютерної моделі, на її основі було створено складного робота. Тобто, на кінець експерименту, вчені мали справжню фізичну модель простої тварини що здатна відчувати найближчий аналог болю.

Беручи до уваги всі перераховані вище, а також безліч інших подібних досліджень постає питання: чи етична така симуляція.

В очах простого спостерігача відповідь буде чіткою й очевидною: так, адже організм не реальний, а більш не справжній. Однак, заглиблюючись у тему біохімії та мікробіології, ми повертаємося до тих самих найпростіших організмів, з нескладною будовою тіла. Як було зазначено вище, для одноклітинних у яких відсутня нервова система, як такого поняття болю і почуттів не існує, однак є так

зване «подразнення», умовне поняття реакції організму на будь-який вплив із зовні, необхідне для базового виживання. Тобто, межа між симуляцією такої істоти та її прототипом починає розпливатися вже на першому етапі критичного аналізу: що модель, що жива одноклітинна не здатні сприймати біль як ми, проте наявність подразника залишається реальним фактом.

Для наступного етапу цього аналізу, ми повернемося до останнього експерименту, у якому було змодельовано багатоклітинну істоту. Оскільки створений робот, був створений тільки з аналогом болю що знаємо ми, створений штучно з проводів замість нейронів, відповідь на питання етичності, знову буде позитивне. Однак, знову повертаючись до останнього наведеного експерименту, ми повинні поставити наступні питання: «А як саме відчують біль безхребетні? Чи усвідомлюють вони його як ми? Чи він такий само реальний як він був би для аналогічного їм робота?». Ці питання актуальні, бо моделі таких тварин створюються і з метою використання в медичних і косметичних експериментах, які неетично проводити на живих істотах. Але якщо біль для робота не буде відрізнятися для болі реальної тварини, чи етичне проведення таких експериментів на них? А якщо їх біль буде відрізнятися, чи справедливими будуть результати подібних дослідів?

Ці питання очікують відповідей у майбутньому, по мірі просування науки вперед.

Цифрове безсмертя та питання ідентичності

Данило ЗОЛОТАРЬОВ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У сучасному цифровому світі технології стали необхідною складовою нашого повсякденного життя. Разом із зростанням обсягу даних та розвитком штучного інтелекту виникають нові, раніше невідомі можливості, такі як цифрове безсмертя. Поняття цифрового безсмертя виходить за рамки простого збереження даних – це концепція, що передбачає можливість перенесення свідомості, особистої ідентичності та думок людини у цифровий формат, надаючи можливість існувати цій ідентичності. Ця інновація відкриває широкі можливості для збереження спадковості, історії та дослідження ідентичності. Мета доповіді полягає в дослідженні поняття цифрового безсмертя та його потенційного впливу на ідентичність та суспільство.

Цифрове безсмертя дає людям можливість створювати цифрові версії самих себе, що відображають їхню особистість та думки. Ця нова реальність висуває на поріг загадкові питання щодо того, наскільки ця цифрова ідентичність може стати реальною, та як вона впливає на сприйняття та самовизначення особистості.

Цей ріст цифрових індивідуальностей спонукає нас до глибоких роздумів про етичні аспекти; конфіденційність, безпека даних та права на власну

інформацію, включаючи інформацію померлих осіб. З іншого боку, це також змушує нас переосмислити взаємозв'язок між цифровим та реальним світом, спонукаючи до вивчення впливу цифрової ідентичності на нашу психіку та ментальне здоров'я, а також наше ставлення до життя та смерті. При цьому важливо розглянути різницю між реальною та цифровою ідентичністю, зокрема, виокремивши переваги та виклики, які вони породжують. Одночасно, не можемо ігнорувати вплив цифрового безсмертя на релігійні та філософські погляди, які формують наше сприйняття життя та смерті.

Крім того, розглянемо можливості цифрового безсмертя для дослідження історії та культури людства, а також можливості в цій галузі. Враховуючи всі ці аспекти, ми стикаємося з численними викликами, пов'язаними з правовими аспектами цифрового безсмертя, такими як спадковість, право виразу та авторське право.

Майбутнє цифрового безсмертя величезне та невизначене. Ми можемо лише спробувати передбачити, як ця інновація вплине на наше суспільство, психіку та наше розуміння себе. Це час великих змін і викликів, але він також надає нам можливість розвивати нові підходи до існування і ідентичності. Найважливіше – залишатися відкритими до нового та готовими вчитися від цього цифрового перевороту.

Вплив страху людства перед інопланетними цивілізаціями на взаємовідносини між ними у науково-фантастичній літературі

Антон КОВРИГА, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник - Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філос. наук, професорка

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

В науково-фантастичній літературі широко розповсюджені сюжети, згідно з якими людство стикається з представниками інших цивілізацій. При цьому розвиток подій у цих сюжетах часто визначається такою людською емоцією, як страх. З цієї точки зору ці сюжети загалом можна розділити на три можливих моделі взаємовідносин, які умовно можна назвати оптимістичною, нейтральною та песимістичною моделями.

Оптимістична модель припускає, що людство та інші цивілізації можуть існувати спільно. При цьому вірогідність конфліктів може взагалі практично не розглядатися, як наприклад у циклі романів Аркадія та Бориса Стругацьких, які відомі під загальною назвою «Світ полудня». В цьому циклі основоположною є думка про те, що технічний розвиток будь-якої цивілізації відбувається паралельно з духовним розвитком. Завдяки цьому цивілізація, що досягла можливості здійснювати міжзоряні перельоти, вже має настільки надвисокі моральні якості, що не може прагнути до знищення іншої знайденої цивілізації. У цьому циклі розглядається так зване прогресорство, коли представники людства, як більш розвиненої цивілізації, таємно проникають до менш

розвинутих інопланетних суспільств та своїми діями намагаються пришвидшити їх розвиток. Відчуття страху тут майже не впливає на взаємовідносини, бо людство впевнене у своїх силах. Проте навіть тут у романі «Жук в мурашнику» ті самі люди, які до цього займалися прогресорством, дуже нервово сприймають інформацію щодо того, що на Землю міг бути впроваджений агент більш розвинутої цивілізації.

У деяких випадках оптимістичної моделі можливість виникнення конфліктів розглядається, проте ці конфлікти є достатньо обмеженими та не мають за мету абсолютного знищення супротивника. У якості прикладу можна навести творчість американського фантасту Айзека Азімова, де розглядаються конфлікти людства з так званими космонітами. Формально космоніти є потомками вихідців з Землі, проте вони самі розглядають це як якийсь прикре непорозуміння, тому фактично можуть сприйматися як позаземна цивілізація, заснована за допомогою роботів. В цих творах показаний як страх землян перед фізично бездоганними, довго живучими та технічно більш розвиненими космонітами, так і страх космонітів, які на своїх планетах знищили всі інфекційні хвороби та тепер не мають імунітету від них, перед «заразними» для них землянами, які до того ж набагато чисельніші та мають значно більше бажання до розвитку.

Одна з космонітських планет під назвою Солярія зрештою настільки віддалилась від людства, що її мешканці перетворилися на гермафродитів, тобто фактично вже на інший біологічний вид. Під впливом страху перед людьми та навіть іншими космонітами наявні на цій планеті роботи, які спочатку у відповідності до трьох законів робототехніки були запрограмовані захищати та виконувати команди всіх людей взагалі, були перепрограмовані на захист та сприйняття команд виключно соляріанців.

До нейтральних моделей можна віднести сюжети, коли людство та інші цивілізації знають про існування один одного, проте з якихось причин не можуть або не хочуть вступити в конфлікт між собою.

У якості прикладу тут можна навести повість братів Стругацьких «Пікнік на узбіччі». В ній людство стикнулося з появою на Землі так званих «Зон», у яких після візиту інопланетян лишилися позаземні артефакти. При цьому у якості основної версії появи цих «Зон» розглядається гіпотеза про те, що інопланетяни під час свого візиту взагалі не звернули увагу на людську цивілізацію, а провели щось на кшталт пікніка на узбіччі космічної дороги, після чого рушили далі. А на місці цього пікніку наляканому людству залишилися рештки того, чим вони користувалися. При цьому вочевидь інопланетяни зовсім не відчували страху перед людьми, можливо вважали їх занадто нерозвиненими, щоб відчутти загрозу для себе.

Також прикладом такої моделі може бути роман польського письменника Станіслава Лема «Соляріс». У ньому людство досліджує планету з цією назвою, яка являє собою єдиний живий розумний організм. При цьому, як зрештою виявляється, одночасно і планета досліджує людей, що знаходяться на космічному кораблі біля неї. Ці люди хоча і відчують страх перед цим

розумним організмом та свою неспроможність порозумітися з ним, проте все одно не розглядають його як загрозу для людства загалом, бо цей організм назавжди прив'язаний до своєї планети.

Песимістична модель являє собою сценарій, за якого зустріч людей з інопланетянами під впливом страху неминуче переростає у конфлікт, результатом якого як правило стає або повне знищення однієї з цивілізацій, або принаймні ворогуючі сторони прагнуть знищити свого супротивника.

Така концепція зустрічається ще на зорі науково-фантастичної літератури в романі «Війна світів» одного з засновників цього жанру англійського письменника Герберта Веллса. За сюжетом цього твору Землю атакують марсіани, які фактично займаються знищенням людства, яке рятується лише завдяки загибелі марсіан від земних хвороб. До речі, загально відомою є історія про те, як трансляція радіоспектаклю за цим твором призвела до паніки в одному зі штатів США.

Також подібні сценарії зустрічаються у багатьох науково-фантастичних творах, у якості прикладу можна взяти такі книги, як «Лялькарі» та «Зоряний десант» американського письменника Роберта Хайнлайна.

Окремо тут хотілося б розглянути трилогію китайського письменника Лю Цісиня «Пам'ять про минуле Землі» (або «Теорія трьох тіл» – за назвою першої книги), у якій страх фактично розглядається як єдина самодостатня причина виникнення конфлікту між цивілізаціями. У другому романі трилогії під назвою «Темний ліс» пропонується відповідна теорія, згідно з якою будь-яка цивілізація сприймає навколишній всесвіт так, як первісна людина сприймала темний ліс, з якого може раптово з'явитися хижак або ворог. Таке сприйняття світу диктує єдино можливу лінію поведінки: знищити чужинця, перш ніж він встигне знищити тебе. Саме за цим сценарієм і розвиваються події у трилогії, коли людство протистоїть розумній расі з найближчої до нас зірки Альфи Центаври. Проте врешті цей конфлікт повертає до себе чужу увагу, і обидві цивілізації миттєво знищуються якоюсь третьою ще більш розвиненою силою.

Розгляд можливості зміни моделі взаємодії людства з позаземними цивілізаціями здійснений у серії романів американського письменника Орсона Карда, яку часто називають «Ендер Віггін» за іменем головного героя книг. В першому романі серії, що має назву «Гра Ендера», дія йде за песимістичною моделлю: людство перемагає у війні з жукерами, які біологічно подібні до бджолиної сім'ї, та повністю знищує їх. Головний герой, який до цього керував зоряним флотом людства, знаходить кокон з яйцем Королеви жукерів. Він хотів би відродити жукерів, але страх людства перед ними ще не пройшов, і у разі відродження жуkerи будуть знову миттєво знищені.

Дія другого роману серії, що має назву «Промовець від імені мертвих», відбувається за кілька тисяч років. Головний герой, який завдяки релятивістському ефекту скорочення часу під час міжзоряних мандрівок біологічно ще доволі молодий, користується можливістю відродити цивілізацію жукерів та допомогти розвитку сфінксів – ще одного знайденого розумного виду, який знаходиться на примітивній стадії розвитку. Він зміг повернутися до

оптимістичного сценарію, проте вже у наступних романах серії «Ендер Віггін» розглядаються спроби основної частини людства під впливом страху знищити планету, де живуть жукери та сфінкси.

Таким чином, на основі розглянутих науково-фантастичних творів можна зробити висновок, що страх людства перед інопланетними цивілізаціями може бути одним з найважливіших чинників, що впливатиме на можливі взаємовідносини у разі зустрічі з ними.

Колонізація марсу: історія та сучасність

Вадим АЛЕКСЄЄНКО, здобувач освіти

Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доц.

*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Колонізація Марсу – це одне із найактуальніших питань, що стоять перед сучасним суспільством. За останні кілька десятиліть інтерес до вивчення та заселення Червоної планети значно виріс і став предметом жвавих дебатів у наукових, політичних та громадських колах. Питання «Для чого людству треба колонізація Марсу?» стає все більш актуальним та вимагає серйозного розгляду, адже здійснення масового переселення на Червону планету має потенціал вплинути на майбутнє нашої цивілізації в найрізноманітніших аспектах. Перш за все, розглядаючи питання сталого розвитку та збереження людського виду на довгу перспективу, Марс визначається як друга планета для життя. Забезпечення резервної бази життя на Марсі може захистити людство від загроз, таких як природні катастрофи або ядерна війна. Другою важливою причиною для колонізації Марсу є розширення можливостей нашого виду в планетарному масштабі. Колонізація Марсу дозволить розширити межі людського потенціалу та розкрити нові горизонти для науки, технології та освоєння космосу.

Сучасні експерти кажуть, що людство володіє недостатньою інформацією про поверхню Марсу для колонізації, однак не варто забувати що історія дослідження Марсу налічує вже багато століть, від античних астрономів, які вперше спостерігали за Марсом на небі, до сучасних космічних апаратів, таких як Mars Rover. Наука постійно розширювала наші знання про цю планету. Основна ідея колонізації Марсу виникла вже в середині 20 століття, але реальні спроби почалися лише у другій половині цього ж століття. Один із важливих кроків був запуск апарату «Марс-3» Радянським Союзом в 1971 році, який став першим супутником Марсу. Однак апарат працював лише 20 секунд. Перша успішна міжпланетна місія на Марс була здійснена США у 1976 році, коли апарат «Вікінг-1» приземлився на поверхню планети. У 21 столітті було розроблено багато місій на Марс, включаючи «Куріосіті» (2012), «Маврика» (2014), «Верджіль» (2016) та інші. Ці місії дозволили отримати важливі дані про Марс та його атмосферу, а також виявити сліди колишнього наявності води на планеті.

Попри те що людство володіє обширними знаннями про Червону планету, мають місце дуже серйозні технологічні виклики. Перше, перевезення людей та обладнання на Марс, це буде однією з найбільших технологічних перешкод. Розробка ефективних космічних кораблів та методів подолання великих відстаней – це одна з головних задач людства на сьогодні, з чим вона потроху справляється. Наприклад, концепція SpaceX «Starship» може стати ключовим кроком у здійсненні подорожей між Землею і Марсом. По-друге, необхідно розробити і побудувати інфраструктуру на Марсі, щоб забезпечити колоністів житлом, їжею, водою та засобами комунікації. Це включає в себе розробку баз на Марсі, а також систем очищення і повторного використання ресурсів. На щастя, людство вже стикалося з такою проблемою, прикладом може бути Міжнародна Космічна Станція (МКС). По-третє, великим викликом для колоністів стане адаптація до умов Марсу. Поверхня Марсу має високий рівень радіації, низький тиск та низькі температури, що вимагає розробки високотехнологічних рішень для забезпечення життя людей. Особливу увагу треба надати захисту від радіації: Марс не має захисної атмосфери, тому забезпечення захисту від космічної радіації є критично важливим завданням.

Вирішення всіх проблем та висадка першої людини на марсіанську поверхню здійснить великий вплив на науку та суспільство. Колонізація Марсу відкриє широкий горизонт можливостей для наукових досліджень. Отримання нових даних про саму планету та її екосистему стане вагомим внеском у розвиток науки, спонукаючи до нових відкриттів і технологічного прогресу. Незвичайна ідея заселення іншої планети може також стати сильним джерелом натхнення для творців літературних, художніх та кінематографічних творів, розширюючи культурні можливості. Крім того, колонізація Марсу може стати міжнародною ініціативою, яка об'єднає країни з усього світу в спільному зусиллі для вирішення складних технологічних та наукових завдань, сприяючи глобальній співпраці та спільному досягненню цієї важливої мети.

У підсумку можна сказати, що колонізація Марсу – актуальне завдання, яке відкриває перед людством безліч можливостей та викликів. Ця ідея надає резервну базу для людства, сприяє науковим дослідженням та спільному глобальному зусиллю. Колонізація Марсу може стати джерелом натхнення та розвитку науки, технології та культури в майбутньому. Хоча існують технологічні виклики, історія наукових досягнень свідчить про нашу здатність подолати їх і реалізувати цю амбітну ідею.

Гіпотеза зоопарку або чому війни перешкоджають контакту з інопланетними цивілізаціями

Євгенія МАСЛАК, здобувачка освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Питання існування інопланетного життя турбує вчених на протязі десятиліть, а можливий контакт з ними часто викликає дивну ейфорію, або

навпаки, – панічний, але цілком зрозумілий страх. Але, де ж вони? Цим питанням цікавився науковець Енріко Фермі, котрий висловив свій відомий парадокс: «Віра в те, що у Всесвіті існує значна кількість технологічно розвинутих цивілізацій, з відсутністю якихось спостережень, які б їх підтверджували, є парадоксальною і веде до висновку, що або наше розуміння природи, або наші спостереження неповні та помилкові». В 1973 році астроном Джон Боллом у відповідь висунув гіпотезу Зоопарку, в основу якої полягає думка, що позаземні цивілізації вже знають про наше існування, але обмежуються лише спостереженням за ним.

Згідно до гіпотези Зоопарку, інопланетні цивілізації можуть піти на контакт лише тоді, коли людство дійде до якоїсь точки прогресу (технологічного, політичного, етичного та інших). Основними причинами такого ставлення наразі вважаються небажання впливати на природню еволюцію людства та запобігання утворенню додаткових ризиків для позаземної раси. Також слід зазначити, що в гіпотезі розглядаються достатньо технологічно та інтелектуально розвинені цивілізації, котрі вже мають змогу знаходити та організовувати стеження за формами життя на величезній відстані від них. Досягненням «точки прогресу» прийнято вважати повне вирішення наступних проблем: голод, дефіцит, екологічне забруднення, перенаселення та інші. Особисто я хочу сконцентрувати увагу на ще одному пункті, котрий, на мій погляд має один з найбільших впливів на розвиток людства та можливість контактування з позаземними цивілізаціями, – війни.

На мій погляд, людство створить зброю з усього, з чого її можна створити. Тому, чим більше ми розвиваємося, тим смертоноснішим стає озброєння, котре зараз виробляється в величезних кількостях. Ми вже дійшли до того етапу, коли наша винахідливість може розпочати процес глобального знищення земного населення. Варто згадати причини операції «Ганнерсайд» під час другої світової війни, Карибську кризу та подвиг Станіслава Петрова, – всі ці ситуації є наглядним прикладом того, що ми ходимо на межі застосування ядерної зброї, про жахливу небезпеку котрої можна й не розповідати. Дивлячись на цей факт, ймовірність того, що ми використаємо отримані знання або винаходи задля самознищення або війни з позаземною формою життя є досить великою. Саме через це, сенсу контактування та обміну інформацією з нами немає.

Якщо торкнутися теми розвинення, від якого залежить глобальний прогрес людства, то війна в одну мить може знищити всі результати піраміди Маслоу, змушуючи думати перш за все про здобуття їжі, організацію безпеки для себе та своїх рідних, а ніж про наукові відкриття. Вона несе тільки смерть, біль та втрати, лишаючи політичні, економічні та соціальні проблеми, на боротьбу з якими інколи витрачаються десятиліття.

Людство не буде готове зустрітися з інопланетними розвиненими цивілізаціями, поки не вирішить проблему нескінчених війн на своїй планеті та не навчиться вкладати ресурси в глобальний розвиток, а не самознищення. Цілком ймовірно, що тільки після цього таємниця існування іншого життя в

нашій галактиці відкриється, та ми знайдемо відповіді на більшість хвилюючих питань.

Тема космосу у культурі: міфи та вигадки

Максим МУРУГОВ, здобувач освіти

*Науковий керівник – Ірина УШНО, канд. філос. наук, доцентка
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Зараз людство живе у космічну еру, коли запуск у космос супутників – це нормальна практика, але майже сімдесят років тому – це була світова подія. Але у культуру космос увійшов задовго до того, як люди проклали шлях до зорь. Видатні астрономи такі як Гавелій, Копернік, Галілей, Хокінг та інші, формували бачення позаземної порожнечі, шукали космічні тіла, та складали теорії виникнення всесвіту. Їх праці бачуть відображення і зараз, у фільмах, книгах, комп'ютерних іграх. Та космос, як і дно океану, лісові нетрі, та пустоти печер, овіяний міфами, та казками, які не мають нічого спільного із реальністю, як і лісові ельфи та печерні дварфи. Іноді художні твори авторів фільмів, або розробників ігор вводять глядача у оману. Навищо? Про це, і будуть наступні абзаци.

Космос – такий далекий, такий загадковий, що він став середовищем тисяч, навідь сотен тисяч різноманітних сюжетів, але їх можна поділити на декілька категорій:

1. Сучасні (в яких вігурують сучасні технології та сюжети приближені до реальності, такі як колонізація Марсу, міжпланетні перельоти, життя астронавтів на МКС тощо. Яскравими прикладами можуть стати фільми «Масианин» або «Аполлон-13»).

2. Інопланетне життя (в яких акцент робиться на прибульців із космосу, або протистояння цивілізацій, такий фільм як «Чужий», або комп'ютерна стратегія «StarCraft»).

3. Апокаліптичні («Падіння місяця», «Армагеддон»).

4. Пригодницькі («Зоряні війни», космічний вестерн «Сереніті», роман «Неукротима планета», історії що розповідають про пригоди людини, групи людей, або інопланетних істот).

І у всіх цих різноманітних фільмах, книгах, іграх є спільні міфи. Найпопулярнішим з них, я вважаю звук у космосі, багато хто про знає про те, що у вакуумі не може бути звука, але тут зрозуміло, навіщо автори нехтують цим фактом. Треба погодитись, що без звуку дивитися «Зоряні війни», було би зовсім не цікаво, до цієї ж категорії можна віднести яскраві вибухи, вогонь та яскраві кольорові образи туманностей, або скупчень. Це все візуальні умовності, які створенні для залучення глядача, читача або гравця.

Але є і серйозні недоліки, які вводять не навмисно, а через незнання. Я впевнений, що вам доводилось стикатися із такими моментами, як моментальна заморозка людини без скафандра, або вибухом голови від тиску. Багато кому це

бачиться істиною, але це все міфи, людина не замерзне у космосі за пару секунд, і не лопне як надувна куля від внутрішнього тиску, кров не зможе закипіти всередині людини. Це все яскравий приклад формування стереотипів, та просування їх в маси. Ми бачимо на екрані явища, яких не може бути насправді, іноді такі моменти зустрічається навіть у документальних, та навколореалістичних картинах. Є ще дуже багато вигадок, які сприймаються нами, як істина.

Є і теоритичні теми, які підіймаються у медіа, або літературі, такі як інші цивілізації, природа створення всесвіту, можливі катаклізми. Це теми, на які вчені не можуть відповісти точно, це теми, які окутані теоріями, загадками, так як ці питання не мають суттєвих доказів, або спростовувань.

Тому можуть бути десятки різних варіантів тлумачення цих явищ, або подій

Як висновок, можна сказати, що тема космосу зайняла своє місце у формуванні людської культури, це доволі сучасний напрям літератури, яка бере свій початок, трохи більше ніж сто років тому, але за цей невеликий час з'явилися мільйони сюжетів пов'язаних із космосом, та з'явилося багато міфів та вигадок. Далі інтерес до цієї теми, буде тільки зростати, с кожним новим відкриттям.

ЗМІСТ

<i>Доповіді пленарного засідання</i>		
1.	<i>PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF THE ETHOS PHENOMENON Anatoliy KUZNETSOV</i>	3
2	<i>ВІДБУДОВА, СУСПІЛЬСТВО – РИЗИКИ ТА ПЕРЕВАГИ Віктор ЯЦЕНКО, Тетяна КОРОТКОВА</i>	4
3	<i>ВПЛИВ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ НА СУЧАСНУ ЛЮДИНУ: РЕФЛЕКСІЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ Артур МАЛЮГА</i>	5
4	<i>УКРАЇНСЬКІ ПІОНЕРИ АВІА- ТА РАКЕТОБУДУВАННЯ Надія СЕВЕРИН</i>	6
5	<i>ЖІНКИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ Таїсія РЕДЬКО, Науковий керівник – Яна КУНДЕНКО</i>	8
6	<i>ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ Вікторія ЛАПТІЙ, Науковий керівник – Віктор МІЩЕНКО</i>	10
Секція І. ФІЛОСОФІЯ У СИСТЕМІ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ		
7	<i>ОСВІТА В УМОВАХ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ Ольга ПРОЦЕНКО, Світлана ЧМИХУН</i>	12
8	<i>AXIOLOGICAL ASPECT OF EDUCATIONAL LOSSES IN THE DIGITALIZING SOCIETY Svitlana SHYROKA, Heorhii PIVEN</i>	13
9	<i>ВІЗУАЛЬНИЙ АСПЕКТ ІМІДЖЕВИХ СТРАТЕГІЙ В СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ Лідія КОМКОВА</i>	17
10	<i>ДІАЛЕКТИКА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ Євгеній КАЧУРОВ Світлана КАЧУРОВА</i>	19
11	<i>ФІЛОСОФІЯ ТА АРХІТЕКТУРА: ФІЛОСОФСЬКІ ДІАЛОГИ Яна КУНДЕНКО, Вікторія ЗОРЯ</i>	23
12	<i>КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ТА ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ Олексій ЗЕНЯКІН</i>	25
13	<i>ФІЛОСОФІЯ ЯК ІМПЕРАТИВ ОСВІТИ Вадим РАДІОНОВ, Науковий керівник – Тетяна БЄЛЬСЬКА</i>	28
14	<i>ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ Ольга ГАПЛІВСЬКА</i>	31

**Науково-практичний семінар
«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»**

15	КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ І ЙОГО ВПЛИВ НА НАШЕ ЖИТТЯ <i>Маргарита СУШКЕВИЧ, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	33
16	ФІЛОСОФІЯ І НАУКА У КОНТИНУУМІ СПОРІДНЕНОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ <i>Світлана КУЗЬМІНОВА, Ольга ГАПЛЕВСЬКА</i>	34
17	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОНЛАЙН ФОРМАТІ <i>Дмитро ЛАШИН, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	35
18	НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПРОСТОРУ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ) <i>Світлана ПРОЦЕНКО, Тетяна КОРОТКОВА</i>	36
Секція II. ЛЮДИНА І СОЦІУМ В ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТАХ СУЧАСНОГО СВІТУ		
19	ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ ТА ДЕОНТОЛОГІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ <i>Наталія БІЛЬЧУК</i>	38
20	МОРАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ <i>Віктор МІЩЕНКО, Ольга ШИМЧЕНКО</i>	42
21	ІНФОРМАЦІЙНА ЕТИКА У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА <i>Марія ДМИТРЕНКО</i>	44
22	UNDERSTANDING CONSCIENCE AS A CONSTITUTIVE FACTOR THE FORMATION OF THE HUMAN SELF <i>Tetyana RAZVODOVA, Researchsupervisor – Olga DOLSKA</i>	47
23	АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА АКСІОЛОГІЧНІ ПІДВАЛИНИ ЦИВІЛІЗАЦІЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ <i>Ігор БІЛЕЦЬКИЙ</i>	49
25	НАУКА, РЕЛІГІЯ ТА МОРАЛЬНИЙ ВИБІР <i>Аміна ЯГУДІНА, Науковий керівник – Андрій АРТЕМЕНКО</i>	51
26	ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ АВІЦЕННИ <i>Світлана ЧМИХУН, Микита КУЛІКОВ</i>	53
27	ЖИТТЯ ТА ТВОРЧИСТЬ СИМОНІ ДЕ БОВУАР <i>Катерина КУЛЕШОВА, Науковий керівник – Яна КУНДЕНКО</i>	55
28	ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ І ЇЇ ЦИФРОВОЇ СВІДОМОСТІ В ЕПОХУ ТОТАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ <i>Павло ЖАРОВ, Науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО</i>	56
29	ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ ТЕХНОКРАТИЗМУ В СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ <i>Ірина МОСЬПАН, Науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО</i>	58

**Науково-практичний семінар
«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»**

30	<i>ІСТИННЕ ЩАСТЯ: У ЧОМУ ВОНО ПОЛЯГАЄ? ВИВЕДЕННЯ ФОРМУЛИ ЩАСТЯ Діана СОКИРКО, Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	60
31	<i>ДО ПИТАННЯ ВИБОРУ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ (ЗА ТВОРОМ ЕРІХА ФРОММА «МАТИ ЧИ БУТИ») Станіслав МАЛЯВКО, Науковий керівник – Ольга ГАПЛЕВСЬКА</i>	63
32	<i>ЧОМУ ДАВНЬОГРЕЦЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЮБОВІ ЗАВЖДИ БУДЕ АКТУАЛЬНОЮ? Максим ФАТЄЄВ, Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	64
33	<i>МАКІАВЕЛЛІЗМ В СУЧАСНІЙ КОРПОРАТИВНІЙ КУЛЬТУРІ Ярослав ПРОГОВ, Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	66
34	<i>БУЛІНГ ЯК ПРОЯВ МОРАЛЬНОГО ЗЛА В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ Наталія ЯЗАН, Науковий керівник – Наталія ФІЛІПЕНКО</i>	67
35	<i>МОРАЛЬНЕ ЗЛО ЯК ІНДИКАТОР РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ Світлана ЧМИХУН, Іван НОСЕНКО</i>	69
36	<i>МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНЕТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ ГЕНОМУ ЛЮДИНИ Єгор РОЗМАРИЦЯ, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	71
37	<i>КОЛОНІЗАЦІЯ МАРСУ ЯК ПРЕДМЕТ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ Данило БІНДЮГ, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	72
Секція III. ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ І ТЕХНІКИ: НОВАЦІЇ І ІННОВАЦІЇ		
38	<i>МОВА ТЕХНІКИ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ Ірина УШНО, Вадим КРУТЬКО</i>	73
39	<i>ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА АЕРОКОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ: НОВАЦІЇ І ІННОВАЦІЇ Олена ЛЕВЕНЕЦЬ, Науковий керівник – Яна КУНДЕНКО</i>	74
40	<i>ДУАЛЬНА ПРИРОДА ФОРМИ НАУКОВОГО ОПИСУ ЯВИЩ Ярослав КУНДІЙ, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	76
41	<i>ІННОВАЦІЙНІ ПОГЛЯДИ НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ Олексій КОБЦЕВ, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	78
42	<i>РЕВЕРС-ІНЖЕНІРИНГ ТА АДИТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ Катерина МАЙОРОВА, Антон КНИР</i>	79

**Науково-практичний семінар
«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»**

43	<i>ЕСТЕТИКА ТА ДИЗАЙН У ЛІТАКОБУДУВАННІ: ВПЛИВ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НА КОНЦЕПЦІЮ ЛІТАЮЧИХ АПАРАТІВ Ольга СТОЛЯРЧУК, Ольга ВОРОНЦОВА</i>	80
44	<i>НАВИЧКИ СУЧАСНОГО АЕРОКОСМІЧНОГО ІНЖЕНЕРА Денис ІЩЕНКО, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	82
45	<i>ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ В АЕРОКОСМІЧНІЙ СФЕРІ Олена СЕМЕНЮК, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	83
46	<i>ФІЛОСОФІЯ ТЕХНОЛОГІЙ: ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ГЛИБИННІ АСПЕКТИ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ Валерія ТУРСЬКА, Науковий керівник - Ольга ПРОЦЕНКО</i>	84
47	<i>ПРОБЛЕМА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕКСПЕРИМЕНТАХ: «ГРА В ІМІТАЦІЮ» ТЮРІНГА ТА «КИТАЙСЬКА КІМНАТА» СЕРЛЯ Ілля КОСТРОВ</i>	86
48	<i>ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І СВІДОМІСТЬ Артур ІВАНОВ, Науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	89
49	<i>ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА Ростислав РУМЕГА, Науковий керівник - Ірина УШНО</i>	90
50	<i>ЕТИКА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НА ПЕРЕХРЕСТІ ІННОВАЦІЙ ТА МОРАЛІ У СУЧАСНОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ СВІТІ Владислав ЗАЙЦЕВ, Науковий керівник - Ольга ПРОЦЕНКО</i>	92
51	<i>ШТУЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ Олексій РЯБУХА, Науковий керівник - Ірина УШНО</i>	93
52	<i>ПИТАННЯ ЕТИЧНОСТІ СТВОРЕННЯ ІМІТАЦІЇ ЖИТТЯ Єва КОЗЛОВИЧ, Науковий керівник - Ірина УШНО</i>	93
53	<i>ЦИФРОВЕ БЕЗСМЕРТЯ ТА ПИТАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ Данило ЗОЛОТАРЬОВ, Науковий керівник - Ірина УШНО</i>	95
54	<i>ВПЛИВ СТРАХУ ЛЮДСТВА ПЕРЕД ІНОПЛАНЕТНИМИ ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ НА ВЗАЄМВІДНОСИНИ МІЖ НИМИ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ Антон КОВРИГА, Науковий керівник - Ольга ПРОЦЕНКО</i>	96
55	<i>КОЛОНІЗАЦІЯ МАРСУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ Вадим АЛЕКСЄЄНКО, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	99
56	<i>ГІПОТЕЗА ЗООПАРКУ АБО ЧОМУ ВІЙНИ ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ КОНТАКТУ З ІНОПЛАНЕТНИМИ ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ Євгенія МАСЛАК, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	100
57	<i>ТЕМА КОСМОСУ У КУЛЬТУРІ: МІФИ ТА ВИГАДКИ Максим МУРУГОВ, Науковий керівник – Ірина УШНО</i>	102

**Науково-практичний семінар
«ФІЛОСОФІЯ В АКсіОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОціУМУ»**

Наукове видання

УДК 1:316.32(063)

ББК

Ф48

Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму [Електронний ресурс] : тези доповідей міжвузівського міського науково-практичного семінару, 16-17 листопада 2023 р., Харків / Міністерство освіти і науки України, Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». – Харків : ХАІ, 2023. – 108 с.

ОРГКОМІТЕТ

Співголови:

Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філософських наук, професорка,
завідувачка кафедри філософії та суспільних наук ХАІ
Яків ТАРОРОСВ, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії ХПІ

Заступники голови:

Анатолій КУЗНЕЦОВ, доктор філософських наук, доцент, професор ХАІ
Світлана ШИРОКА, кандидатка філософських наук, доцентка,
в. о. декана гуманітарно-правового факультету

Відповідальні за секції:

Ольга ПРОЦЕНКО, докторка філософських наук, професорка
Наталя БІЛЬЧУК, кандидатка філософських наук, доцентка
Ірина УШНО, кандидатка філософських наук, доцентка

Відповідальний секретар,

виконавиця оригінал-макету – Ольга ГАПЛІВСЬКА

Робочі мови семінару – українська, англійська

Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
Україна, 61070, Харків-70, вул. Вадима Манька (Чкалова), 17
Тел.(8-057) 788 42 78
E-mail: k701@khai.edu

*За достовірність інформації та редакцію, що міститься в опублікованих матеріалах,
і відповідність її використання чинним нормативно-правовим актам України
відповідальність несуть автори.*

Доповіді та тези друкуються в авторській редакції

Матеріали друкуються відповідно до плану проведення міжвузівського міського науково-практичного семінару Національного аерокосмічного університету ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», затвердженого Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації (Посвідчення № 408 від 16.10.2023 р.)